

ISSN 2617-0159

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ**

КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧА СИСТЕМА: ВЧОРА. СЬОГОДНІ. ЗАВТРА

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

№ 1 (11)

Чернігів 2022

УДК 343.8(051)

K82

DOI 10.32755/sjcriminal.2022.01

Рекомендовано до друку вченою радою Академії Державної пенітенціарної служби (протокол № 10 від 27 червня 2022 р.).

Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра: науковий журнал / Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів: Академія ДПТс, 2022. № 1 (11). 120 с.

У цьому номері журналу «Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра» вміщено статті, присвячені кримінально-правовим та кримінологічним проблемам, організаційно-правовим аспектам виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, теорії і практиці застосування позбавлення волі, загальним підходам щодо забезпечення діяльності персоналу, актуальним питанням галузевих юридичних наук.

Видання буде корисним для науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти.

УДК 343.8(051)

ГОЛОВА РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧОЇ РАДИ:

Тогоцинський О. М., д-р пед. наук, проф., заслужений працівник освіти України, ректор Академії Державної пенітенціарної служби.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Пузирьов М. С., д-р юрид. наук, старш. дослід.

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Ніщимна С. О., д-р юрид. наук, проф.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Джужа О. М., д-р юрид. наук, проф., заслужений юрист України;

Карелін В. В., д-р юрид. наук, доц.;

Коломієць Н. В., д-р юрид. наук, проф.;

Копотун І. М., д-р юрид. наук, проф., заслужений юрист України, проректор з міжнародних зв'язків Академії ГУСПОЛ (Чеська Республіка);

Олефір Л. І., канд. юрид. наук; доц.;

Скаков А. Б., д-р юрид. наук, проф., почесний працівник освіти Республіки Казахстан, професор кафедри кримінального права та організації виконання покарань Костанайської академії МВС Республіки Казахстан ім. Ш. Кабилбаєва (Республіка Казахстан);

Чумак В. В., д-р юрид. наук, проф.;

Шкута О. О., д-р юрид. наук, проф.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР: *Олефір Л. І.*, канд. юрид. наук, доц.

ISSN 2617-0159

**MINISTRY OF JUSTICE OF UKRAINE
ACADEMY OF THE STATE PENITENTIARY SERVICE**

**CRIMINAL AND
EXECUTIVE SYSTEM:
YESTERDAY. TODAY.
TOMORROW**

SCIENTIFIC JOURNAL

№ 1 (11)

Chernihiv 2022

UDC 343.8(051)

DOI 10.32755/sjcriminal.2022.01

Recommended for printing by Academic Council of Academy of the State Penitentiary Service (Protocol № 10 on June 27, 2022).

Criminal and Executive System: Yesterday. Today. Tomorrow: a Scientific Journal / Academy of the State Penitentiary Service. Chernihiv: Academy of the SPS, 2022. № 1 (11). 120 p.

This issue of the journal “Criminal and Executive System: Yesterday. Today. Tomorrow” contains the articles, dedicated to criminal and legal, criminological problems, organizational and legal aspects of sentence enforcement not related to imprisonment, theory and practice of imprisonment application, general issues of providing personnel’s activity and topical issues of branch legal sciences.

The publication will be useful for scholars, teachers, applicants for higher education.

UDC 343.8(051)

HEAD OF EDITORIAL AND PUBLISHING COUNCIL:

Topochynskiy O.M., Doctor of Sciences (Pedagogics), Professor, Honored Worker of Education of Ukraine, Rector of the Academy of the State Penitentiary Service.

EDITOR-IN-CHIEF:

Puzrov M. S., Doctor of Sciences (Law), Senior Researcher.

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Nishchymna S.O., Doctor of Sciences (Law), Professor.

EDITORIAL BOARD:

Dzhuzha O.M., Doctor of Sciences (Law), Professor, Honored Lawyer of Ukraine;

Karelin V.V., Doctor of Sciences (Law), Associate Professor;

Kolomiïets N.V., Doctor of Sciences (Law), Professor;

Kopotun I.M., Doctor of Sciences (Law), Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Vice-rector for International Relations of the HUSPOL Academy (the Czech Republic);

Olefir L.I., Ph.D. in Law, Associate Professor;

Skakov A.B., Doctor of Sciences (Law), Professor, Honorary Worker of Education of the Republic of Kazakhstan, Professor of the Department of Criminal Law and Organization of Punishments Execution, Kostanay Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after. Sh. Kabyrbayev (the Republic of Kazakhstan);

Chumak V.V., Doctor of Sciences (Law), Professor;

Shkuta O. O., Doctor of Sciences (Law), Professor;

RESPONSIBLE SECRETARY: *Olefir L. I.*, Ph.D. in Law, Associate Professor.

ЗМІСТ**I. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ****Берднік І. В.**МІЖНАРОДНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ..... 7**Останчук Л. Г., Кузьменко Т. В.**ВІЙСЬКОВІ ТА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ У ВІТЧИЗНЯНОМУ І МІЖНАРОДНОМУ
ЗАКОНОДАВСТВАХ ..... 18**II. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ,
НЕ ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ****Мицька О. І.**ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ШТРАФУ ЯК ВИДУ ПОКАРАННЯ
НЕПОВНОЛІТНІХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ ..... 28**III. ЗАСТОСУВАННЯ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА****Боднар І. В., Шеремета О. П., Леоненко О. О.**СУЧАСНІ ПІДХОДИ В КЛАСИФІКАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ З УРАХУВАННЯМ
СТУПЕНЯ ЇХ СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕКИ ..... 42**Бруневич В. М., Ковальська П. Г., Кеменяш А. А.**МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ В ГАЛУЗІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ:
ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ ..... 53**IV. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
ПЕРСОНАЛУ****Кубрак Р. М., Сегеда В. М.**ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ПРИМУСУ ПЕРСОНАЛОМ УСТАНОВ
ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ: НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ЧИ ЗАСТАРІЛИЙ РУДИМЕНТ ..... 66**Матейчук В. П., Бартєнєва Л. С., Доменюк А. М.**

УМОВИ РЕЗУЛЬТАТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ КІНОЛОГІЧНИХ КОМАНД 78

Рєбкало М. М.ПРАВОВА КУЛЬТУРА ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ПЕРСОНАЛУ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ..... 91**V. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГАЛУЗЕВИХ ЮРИДИЧНИХ НАУК****Андрущенко Т. С., Салай М. Г.**ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ВИКОНАВЧОГО НАПИСУ НОТАРІУСА ТА ЙОГО
МІСЦЕ В СИСТЕМІ НОТАРІАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ..... 101**Олійник В. С.**РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ 112

CONTENT

I. CRIMINAL, LEGAL AND CRIMINOLOGICAL PROBLEMS

Berdnik I.

INTERNATIONAL PRINCIPLES OF CRIMINAL AND LEGAL PROTECTION
OF INTELLECTUAL PROPERTY OBJECTS.....7

Ostapchuk L., Kuzmenko T.

MILITARY AND WAR CRIMES IN DOMESTIC AND INTERNATIONAL
LEGISLATION.....18

II. ORGANIZATIONAL AND LEGAL QUESTIONS OF EXECUTION OF PUNISHMENTS, NOT CONNECTED WITH IMPRISONMENT

Mytska O.

WAYS OF IMPROVING PENALTIES AS A TYPE OF JUVENILE PUNISHMENT
IN THE CRIMINAL LAW OF UKRAINE.....28

III. APPLICATION OF IMPRISONMENT: THEORY AND PRACTICE

Bodnar I., Sheremeta O., Leonenko O.

MODERN APPROACHES IN CONVICTS' CLASSIFICATION TAKING INTO
ACCOUNT THEIR SOCIAL DANGER DEGREE.....42

Brunevych V., Kovalska P., Kemeniash A.

INTERNATIONAL STANDARDS IN THE FIELD OF PUNISHMENTS
EXECUTING: PROBLEMS OF IMPLEMENTATION IN UKRAINE 53

IV. GENERAL QUESTIONS OF PROVIDING PERSONNELS' ACTIVITY

Kubrak R., Sheda V.

ENFORCEMENT MEASURES APPLICATION BY PERSONNEL OF PENAL
INSTITUTIONS: A NECESSARY COMPONENT OF PROFESSIONAL ACTIVITY
OR AN OBSOLETE RUDEMENT.....66

Matviichuk V., Bartienieva L., Domeniuk A.

TERMS AND CONDITIONS OF EFFECTIVE USE OF CANINE TEAMS 78

Rebkalo M.

LEGAL CULTURE OF PENITENTIARY PERSONNEL: CURRENT STATE
AND PROBLEMS.....91

V. CURRENT ISSUES OF THE INDUSTRIAL LEGAL SCIENCES

Andrushchenko T., Salai M.

LEGAL NATURE OF NOTARY'S EXECUTIVE INSCRIPTION AND ITS PLACE
IN THE SYSTEM OF NOTARIAL PROCEEDINGS. 101

Oliinyk V.

JUDICIAL REFORM IN UKRAINE: PROBLEMS AND PROSPECTS..... 112

І. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

УДК 343.533

DOI 10.32755/sjcriminal.2022.01.007

Берднік І. В.,

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри
правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін,
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-2672-2864

МІЖНАРОДНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

У статті проаналізовано міжнародно-правові засади у сфері реалізації та захисту об'єктів інтелектуальної власності в аспекті впливу на процеси правозастосування та правотворчості в галузі кримінального права внутрішньодержавних правових систем. Визначено, що важливе значення щодо кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності мають: Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода TRIPS), Конвенція про кіберзлочинність, Паризька конвенція про охорону промислової власності, Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів, Гаазька угода про міжнародну реєстрацію прав на промислові зразки, Лісабонська угода про правову охорону географічних зазначень і міжнародну реєстрацію прав на них та інші.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, інтелектуальна власність, кримінально-правовий захист, Всесвітня організація інтелектуальної власності; Європейський Союз.

Постановка проблеми. Ураховуючи процеси глобалізації світової економіки, а також процес інтеграції правових систем країн світу, важливе значення на сучасному етапі розвитку України посідає дослідження міжнародних засад кримінально-правового захисту об'єктів інтелектуальної власності. Певної уваги у цьому контексті заслуговують результати дослідження питань захисту прав інтелектуальної власності, проведені службовцями Європейської комісії – вищого органу виконавчої влади Європейського Союзу.

Відповідно до висновків Єврокомісії, проблеми із застосуванням прав інтелектуальної власності у третіх країнах (до яких

відносять й Україну) включають відсутність належної інфраструктури, ресурсів, недостатнє усвідомлення цінності інтелектуальної власності та нестачу необхідних заходів і засобів правового захисту. Вкрай серйозною проблемою вважається відсутність необхідних підстав для здійснення митними органами заходів щодо затримання, вилучення та знищення підроблених і піратських товарів на кордоні чи в зонах вільної торгівлі, що обумовлює нагальну потребу вдосконалення режимів митного та прикордонного контролю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань міжнародних засад кримінально-правового захисту об'єктів інтелектуальної власності проводилося в роботах таких учених, як: П. С. Берзіна, В. Д. Гулкевича, А. А. Ломакіної, С. Я. Лихової, А. С. Нерсесяна, О. В. Новікова, О. С. Парамонової, В. Т. Пятницького, С. М. Тігової, М. І. Хавронюка, В. Б. Харченка та ін.

Формулювання мети. Метою статті є визначення міжнародно-правових засад у сфері реалізації та захисту об'єктів інтелектуальної власності в аспекті впливу на процеси правозастосування і правотворчості у галузі кримінального права внутрішньодержавних правових систем.

Виклад основного матеріалу. Україну, поряд із Китаєм, Таїландом, Філіппінами, Мексикою та низкою інших держав, визначають як одну з країн, у яких піратство щодо авторських прав, як в інтернеті, так і в режимі офлайн, є серйозною глобальною проблемою [1].

Слід зазначити, що на сучасному етапі Україна є учасником багатьох міжнародних угод щодо охорони прав інтелектуальної власності, що покликані забезпечити уніфікацію національного законодавства в цій сфері.

Важливе значення щодо кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності має Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода TRIPS), яка є одним з основних документів Світової організації торгівлі (СОТ). Для країн-учасників СОТ вимоги щодо кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності є обов'язковим мінімумом. У ст. 61 цієї Угоди, яка розміщена в секції 5 «Кримінальні процедури» Частини III «Забезпечення захисту прав інтелектуальної

власності» вимагається, щоб країни-учасники впроваджували кримінальні процедури та покарання, спрямовані принаймні на випадки цілеспрямованого контрафактного використання торгових марок або піратського порушення авторського права, вчиненого з комерційною метою. Подібні заходи мають включати ув'язнення та (чи) грошове стягнення, яке має повною мірою відповідати тяжкості даних порушень [2]. Необхідність виконання таких вимог є одним із питань Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і ЄС [3, с. 5], а тому є важливим аспектом виконання вимог цієї угоди для України в частині її євроінтеграції.

Стрімкий розвиток цифрових технологій і глобальних телекомунікаційних засобів, надаючи багато зручностей і вигод, водночас створив таку ситуацію, коли авторські та суміжні права виявилися уразливими щодо зловживань і порушень у рамках Всесвітньої мережі. У відповідь на зростаючу погрозу правопорушень у рамках Всесвітньої мережі світовим співтовариством у сфері авторського права і суміжних прав у грудні 1996 р. було ухвалено два договори: Договір про авторське право та Договір про виконання і фонограми. Зазначені договори присвячені матеріальним нормам права, але водночас вперше з 1971 р. спрямовані на вдосконалення та уточнення міжнародних норм, що стосуються правової охорони й примусового захисту авторських прав. Насамперед на увагу заслуговує уточнення та роз'яснення права на сповіщення твору для загального відома (яке походить із Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (далі – Бернська конвенція) і включає право оприлюднення творів через мережу «Інтернет»), а також положення про зобов'язання щодо технічних засобів захисту, і в країнах, які їх реалізували у своєму національному законодавстві, передбачене застосування нових правових дій та створюється новий корпус прецедентного права. За його допомогою ведеться боротьба з правопорушеннями в кіберпросторі.

Положення, які викладені в Угоді TRIPS, багато в чому збігаються з положеннями давно наявних міжнародних договорів з питань правової охорони інтелектуальної власності. Наприклад, положення, які вимагаються Бернською конвенцією, включені

до Угоди TRIPS, застосовуються до правової охорони творів, які захищаються авторським правом. Подібним же чином в Угоду TRIPS включені положення щодо правової охорони винаходів та торговельних марок, які містяться в Паризькій конвенції про охорону промислової власності (далі – Паризька конвенція).

Останнім часом Європейський Союз посилив свою діяльність у галузі боротьби з піратською та контрафактною продукцією на спільному ринку [3, с. 40]. Це не може оминути й Україну, яка є одним із найбільших виробників контрафактної продукції у світі.

Норми угоди TRIPS фактично закладають основи кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності, адже вони встановлюють лише мінімальні вимоги до такої охорони [4, с. 84]. Згадані права інтелектуальної власності, з одного боку, є найбільш часто порушуваними, а з іншого – такими, порушення яких часто є латентними. Країни-учасниці вправі запроваджувати більш жорсткі форми кримінально-правової охорони, ніж це передбачено цією Угодою. Таким чином, можемо зробити таке припущення – рівень кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в країнах-членах Світової організації торгівлі, які є учасниками угоди TRIPS, має бути більш високим, ніж в країнах, що такого статусу не мають. Подібне припущення має бути перевірене шляхом зіставлення відповідних норм кримінальних кодексів різних держав світу (порівняльно-правовий метод).

Крім Угоди TRIPS, певні вимоги до кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності містять також деякі інші міжнародні нормативно-правові акти. Так, Рада Європи, ухваливши Конвенцію про кіберзлочинність (ця Конвенція ратифікована Україною із застереженнями Законом № 2824-IV від 07.09.2005 р.), не обійшла увагою і питання порушення прав інтелектуальної власності в комп'ютерних мережах. Стаття 10 цієї Конвенції зобов'язує держави-учасниці вживати такі законодавчі та інші заходи, які можуть бути необхідними для встановлення кримінальної відповідальності відповідно до її внутрішнього законодавства за порушення авторських прав (ч. 1 цієї статті) та суміжних прав (ч. 2 цієї статті), за винятком будь-яких моральних прав, у випадку, коли такі дії вчинені свідомо, в комерційних ро-

змірах і за допомогою комп'ютерних систем. Для визначення авторських прав рекомендується посилаючись на Бернську конвенцію про захист літературних і художніх творів (у редакції Паризького акта 1971 р.), Угоду TRIPS та Угоду Всесвітньої організації інтелектуальної власності (далі – ВОІВ) про авторське право, а для суміжних – на Міжнародну конвенцію про захист виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (Римську конвенцію), Угоду TRIPS та Угоду ВОІВ про виконання і фонограми.

Проте в згаданій Конвенції вимоги щодо охорони прав інтелектуальної власності мають також і певні застереження – згідно з ч. 3 ст. 10, кожна зі Сторін залишає за собою право не встановлювати кримінальну відповідальність згідно з ч.ч. 1, 2 цієї статті за умови існування інших засобів впливу, і за умови того, що таке застереження не порушує міжнародних зобов'язань Сторони за вищезгаданими міжнародними конвенціями про авторське право і суміжні права. Отже, Конвенція надає країнам-учасникам можливість діяти таким способом, який відповідає правовим традиціям та реаліям тієї чи іншої країни. Так, у кримінальних кодексах Швейцарії та Австрії взагалі відсутні норми про кримінально-правову охорону прав інтелектуальної власності, і, як стверджує М. І. Хавронюк, подібні порушення в разі необхідності кваліфікуються, як злочини проти власності [4, с. 747]. Проте вважаємо більш правильною позицію В. Г. Гончаренка, який, аналізуючи кримінально-правові норми, що здійснюють охорону авторського права та суміжних прав, стверджує, що охоронювані об'єкти (як і всі інші об'єкти інтелектуальної власності) не належать до речових прав, тому незаконні дії з ними мають відобразитися в спеціальній нормі [5, с. 749].

Також доцільним було б зазначити те, що Сторони, згідно з ч. 1 ст. 12 Конвенції, мають вжити всіх необхідних заходів для забезпечення відповідальності юридичних осіб за злочини, вчинені на її користь будь-якою фізичною особою, як індивідуально, так і як частини органу такої юридичної особи. Така фізична особа має обіймати керівну посаду в рамках юридичної особи в силу:

- 1) повноважень представляти юридичну особу;
- 2) повноважень ухвалювати рішення від імені цієї юридичної особи;

3) повноважень здійснювати контроль у рамках цієї юридичної особи.

Таким чином, за злочини, передбачені згаданою Конвенцією (в т.ч. і злочини проти авторських і суміжних прав), мають відповідати також юридичні особи, на користь яких було вчинено відповідні кримінально-протиправні діяння. Відповідно до ч. 3 ст. 12, така відповідальність може бути кримінальною, цивільною або адміністративною. Така відповідальність, згідно з ч. 4 ст. 12, не впливає на кримінальну відповідальність фізичних осіб, які вчинили правопорушення [6].

Для визначення місця інтелектуальної власності серед норм Особливої частини Кримінального кодексу України необхідно зупинитися на аналізі міжнародно-правових актів, які регулюють поняття «інтелектуальна власність». Координує комплекс заходів щодо міжнародного співробітництва саме ВОІВ, яка є однією з 16 спеціалізованих організацій у системі Організації Об'єднаних Націй.

Варто зазначити, що ВОІВ було засновано укладенням у 1883 р. Паризької конвенції та в 1886 р. – Бернської конвенції. У Конвенції надається таке визначення інтелектуальної власності: це права на літературні, художні та наукові твори, на виконавчу діяльність артистів, звукозапис, радіо- і телевізійні передачі, права на винаходи в усіх сферах людської діяльності, наукові відкриття, промислові зразки, знаки для товарів, знаки обслуговування, комерційні (фірмові) найменування й комерційні позначення, захист проти недобросовісної конкуренції, а також всі інші права, що належать до інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій і художній галузях.

Згідно зі своїми основними завданнями ВОІВ:

- забезпечує адміністративне співробітництво союзів, створених у межах конвенцій, а також інших договорів, адміністративні функції стосовно яких виконує ВОІВ;

- сприяє охороні інтелектуальної власності у всьому світі завдяки активному співробітництву між державами та взаємодії з іншими міжнародними організаціями.

Охорону інтелектуальної власності у усьому світі ця організація забезпечує шляхом:

- надання технічної допомоги країнам, що розвиваються;
- заохочення розроблення й укладання нових міжнародних договорів, метою яких є уніфікація національних законодавств у сфері охорони інтелектуальної власності;
- збирання та поширення інформації;
- забезпечення функціонування служб, роботу яких спрямовано на охорону винаходів, знаків для товарів, послуг та промислових зразків;
- забезпечення розвитку всіх видів адміністративного співробітництва між державами-членами.

До складу ВОІВ входять три керівних органи, а саме: Генеральна Асамблея (її члени – це країни-учасниці ВОІВ та Паризького і/або Бернського союзів), Конференція (її члени – це усі країни-учасниці ВОІВ), Координаційний комітет (його членів обирають з членів ВОІВ, Паризького та Бернського комітетів [7; 8]).

Важливим документом є Паризька конвенція (1883 р.), метою якої є забезпечення правової охорони результатів інтелектуальної діяльності, спрямоване на суттєве зростання якості товарів. Цю Конвенцію застосовують до об'єктів прав промислової власності (винаходи, промислові зразки, торговельні марки, фірмові найменування, географічні зазначення, корисні моделі, захист від недобросовісної конкуренції). Безперечно, в Паризькій конвенції містяться й інші положення щодо регулювання правовідносин, спрямованих на охорону прав інших об'єктів промислової власності (в т. ч. і промислових зразків, комерційних найменувань торговельних марок, назв місця походження, географічних зазначень) [7].

Необхідно зазначити, що в Бернській конвенції авторські права поділено на дві групи, а саме:

- особисті майнові й немайнові права, які встановлені національним законодавством держави, в якій звертаються за охороною;

- спеціальні права, що встановлюються в нормах Конвенції: виключне право автора на переклад власного твору, його публічну презентацію; публічне виконання музичного чи драматичного твору; передача твору по радіо або телебаченню; перероблення твору; запис тощо.

Гаазька угода про міжнародну реєстрацію прав на промислові зразки (1925 р.) – це багатосторонній договір, який спрощує набуття прав на промисловий зразок у країнах-учасниках. Ця Угода допомагає громадянам та особам, які мають постійне місце проживання чи місцезнаходження у країні-учасниці Угоди, одержати правову охорону промислового зразка в усіх інших країнах-учасниках завдяки простій і недорогій процедурі подання безпосередньо до Міжнародного бюро ВОІВ єдиної міжнародної заявки однією мовою та документа щодо сплати збору в однаковій валюті. Гаазька угода є чинною для України з 29 серпня 2002 р.

Лісабонська угода про правову охорону географічних позначень і міжнародну реєстрацію прав на них (1958 р.) сприяє забезпеченню правової охорони географічних позначень за рахунок міжнародної реєстрації прав на них. Реєстрація таких прав здійснюється Міжнародним бюро ВОІВ у Женеві на підставі заявки, яку подає компетентний орган країни-учасниці цієї Угоди. Також відповідно до Лісабонської угоди про правову охорону географічних позначень і міжнародну реєстрацію прав на них країни-учасниці повинні забезпечувати правову охорону географічного позначення до того часу, поки воно має правову охорону в країні походження. Страсбурзька угода про Міжнародну патентну класифікацію (1971 р.) заснувала Міжнародну патентну класифікацію, що поділила всі галузі техніки та технологій на вісім розділів, до складу яких увійшло близько 71 тис. рубрик.

Аналіз цих міжнародно-правових документів та вітчизняного цивільного законодавства дозволяє зробити висновок про те, що під поняттям «інтелектуальна власність» слід розуміти різновид власності як родового поняття [9, с. 188]. У свою чергу, інтелектуальна власність поділяється на три підвиди: авторське право і суміжні права, промислова власність та засоби індивідуалізації.

Висновки. Таким чином, аналізуючи норми міжнародних актів з питань кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності, можна вказати на низку проблем, що мають бути розв'язані в законодавстві, а також юридичній науці та практиці. До цих проблем належать:

1) проблема визначення, в яких розділах кримінальних кодексів мають бути розташовані норми, що встановлюють кримінальну відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності. Запропоновано у Кримінальному кодексі України норми, що встановлюють кримінальну відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності, об'єднати в один розділ «Кримінальні правопорушення проти інтелектуальної власності»;

2) проблема визначення того, які саме об'єкти інтелектуальної власності мають охоронятися нормами кримінального права.

Список використаних джерел

1. Report on the protection and enforcement of intellectual property rights in third countries. *European Commission*. URL: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2018/march/tradoc_156634.pdf (дата звернення: 10.05.2022).

2. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text (дата звернення: 10.05.2022).

3. Захист прав інтелектуальної власності в контексті вступу до СОТ : навч. посіб. / за ред. В. Т. Пятницького. Київ : UEPLAC, К.І.С., УАЗТ, 2001. 80 с.

4. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи : порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: монографія. Київ : Юрисконсульт, 2006. 1048 с.

5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2 ч. Ч. 2. / під заг. ред. М. О. Потебенька, В. Г. Гончаренка. Київ, 2001. 465 с.

6. Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність від 23.11.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text (дата звернення: 10.05.2022).

7. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20.03.1883 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text (дата звернення: 10.05.2022).

8. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24.07.1971 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text (дата звернення: 10.05.2022).

9. Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України) : монографія. Київ : ВПЦ Київського Університету, 2006. 573 с.

Berdnik I.,

Doctor of Sciences (Law), Associate Professor, Professor of the
Department of Law Enforcement Activities and General Legal Disciplines,
Chernihiv Polytechnic National University, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-2672-2864

INTERNATIONAL PRINCIPLES OF CRIMINAL AND LEGAL PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY OBJECTS

The article is devoted to issues of international legal principles in the field of implementation and protection of intellectual property objects in the aspect of influence on the processes of law enforcement and law-making in the field of criminal law of domestic legal systems. It is determined that the following are important for the criminal protection of intellectual property rights: the Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS Agreement), the Convention on Cybercrime, the Paris Convention for the Protection of Industrial Property, the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, the Hague Agreement Concerning the International Registration of Industrial Designs, the Lisbon Agreement for the Protection of Appellations of Origin and their International Registration to them, and others.

The relevance of this issue is due to the fact that, taking into account the processes of globalization of the world economy, as well as the process of integration of the legal systems of the countries of the world, the study of the international principles of criminal and legal protection of intellectual property is of great importance at the current stage of Ukraine's development.

The author determines that the concept of "intellectual property" should be understood as a type of property as a generic concept. Based on the analysis of the norms of international acts on the criminal protection of intellectual property rights, a number of problems have been identified that must be resolved in legislation, as well as legal science and practice. These problems include:

1) the problem of determining in which sections of the criminal codes the norms establishing criminal liability for infringement of intellectual property rights should be located. It is proposed to combine the norms establishing criminal liability for infringement of intellectual property rights into one section "Criminal offenses against intellectual property" in the Criminal Code of Ukraine;

2) the problem of determining which objects of intellectual property should be protected by the norms of criminal law.

Key words: *criminal liability, intellectual property, criminal legal protection, World Intellectual Property Organization, European Union.*

References

1. European Commission (2018), *Report on the protection and enforcement of intellectual property rights in third countries*, available at:

https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2018/march/tradoc_156634.pdf
(accessed 10 May 2022).

2. World Trade Organization (1994), *Agreement On Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights: an international document*, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text (accessed 10 May 2022).

3. Piatnytskyi, V. T. (ad.) (2001), *Protection of intellectual property rights in the context of accession to the WTO*, UEPLAC, K.I.S., UAZT, Kyiv. 80 p.

4. Khavroniuk, M. I. (2006), *Criminal legislation of Ukraine and other states of continental Europe: comparative analysis, problems of harmonization* : monograph, Yuryskonsult, Kyiv.

5. Potebenko, M. O. & Honcharenko, V. H. (ad.) (2001), *Scientific and practical commentary to the Criminal Code of Ukraine*: in 2 parts, Kyiv, P. 2.

6. Council of Europe (2001), *Convention on Cybercrime*: an international document, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text (accessed 10 May 2022).

7. League of Nations (1883), *Paris Convention for the Protection of Industrial Property*: an international document, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text (accessed 10 May 2022).

8. World Intellectual Property Organization (1971), *Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works*: an international document, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text (accessed 10 May 2022).

9. Lykhova, S. Ya. (2006), *Crimes in the sphere of realization of civil, political and social rights and freedoms of man and citizen (Chapter V of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine)* : monograph, PCC of Kyiv University, Kyiv.

УДК 341.3

DOI 10.32755/sjcriminal.2022.01.018

Остапчук Л. Г.,

кандидат юридичних наук, доцент, заступник начальника кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-0515-0000;

Кузьменко Т. В.,

слухач 3-го курсу юридичного факультету, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

ВІЙСКОВІ ТА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ У ВІТЧИЗНЯНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ ЗАКОНОДАВСТВАХ

У статті здійснено аналіз кримінального та міжнародного законодавств у частині правової регламентації інституту воєнних та військових злочинів. Опрацьовано висновки та рекомендації міжнародних організацій з досліджуваного питання. Розглянуто погляди науковців щодо розмежування понять «воєнний» та «військовий» злочини. Здійснено аналіз складів військових кримінальних правопорушень та воєнних злочинів, передбачених міжнародним і національним законодавствами. Виокремлено проблемні питання правового регулювання військових злочинів у міжнародно-правовому й національному аспектах, розроблено положення щодо покращення норм чинного кримінального законодавства України.

Ключові слова: військовий та воєнний злочини, збройний конфлікт, війна, міжнародні нормативно-правові акти.

Постановка проблеми. Питання війни на сьогодні є максимально актуальним для реалій України та світу в цілому. Ситуація з Південною частиною нашої країни, а саме з Кримом, події, що відбуваються на Сході, та агресивно налаштований «сусід» змушують екстрено реагувати на нові загрози й ставати на шлях протидії збройній агресії.

Починаючи з 24 лютого 2022 року Україна перебуває у стані війни. Саме за час цієї війни, у порівнянні з Великою Вітчизняною війною, агресором було вчинено найбільшу кількість протиправних діянь (злочинів) як проти цивільного населення, так і осіб, які боронять територію України від збройної агресії Російської Федерації. Жертвами цієї страшної війни стали діти, жінки, поранені, хворі, загиблі (померлі), військовополонені, цивільні особи, журналісти, які знаходились та знаходяться у районах ведення воєнних дій та на окупованих територіях.

Якщо проаналізувати ті злочини, що були виявлені в Бучі, Гостомелі, Макарові, Бородянці та інших населених пунктах, які були деокуповані, можна з впевненістю сказати, що всі зазначені вище злочинні діяння відбувалися в реальному часі, а саме у 21 ст. цивілізованого суспільства, ознакою якого є чітко прописаний в усіх сферах людського життя постулат про те, що саме людина її життя, честь та гідність є найвищою соціальною цінністю.

Так, за офіційними даними ювенальних прокурорів, станом на 5 червня 2022 р. більше ніж 729 дітей постраждали в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії Російської Федерації, з них 262 дитини загинуло та понад 467 поранено. Станом на 1 червня 2022 року щонайменше 234 000 дітей були викрадені окупантами з України та вивезені на територію Російської Федерації.

Характерною ознакою цієї війни є повсюдні вияви насильства, а саме: масові вбивства; катування; звалтування (станом на 22 квітня 2022 року зафіксовано 400 звернень); використання голоду серед цивільного населення з метою досягнення воєнних цілей; масові депортації та насильницьке вивезення населення, зокрема дітей, які в подальшому (маючи навіть живих батьків) передаються на усиновлення; осквернення меморіальних комплексів, масових поховань жертв Великої Вітчизняної війни (Бабин Яр); створення надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру (знеструмлення Чорнобильської АЕС; обстріл Запорізької АЕС, ракетний обстріл Південноукраїнської та Хмельницької АЕС), повне руйнування інфраструктури та об'єктів, що не використовуються у військових цілях та є необхідними для виживання цивільного населення; нанесення ударів по школах, дитсадках, університетах (повністю зруйновано 102 заклади освіти, 1 412 закладів зазнали пошкодження); напади на госпітальні зони, медичний персонал, які входять до складу медичних формувань і призначені для виконання винятково медичних функцій (станом на 15 квітня 2022 р. обстріляно 60 машин екстреної медичної допомоги, 6 лікарів загинуло); залишення вибухонебезпечних боєприпасів, поставлених на звід або в інший спосіб підготовлених для враження; посягання на культурні

цінності, а саме об'єкти, що мають велике значення для культурної спадщини народу (окупанти вивезли всі цінні експонати з Музею краєзнавства та Художнього музею м. Маріуполя) і відіграють важливу роль у духовному житті людей (пошкоджено щонайменше 59 релігійних споруд); повне розграбування населених пунктів; використання забороненої (бактеріологічної та токсичної) зброї, касетних боєприпасів, отруйних речовин.

Беручи до уваги вищезазначені факти, не виникає жодних сумнівів у актуальності досліджуваного питання, оскільки питання правильної кваліфікації вчинених окупантами суспільно небезпечних діянь та своєчасність притягнення їх до кримінальної відповідальності за їх вчинення є нагальним питанням сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що інститут воєнних та військових злочинів не є новим як для вітчизняного, так і зарубіжного кримінального законодавств. Проблематика та особливості захисту прав людини в період збройних конфліктів стали предметом наукового пошуку вітчизняних та зарубіжних учених, серед яких можна виокремити: С. А. Єгорова, П. Н. Бірюкова, І. П. Бліщенко, О. В. Зайчук, І. М. Кравченка, Є. В. Мартиненка, М. В. Остроухова, В. Х. Ярмак та ін., однак залишаються неповністю дослідженими питання кваліфікації суспільно небезпечних діянь, вчинених під час збройного конфлікту; питання притягнення до відповідальності осіб, які вчинили воєнні злочини, з урахуванням положень міжнародного законодавства.

Формулювання мети. Метою цієї статті є поповнення наукових знань у сфері правової регламентації інституту військових кримінальних правопорушень та воєнних злочинів у міжнародному і національному законодавствах.

Виклад основного матеріалу. Наша планета за час її існування встигла пережити безліч війн, що несли в собі багато смертей. Одними з найбільш трагічних, на думку істориків, є Перша та Друга світові війни, масштаби вчинених вбивств та інших злочинів щодо як військових, так і цивільних осіб наводять жах на весь світ і донині та вимагають від нас співпрацювати з між-

народними організаціями для вироблення дієвого механізму запобігання будь-якій збройній агресії у світі.

Однією з міжнародних організацій, що стала на захист людини, яка потерпає від воєнної агресії - є Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН), яка у своєму статуті прописала, що має намір звільнити майбутнє покоління від жаків війни, яку людство пережило вже два рази.

У сьогоднішніх умовах є цілком вагома загроза внутрішній і зовнішній безпеці держав, їх мирним зв'язкам, розвитку й функціонуванню демократичних принципів. При цьому варто зазначити, що питання національної безпеки тісно пов'язані з міжнародною безпекою. Тому забезпечення міжнародного правопорядку перестало бути завданням винятково міжнародного права, воно стало також завданням національно-правових систем. Чималих зусиль до утримання миру в світі доклала Організація Північноатлантичного договору, яка була створена у 1949 р., цей альянс захищає інтереси та безпеку Північноатлантичного регіону та в співпраці з ООН, після закінчення холодної війни створило РЄАП-платформу для проведення дискусій та взаємопідтримки між країнами-партнерами. Вони дали початок існуванню програмам реальної практичної співпраці країн євроатлантичного регіону.

Головна мета, яку ставлять перед собою більшість міжнародних організацій - це забезпечення безпеки та суверенності країн світу, а також безпеку людства. Якщо звернути увагу на підписані у 1648 році Мюнстерський та Оснабрюцький договори, об'єднані пізніше в історії під спільною назвою «Вестфальський мир» (далі – Договір), то можна виокремити низку основних принципів, що були рецепійовані у більшість міжнародних документів сьогодення, зокрема: принцип взаємного визнання суб'єктами міжнародних відносин суверенного статусу один одного, принцип рівноправності суб'єктів та принцип непорушності їхніх кордонів. Також не менш значущим у цьому Договорі були положення про визнання самостійності та незалежності певної держави, належного ставлення до територіальної цілісності і релігійної самостійності.

Міжнародні організації світового рівня намагаються приймати ефективні та своєчасні заходи щодо запобігання збройним конфліктам у світі, усунення загрози миру, придушення терористичних актів тощо. Прикладом цього може слугувати проведення миротворчих операцій, спеціальних гуманітарних програм (Всесвітня продовольча програма ООН 1965 року), спрямованих на допомогу особам, які стали жертвами війни (біженці) та потерпають від війни та інше. Міжнародною спільнотою та людством взагалі визначено перелік правил, найважливіших принципів, законів, які знайшли своє закріплення у міжнародно-правових актах, при цьому порушення яких є неприпустимим – забороненими.

До таких правил, а точніше нормативних актів, слід віднести Женевські конвенції про захист жертв війни 1929, 1949 рр., Статут Міжнародного воєнного трибуналу (Статут Нюрберзького трибуналу) 1945 р., Римський статут Міжнародного Кримінального Суду 1998 р. (далі – Римський статут), Конвенція ООН «Про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства» від 1968 р., Гаазьку конвенцію «Про захист культурних цінностей під час військових конфліктів» 1954 р., Конвенцію про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1976 р. На окрему увагу заслуговують установчі документи органів міжнародної кримінальної юстиції, зокрема Статути міжнародних та змішаних воєнних і кримінальних трибуналів, Римський статут Міжнародного кримінального суду тощо [2, с. 121].

Якщо взяти до уваги лінгвістичне значення понять «воєнний злочин» та «військове кримінальне правопорушення», можна сказати, що вони майже схожі між собою, співзвучні, але поняття «воєнний злочин» на відміну від «військового кримінального правопорушення» врегульоване нормами суто міжнародного права. Сам термін воєнний злочин з'явився в 1945 році у ст. 6 Статуту Міжнародного військового трибуналу, в якій було зазначено, що воєнними злочинами слід вважати порушення законів та звичаїв війни, які передбачають вбивства, жорстоке поводження, депортацію цивільного населення на завойованих територіях, мардерство та безглузде руйнування населених пунктів.

Кримінальний кодекс України містить перелік складів суспільно небезпечних діянь, які підпадають під кваліфікацію військових кримінальних правопорушень, зокрема: мародерство (ст. 432 КК України); насильство над населенням у районі воєнних дій (ст. 433 КК України); погане поводження з військовополоненими (ст. 434 КК України); незаконне використання символи Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання ними (ст. 435 КК України).

При цьому аналіз змісту Женевської конвенції 1949 р. також дає нам можливість виокремити низку суспільно небезпечних діянь, які вважаються військовими кримінальними правопорушеннями, а саме: непокора; невиконання наказу; опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків; погроза або насильство щодо начальника; порушення статутних правил взаємин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості; самовільне залишення військової частини або місця служби; дезертирство; ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом; викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем; умисне знищення або пошкодження військового майна; необережне знищення або пошкодження військового майна; марнотратство або втрата військового майна; порушення правил поводження зі зброєю, а також із речовинами й предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення; порушення правил водіння або експлуатації машин; порушення правил польотів або підготовки до них та інших [3, с. 184].

Щодо положень Римського статуту, то наявні всі підстави стверджувати, що обов'язковою ознакою воєнних злочинів на відміну від військових кримінальних правопорушень виступає міжнародний збройний конфлікт або збройний конфлікт, що проходить всередині однієї держави без зовнішнього іноземного втручання.

Взагалі історія військово-кримінального законодавства пройшла досить суттєвий шлях свого становлення та розвитку, починаючи з часів Козаччини. В ті давні часи злочини проти життя були найбільш караними. За вбивство козака людина також втрачала життя та могла бути закопаною разом з жертвою. До військових злочинів належить: дезертирство, програш бою, ухилення від обіймання посади, пияцтво під час походу.

Розвиток військового права зумовлював також зміни в розумінні поняття військового злочину. Першу спробу кодифікації військово-кримінальних норм було здійснено за часів Петра I. У 1716 р. було прийнято та введено в дію три військово-нормативні документи: Статут військовий, Артикул військовий, Військовий статут «Про екзерцицію, про приготування до маршу, про звання й посади полкових чинів». Відповідно до положень Військового артикулу військовими злочинами прийнято було вважати діяння, вчинені у військовий час або під час бою, зокрема, це ухилення від військової служби, дезертирство, порушення правил поведінки з полоненими, злочини проти збереження військового майна, злочини проти порядку підлеглості, військові посадові злочини [7, с. 339]. У дореволюційній теорії військово-кримінального права поняття військового злочину було досить спірним. Військово-кримінальний статут 1839 р. містив вичерпний перелік військових злочинів (ухилення від служби, втеча чи самовільне залишення військової частини), проте на той час не існувало єдиного акта щодо визначення критеріїв військових злочинів. Військовими злочинами вважалися діяння, які можуть бути вчинені лише у військовій сфері або пов'язані з обов'язками військової служби чи дисципліни. Крім того, у Військовому статуті були передбачені окремі загально-військові злочини.

Свого часу ще М. І. Фалєєв визначав військовий злочин як порушення військового правопорядку. Воно полягало саме в порушенні норм Військово-кримінального статуту. Військовий порядок, на думку автора, поширювався не лише на військовослужбовців, а й на громадян, оскільки його порушення шкодило армії, а відповідно, і державі. Ознакою військового злочину вважалося не порушення військового обов'язку, а посягання на

норми військового порядку. Головним об'єктом військових злочинів під час Другої світової війни стало цивільне населення. Особливо масового характеру такі злочини набули в Східній Європі, а на короткий час наприкінці війни – також і на східно-німецьких територіях. Більшість воєнних злочинів під час Другої світової війни вчинила німецька сторона. У повоєнний період неодноразово лунали заяви про те, що окупаційна політика Третього Рейху на території багатьох країн була спланованим геноцидом, який мав на меті фізично винищити місцеве населення. На Нюрнберзькому судовому процесі такі дії Третього Рейху оголосили злочином проти людяності, а конкретні випадки порушення міжнародного права – військовими злочинами.

Переходячи ближче до нашого часу, хочемо зауважити, що пройшовши такий складний шлях, наша країна перейняла майже 80 відсотків з досвіду предків і часів СРСР. Все, що встигло змінитися, це види озброєння і способи вбивства та знищення людей.

Переломним моментом для нашої країни став 2014 рік нашого століття, агресія від східного сусіда змусила нашу державу швидко схаменутися і почати рішуче діяти. За 8 довгих років АТО і ООС ми зрозуміли що вітчизняне кримінальне законодавство не готове до застосування в умовах війни.

Висновки. Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна сказати про те, що інститут військових злочинів пройшов складний шлях свого становлення та розвитку, починаючи з часів Козаччини. Основною відмінністю військового кримінального правопорушення та воєнного злочину є час і місце їх вчинення. Щодо першого, то такі види правопорушень вчиняються винятково військовими, військовозобов'язаними і резервістами та можуть бути розслідувані в рамках національної системи правосуддя. Своєю чергою воєнні злочини вчиняються під час війни, збройних конфліктів, можуть бути розслідувані в рамках національної системи правосуддя, а також роботи Міжнародного кримінального суду, та не мають строків давності.

Визначено, що положення міжнародних документів є дуже важливими для всього світу для збереження миру в усьому світі.

Доведено, що на сьогодні присутня певна неузгодженість положень вітчизняного та міжнародного законодавств щодо ін-

ституту воєнних злочинів. Надзвичайно необхідним є питання ратифікації, підписаного Україною 20 січня 2000 р. Римського статуту, що є дуже необхідним для притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за вчинення воєнних злочинів.

Список використаних джерел

1. Конституція України : станом на 1 верес. 2016 р. : відповідає офіц. тексту. Харків : Право, 2016. 82 с.
2. Репецкий В. М. Поняття та ознаки воєнних злочинів. *Альманах міжнародного права*. Одеса : Фенікс, 2009. Вип. 1. С. 120–125.
3. Щербюк Н. Ю. Міжнародно-правове регулювання збройних конфліктів та їх прояви на території України. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого*. Харків : Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2014. С. 199–207.
4. Зелинская Н. А. Международное уголовное право в условиях глобализации преступности. *Альманах международного права*. Одеса : Фенікс, 2009. Вип. 1. С. 29–44.
5. Римский Статут международного уголовного суда. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр> (дата звернення: 20.05.2022).
6. Ганна Маляр. Помилки в законі про воєнні злочини: усунути, не можна залишити. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2021/05/26/7294904/> (дата звернення: 20.05.2022).
7. Військовий статут Петра І. URL: <https://www.istoriya.in.ua> (дата звернення: 20.05.2022).

Ostapchuk L.,

Ph.D. in Law, Associate Professor, Deputy Head of the Department of Criminal, Criminal-Executive Law and Criminology, Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-0515-0000;

Kuzmenko T.,

3rd year cadet of Law Faculty
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine

MILITARY AND WAR CRIMES IN DOMESTIC AND INTERNATIONAL LEGISLATION

Criminal and international legislation in terms of legal regulation of military and war crimes is analyzed in the article. Conclusions and recommendations of international organizations on the researched issue are made. The views of scholars on the distinction between the concepts of "military" and "war" crimes are considered. It is proved that there is an important difference between military and war crimes. Thus, war crimes can be committed only in conditions of an armed conflict, in turn, military criminal offenses both during armed conflict and during military service.

Emphasis is placed on further harmonization of domestic legislation and the Rome Statute in order to bring the perpetrators to justice effectively.

It is noted that international treaties and other acts of international law are intended to regulate international disputes between states, but from time to time it is difficult to apply them in reality to ensure that states parties to the conflict in practice. For this purpose, third parties often enter into legal relations, which contribute to the settlement of a conflict between the states and the establishment of a stable domestic foreign policy situation on the territory of each of them.

It is found out that the task of international law in this case is to resolve such conflicts with the help of their organizations and institutions, to establish new "rules of the game" in the international arena. And only in this way, by involving all countries of the world in peaceful cooperation and developing an effective mechanism of cooperation, it is possible to achieve world order and peace. To this end, the scope of various conciliation commissions should be extended, and States parties to the conflict should be encouraged to settle disputes peacefully in order to preserve world resources and human lives, which, as mentioned above, are of the highest social value.

Key words: *military crime, war crime, armed conflict, war, international legal acts.*

References

1. Ukraine (2016), *Constitution of Ukraine*: Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
2. Repetskyi, V. M. (2018), *Concepts and signs of war crimes. Almanac of International Law*, Issue 1, Feniks, Odesa, pp. 120–125.
3. Shcherbiuk, N. Yu. (2014), “International legal regulation of armed conflicts and their manifestations on the territory of Ukraine”, *Bulletin of the Yaroslav Mudryi National Law University*, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, pp. 199–207.
4. Zelinskaya, N. A. (2009), “International criminal law in the context of globalization of crime”, *Almanac of International Law*, Issue 1, Feniks, Odesa, pp. 29–44.
5. *Rome Statute of the International Criminal Court* (1998), available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (accessed 20 May 2022).
6. Maliar, H. (2021), *Mistakes in the law on war crimes: to eliminate, it is impossible to leave*, available at: <https://www.pravda.com.ua/columns/2021/05/26/7294904/> (accessed 20 May 2022).
7. Military statute of Peter I., available at: <https://www.istoriya.in.ua> (accessed 20 May 2022).

ІІ. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ, НЕ ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ

УДК 342.2.01 (477)

DOI 10.32755/sjcriminal.2022.01.028

Мицька О. І.,

кандидат юридичних наук, начальник кафедри
правової та спеціальної підготовки,
Територіально відокремлене відділення «Кам'янська філія
Академії пенітенціарної служби», м. Кам'янське, Україна
ORCID: 0000-0003-4621-8809

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ШТРАФУ ЯК ВИДУ ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

У статті проведено аналіз проблемних питань застосування кримінального покарання у виді штрафу неповнолітніх порівняно з громадськими та виправними роботами. Однак будь-який вид покарання необхідно розглядати, зважаючи на феномен покарання та його особливості, на самого правопорушника, особливо якщо він є неповнолітньою особою. Як показує практика, у переважній більшості випадків неповнолітній є потерпілим від жорстокого поводження, втягнення у жебрацтво, пияцтво чи іншу антигромадську діяльність або загалом став жертвою криміногенного впливу раніше судимих. Також автор надає свої рекомендації щодо вдосконалення сучасного кримінального законодавства, висловлює переконання, що таке реформування кримінального законодавства значно покращило б роботу з неповнолітніми правопорушниками.

Ключові слова: виправні роботи, громадські роботи, інститут покарання неповнолітніх, судова практика, штраф.

Постановка проблеми. Інститут покарання неповнолітніх – один з молодих інститутів кримінального права України, у зв'язку з чим перед сучасною доктриною та практикою постає безліч проблем, пов'язаних з недоліками кримінального закону щодо неповнолітніх, крім того майже повністю відсутня повноцінна нормативно-правова база з питань кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. Уваги потребує той факт, що з моменту ухвалення 2001 року чинного Кримінального ко-

дексу України норми, які стосуються покарання неповнолітніх, майже не змінювалися, а ті, які зазнали редакції, так і не можна вважати досконалыми. Остання теза стосується і такого кримінально-правового заходу, як штраф.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику покарання неповнолітніх у своїх роботах розглядали такі вчені: В. Бесчастний, Н. Березовська, О. Джужа, Ю. Єгорова, Н. Ковтун, І. Ковалевська, В. Козирева, А. Коновалова, Л. Мостепанюк, Є. Назимко, Є. Письменський, Т. Пономарьова, В. Попрас, М. Пузирьов, О. Северин, В. Сегеда, П. Фріс, С. Халимон, В. Шаблистий, Н. Юзікова, О. Яцун та інші. Варто зазначити, що майнові покарання в кримінальному законодавстві досі залишаються так званою «ахіллесовою п'ятою», що обумовлено їх недостатньою ефективністю та неповною відповідністю вимогам сьогодення.

Формулювання мети. Мета статті – провести порівняльний аналіз покарань, не пов'язаних з позбавленням волі (громадські, виправні роботи, штраф), розглянути підходи щодо вдосконалення штрафу як виду покарання неповнолітніх з урахуванням судової практики.

Виклад основного матеріалу. Стан вітчизняної системи виконання кримінальних покарань викликає виправдану критику з боку міжнародних та вітчизняних правозахисних організацій, громадськості й навіть державних органів. На особливу увагу заслуговує ідея та практика депеналізації, яку визначають як напрям кримінально-правової політики держави, що полягає в передбаченні в законодавстві й застосуванні судами підстав звільнення особи від кримінальної відповідальності або від покарання.

Інститути покарання та звільнення від покарання є взаємозалежними й завжди перебувають на одній ланці. Держава шляхом застосування або незастосування покарання виявляє своє ставлення до злочинця та вчиненого ним діяння. Звичайно, сучасні тенденції гуманізму призводять до віддання переваги незастосуванню каральних засобів, однак цінність покарання не повинна втрачатися.

Проблеми диференціації кримінальної відповідальності та індивідуалізації покарання неповнолітніх є завжди актуальними.

У кримінально-правових доктринах різних країн тривають пошуки оптимальних відповідей на такі питання: особливості призначення та межі кримінальної відповідальності для різних вікових груп; вплив особливостей психіки дітей, її патологічних відхилень на призначення покарання; базові та спеціальні критерії обрання окремих видів покарання до неповнолітніх у законодавстві та правозастосовній практиці; співвідношення призначення покарання із заходами виховного характеру. Особливою проблемою є питання про те, на якому віковому етапі та рівні розвитку інтелекту й волі особа стає суб'єктом кримінально-правових відносин і може нести відповідальність за кримінальне правопорушення [1, с. 22]. Здається, що наша країна вже давно знає відповіді на перелічені питання, оскільки з 2001 року в Україні нібито наявна налагоджена ювенальна кримінально-правова політика, яка здебільшого виявляється в існуванні відповідного розділу кримінального законодавства, присвяченого кримінальній відповідальності та покаранню неповнолітніх, визначених вікових і допустимих меж такої відповідальності. Однак на практиці ми маємо ситуацію, коли давно стало зрозумілим те, що наявні види покарань не діють, психологія підлітка-злочинця не досліджена, а наукові розробки в цій царині не повною мірою забезпечують удосконалення кримінального законодавства в частині кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх.

Вітчизняний учений Є. Назимко вказує, що «відповідно до базових ознак інститут покарання неповнолітніх: 1) поєднує кримінально-правові норми, які визначають мету, систему (види та розміри), особливості призначення покарання неповнолітнім; 2) знаходить своє нормативне закріплення в положеннях Загальної та Особливої частин КК України; 3) регулює суспільні відносини, пов'язані з обранням судом виду та розміру покарання неповнолітньому, який вчинив злочин. Ці суспільні відносини породжуються специфічним юридичним фактом: встановленням судом того, що неповнолітній вчинив конкретний злочин; відсутністю в суду можливості застосування до нього некаральних засобів кримінально-правового впливу; 4) є предметно-функціональним, оскільки виконує специфічне завдання (у зага-

льному вигляді – забезпечення належного обрання та призначення судом покарання неповнолітньому, який вчинив злочин); 5) заснований на принципі урахування біосоціальних та психофізіологічних особливостей неповнолітніх у законодавстві та правозастосовній практиці» [2, с. 23]. Щодо останнього маємо зазначити, що нині вивчення особи підлітка-злочинця є достатньо актуальним та складним питанням, особливо під час встановлення мотивів вчинення злочину. На сьогоднішній день привілейоване ставлення законодавця до неповнолітнього злочинця обумовлюється прагненням запобігти його подальшій кримінальній поведінці шляхом позбавлення девіантних схильностей та збереження позитивного блоку цінностей. Учені-психотерапевти і психологи наполягають на лояльному ставленні до дитини, розумінні того факту, що остання не має сформованого комплексу моральних якостей і через недосконалий світогляд може вчинити діяння, значення якого може не усвідомлювати або усвідомлювати не одразу.

Т. Дмитришина вказує, що «правила та принципи призначення покарання неповнолітнім засновані на ідеології розгляду неповнолітнього як «особливого» суб'єкта кримінально-правових відносин, що потребує додаткового висвітлення та послідовного відображення в нормах кримінального права [1, с. 14]. Злочинність неповнолітніх часто пояснюється з точки зору віктимності. Ця думка має право на існування, оскільки, на жаль, неповнолітній часто стає бажаною мішенню для злочинця через такі фактори, як емоційна лабільність, відсутність критичного мислення, відсутність можливості своєчасно та повноцінно оцінювати ситуацію, відсутність фізичних можливостей чинити опір тощо. Найбільш небезпечними є випадки, коли дитина стає жертвою або об'єктом знущання у своїй родині, що робить такі злочини латентними і призводить до невинуватих наслідків. Часто підлітки страждають через сексуальні знущання власних батьків і вітчимів, що, звичайно, залишає невинуватну психологічну травму й може стати причиною злочинності таких дітей у майбутньому.

Основною метою покарання є виправлення злочинця, тому покарання не можна застосовувати як один із шляхів відплати за

вчинене суспільно небезпечне діяння. Особа, якій призначають покарання, повинна насамперед усвідомити свою вину, визнати її та необхідність виправлення наслідків злочину. Що стосується неповнолітніх, застосування до них надмірно жорстких кримінально-правових санкцій може призвести до внутрішнього протесту, відчуття злості на державу та кримінально-правову систему, а це спричинить бажання вдосконалювати злочинні навички з метою помсти.

Досліджувана проблема набуває особливого акценту через свої специфічні функції – як загальнопревентивна міра примусового характеру, по-перше, і як така міра примусу, що повинна мати відповідно високий показник ефективності застосування, по-друге. На нашу думку, примус – невід’ємна частина кримінально-правової політики. Однак необхідно пам’ятати про допустимість і навіть необхідність варіювання межі цього примусу, який повинен контролюватися залежно від статевих і вікових ознак злочинця, тяжкості його діяння та особливостей посткримінальної поведінки [3, с. 119].

Справді, можливо досягти мети, яка встановлюється законом про кримінальну відповідальність, шляхом урізноманітнення кримінальних покарань, що насамперед дає змогу суду в кожному конкретному випадку, призначаючи покарання особі, винній у скоєнні кримінального правопорушення, застосувати принцип індивідуалізації і справедливості відповідальності. Окрім того, у рішенні суду обов’язково має бути визначено розмір і вид покарання, обґрунтовано застосування більш тяжкого покарання в разі, якщо санкція статті, за якою засуджено особу, містить два альтернативних основних покарання... [4, с. 192]. Саме ця думка повинна бути застосована щодо неповнолітніх. Законодавцеві вже давно час відійти від простого скорочення переліку видів покарання для дорослих і створити самостійну окрему систему кримінально-правового впливу саме на неповнолітніх правопорушників. Такі покарання мають бути індивідуальними, враховувати неповнолітній вік та максимально ефективно боротися з девіантними проявами в поведінці підлітка. Проте нині ми маємо лише скорочений перелік стандартних видів покарань, одним з яких є штраф.

Учена Л. Мостепанюк вказує, що «порівняно невеликий відсоток засуджених до штрафу та поступове зменшення питомої ваги його застосування можна пояснити, в тому числі, тим фактом, що значна кількість осіб, які вчиняють злочини, не має постійного доходу, місця роботи, належного фінансового забезпечення, і саме тому до таких категорій осіб об'єктивно не може застосовуватися вказаний вид покарання. Крім того, не варто забувати про нову редакцію ст. 53 КК, що встановлює значно вищий кількісний розмір штрафу. Усе це сприяє поширенню тенденції, яка спостерігається в державі» [5, с. 413]. На нашу думку, в Україні на сьогоднішній день достатньо незначна кількість підлітків має власний заробіток, тому не може виконувати покарання у виді штрафу. Ми таку позицію можемо пояснити лише бажанням залишити максимально «легкий» вид покарання і не розпочинати перелік з арешту. Однак такий стан справ укорте підтверджує необхідність створення власних видів покарань для підлітків.

Відповідно до ст. 99 КК України штраф застосовують лише до неповнолітніх, що мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення. Розмір штрафу, в тому числі за вчинення злочину, за який передбачено основне покарання лише у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, встановлюється судом залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням майнового стану неповнолітнього в межах до п'ятисот встановлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [6]. У постанові Пленуму Верховного Суду України від 16.04.2004 № 5 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» також акцентується увага на тому, що судам слід мати на увазі, що згідно зі ст. 99 КК штраф застосовують лише до тих неповнолітніх, які мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернено стягнення. Фактично зі змісту перших двох частин стає зрозумілим, що законодавець дещо формально підійшов до проблеми призначення неповнолітнім штрафу. У нормі значно звужено коло осіб, до яких може застосовуватися кримінально-правовий захід: підлітки повинні мати власне матеріальне забезпечення. При цьому також необхідно звернути увагу на

те, що в нормі не обмежено вік підлітка, якому може бути призначене такого роду майнове покарання.

Варто звернути увагу на те, що відповідно до ч. 1 ст. 32 Цивільного кодексу України підліток набуває неповної цивільної дієздатності з 14 років та саме з цього віку може самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами [7]. При цьому відповідно до ст. 188 Кодексу законів про працю України не допускається прийняття на роботу осіб молодше шістнадцяти років. За згодою одного з батьків або особи, що його замінює, можуть, як виняток, приймати на роботу осіб, які досягли п'ятнадцяти років. Для підготовки молоді до продуктивної праці допускається прийняття на роботу учнів загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних і середніх спеціальних навчальних закладів для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процесу навчання, у вільний від навчання час по досягненні ними чотирнадцятирічного віку за згодою одного з батьків або особи, що його замінює [8]. Часом, вільним від навчання, у більшості випадків є канікули, тобто можна зробити висновок, що особи молодше 16 років не мають повноцінної змоги заробляти суму, достатню для виплати штрафу за вчинення суспільно небезпечного діяння. Однак і в цьому випадку законодавцем було запропоновано рішення, що полягає в заміні штрафу іншим видом покарання – громадськими або виправними роботами.

Ми не можемо вважати виправні роботи повною мірою гідною альтернативою штрафу. Наша думка аргументована тим фактом, що виправні роботи призначають відповідно до ч. 2 ст. 100 КК України за місцем роботи на строк від двох місяців до одного року.

Незважаючи на широке розповсюдження покарання у виді громадських робіт, варто звернути увагу на те, що останні можуть бути призначені неповнолітнім, які досягли 16-річного віку. Таким чином, виходить, що особам, яким виповнилось 14 років та було призначено покарання у виді штрафу, громадські та виправні роботи як альтернативне покарання не можуть бути призначені, отже, останні залишаються поза увагою законодавця. Хоча таку позицію можна пояснити тим, що українське трудове законодавство наполягає на залученні до праці осіб, яким виповни-

лось 16 років, з метою недопущення прогалин в освітньому та виховному процесі. При цьому також цікавим залишається той факт, що в кримінальному законодавстві існують кримінальні правопорушення, за які єдиним видом покарання для 14-річного підлітка є штраф. Прикладом такого діяння є хуліганство, передбачене ст. 296 КК України, відповідальність за яке згідно із законодавством настає з 14 років. У санкції статті передбачені такі види покарання: штраф від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, арешт на строк до шести місяців або обмеження волі на строк до п'яти років. Відповідно до КК України арешт може бути застосований до підлітка після досягнення 16-річного віку, обмеження волі не передбачається законодавцем як вид можливого покарання для неповнолітніх. Отже, залишається лише штраф та відкрите питання: як вчинити в ситуації, коли 14-річний безробітний неповнолітній скоїв хуліганство? При цьому необхідно також враховувати неможливість перекладення обов'язку виплачувати штраф на батьків злочинця у зв'язку з існуванням у кримінальному законодавстві принципів справедливості, співрозмірності та персональної відповідальності. Отже, такий стан справ де-факто знижує цінність покарання у виді штрафу для кримінального права України. Видається, що залишення вказаного заходу кримінально-правового впливу викликано бажанням зберегти усталену систему ювенальних покарань або відсутністю реально дієвої його заміни.

Як справедливо зазначає Н. Березовська, що «у той же час є й більш серйозні підстави для постановки питання щодо виключення виправних робіт. Вони пов'язані з тим, що головним у даному покаранні є не стільки каральні елементи, скільки їхня виховна сторона, тобто виховно-профілактичний вплив з боку трудового колективу, без якого виправні роботи перетворюються на замаскований штраф...» [9, с. 187]. Ми абсолютно погоджуємося з думкою вченої щодо недопустимості зрівняння трьох діаметрально протилежних кримінально-правових заходів: штрафу, громадських робіт та виправних робіт. Штраф є більш «земним» видом покарання, сутність якого полягає не стільки у вихованні, скільки у так званій відплаті за вчинене протиправне діяння. Матеріальне покарання завжди направлене на відшкодування мате-

ріальної та моральної шкоди державі та потерпій особі. Громадські роботи – це вплив на психіку неповнолітньої особи через працю. До речі, необхідно зазначити, що трудова терапія є одним з найбільш дієвих заходів роботи зі злочинцями, особливо – з неповнолітніми. Це можна пояснити тим фактом, що особа дисциплінується, вчиться відповідати за себе, власні вчинки, а також вчинки інших, працювати в команді, при цьому – не завжди з метою отримання фінансової вигоди, а на користь свого міста чи держави. Виправні роботи в цьому контексті також мають схожий механізм дії, однак з певними нюансами.

Як зауважує Н. Юзікова, «у судовій практиці виникають труднощі у призначенні кримінального покарання неповнолітнім за обставин, що ускладнюють чи унеможливають його призначення, тому виявляється доцільним внести такі зміни до Загальної частини КК України: 1) у разі застосування санкцій майнового характеру до неповнолітніх передбачити у ст. 99 КК можливість застосовувати ч. 4, 5 ст. 53 КК з певного розрахунку або з розстрочкою виплати окремими частинами строком до 5 років; 2) виходячи з доцільності призначеної міри покарання та подальшої можливості виховання й соціальної реабілітації неповнолітнього, не порушуючи принципу індивідуалізації кримінального покарання, передбачити у ч. 1 ст. 99 КК повну або часткову сплату грошової суми штрафу батьками (усиновителями), піклувальниками або іншими особами за їх згодою; 3) застосовувати до осіб, які вчинили злочин у віці до 16 років, штраф, громадські та виправні роботи з 14 років (ст. 100, 99, ч. 2 ст. 57 КК)» [10, с. 30]. Ми дещо не погоджуємося із вказаною думкою, оскільки передбачення у ч. 1 ст. 99 КК можливості повної або часткової сплати грошової суми штрафу батьками (усиновителями), піклувальниками або іншими особами за їхньою згодою повністю позбавляє це покарання сенсу, порушує принципи персональної відповідальності, що є недопустимим.

Правильно вказують учені на те, що застосування штрафу щодо неповнолітніх ускладнюється невдалою законодавчою конструкцією деяких санкцій за злочини, які вчиняються також неповнолітніми, та відсутністю мінімального розміру штрафу у ч. 2 ст. 99 КК. Наприклад, у санкції ч. 1 ст. 296 КК України мінімаль-

ний розмір штрафу складає п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; мінімальний розмір штрафу у санкціях ст.ст. 185, 186 КК складає п'ятдесят неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. З цього приводу правильною є точка зору В. І. Тютюгіна, який вважає, що суд може (а іноді просто зобов'язаний) вийти за межі санкції статті Особливої частини КК [11, с. 105]. Цікавими також є випадки, коли суд, враховуючи складний матеріальний стан неповнолітньої особи, ухвалює рішення про розстрочку виплати штрафу протягом певного проміжку часу, що дозволяється ч. 4 ст. 53 КК України, в якій зазначено, що з урахуванням майнового стану особи суд може призначити штраф із розстрочкою виплати певними частинами строком до одного року [12, с. 138]. На нашу думку, така законодавча позиція є не зовсім доречною та виваженою, оскільки сенс покарання (який у випадку призначення штрафу априорі є неповноцінним) взагалі майже втрачається. Неповнолітня особа, психіка якої ще повноцінно не сформована (особливо якщо це стосується насильницьких злочинів), усвідомлює, що за сприятливих умов її протиправна поведінка може каратися лише де-юре, а де-факто як такого обмеження певного кола прав та свобод вона на відчуває.

Висновки. Враховуючи все вищевикладене, можна підсумувати, що на сьогоднішній день штраф як покарання для неповнолітніх нівелюється та майже не має жодного позитивного виховного кримінально-правового впливу. Такий стан справ можна пояснити низкою факторів: відсутність актуальної в сучасних умовах редакції відповідної норми кримінального законодавства; незначне розмежування законодавцем меж кримінальної відповідальності повнолітніх та неповнолітніх злочинців у частині призначення майнових покарань; відсутність чітко розробленої системи застосування до неповнолітніх майнових покарань; відсутність чіткої дефініції «штраф» тощо. Отже, вважаємо за доцільне викласти окремі положення в такій редакції:

ч. 1 ст. 53 КК України:

1. Штраф – кримінально-правовий захід матеріального характеру, що застосовується судом у випадках і розмірі, встановлених в Особливій частині цього Кодексу, який полягає у стягненні грошей, отриманих законним шляхом, коштів або майна, що

на праві власності належать особі, яка вчинила злочин, у прибуток держави.

ч. 1 ст. 100 КК України:

1. Громадські роботи можуть бути призначені неповнолітньому у віці від 14 до 18 років на строк від тридцяти до ста двадцяти годин і полягають у виконанні неповнолітнім робіт у вільний від навчання чи основної роботи час. Тривалість виконання цього виду покарання не може перевищувати двох годин на день.

Стаття 99. Штраф

1. Штраф застосовується до неповнолітніх, яким на момент винесення вироку виповнилось 14 років та які мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення.

2. Розмір штрафу, в тому числі за вчинення злочину, за який передбачено основне покарання лише у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, встановлюється судом залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням майнового стану неповнолітнього в межах від тридцяти до п'ятисот встановлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. З урахуванням майнового стану особи суд може призначити штраф із розстрочкою виплати певними частинами строком до двох років.

3. До неповнолітнього, що не має самостійного доходу, власних коштів або майна, на яке може бути звернене стягнення, засудженого за вчинення злочину, за який передбачено основне покарання лише у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, може бути застосовано покарання у виді громадських робіт згідно з положеннями статті 100 цього Кодексу.

Список використаних джерел

1. Дмитришина Т. І. Призначення покарання неповнолітнім у сучасних умовах : дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2018. 201 с.

2. Назимко Є. С. Теоретико-прикладні засади становлення та розвитку інституту покарання неповнолітніх у кримінальному праві України : автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук. Харків, 2016. 36 с.

3. Мицька О. І. Штраф як вид кримінального покарання неповнолітніх у кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук. Кривий Ріг, 2020. 240 с.

4. Олійник О. С. Проблемні питання сучасної системи покарань: вітчизняний та зарубіжний досвід. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2018/2/36.pdf> (дата звернення 05.06.2022).

5. Мостепанюк Л. О. Покарання та його удосконалення в санкціях кримінально-правових норм. *Форум права*. 2013. № 3. С. 412–416.

6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.

7. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.

8. Кодекс законів про працю від 10.12.1971 року № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>. (дата звернення 05.06.2022).

9. Березовська Н. Л. Проблеми застосування санкцій до неповнолітніх. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*, 2013. Вип. 5. С. 184–188.

10. Юзікова Н. С. Злочинність неповнолітніх: закономірності розвитку, теорія та практика запобігання і протидії їй в Україні : автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук. Харків, 2017. 38 с.

11. Тютюгин В. И. Соотношение норм Общей и Особенной части УК Украины о наказании и санкций статей Особенной части. *Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. Нац. юрид. акад. України*, 2006. Вип. 78. С. 102–110.

12. Гончар Т. О. Деякі проблеми законодавчого визначення окремих видів покарань щодо неповнолітніх. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*, 2012. № 5. С. 136–141.

Mytska O.,

Ph.D. in Law, Head of the Department of Legal and Special Training, Territorially Separated Branch “Kamianske Branch of the Academy of the State Penitentiary Service”, Kamianske, Ukraine

ORCID: 0000-0003-4621-8809

WAYS OF IMPROVING PENALTIES AS A TYPE OF JUVENILE PUNISHMENT IN THE CRIMINAL LAW OF UKRAINE

The article analyzes the problematic issues of applying criminal punishment in the form of a fine to minors, compared to community and correctional works. There is an opinion that the fine as a type of punishment has a rudimentary character and therefore has lost its relevance. However, any type of punishment must be considered based on the very phenomenon of punishment and its features, the juvenile offender, who in most cases is a victim of brutal treatment, involved in

begging, drunkenness or other anti-social activities, or is generally a victim of criminogenic influence before convictions. The characteristics that affect the development of the personality of minors and the state of criminal behavior of minors were considered, this is determined by the psychophysiological and socio-psychological characteristics of the minor offender. That is why the biosocial and psychophysiological characteristics of minors must be taken into account in legislation and law enforcement practice when deciding on the admissibility of a particular type of punishment for minors. Psychophysical characteristics of a minor include emotional lability, lack of critical thinking, lack of ability to timely and fully assess the situation, biosocial ones include lack of physical ability to cause resistance, etc.

Today, the state shows humanism, thereby giving priority to the best interests of a minor who has come into conflict with the law. The author is convinced that such reformation of the criminal legislation would significantly improve the work with juvenile offenders and would provide the desired results, since, based on the frequency of punishment in the form of a fine to minors, its presence in the Criminal Code is only nostalgia and conservatism of the domestic legislator.

Each person must be personally responsible for the committed socially dangerous influence and, if he cannot fulfill the punishment in the form of a fine, the legislator provided, although not ideal, an alternative - community and correctional works. It is manifested in this the principle of individualization of punishment.

Key words: *correctional works, public works, institution of juvenile punishment, court practice, fine.*

References

1. Dmytryshyna, T. I. (2018), Appointing punishment to minors in modern conditions: Ph.D. in Law thesis, Odesa.
2. Nazymko, Ye. S. (2016), Theoretical and applied principles of formation and development of the institution of minors' punishment in criminal law of Ukraine: abstract from Doctor of Sciences (Law) thesis, Kharkiv.
3. Mytska, O. I. (2020), Fine as a type of criminal punishment for minors in the criminal law of Ukraine: Ph.D. in Law thesis, Kryvyi Rih.
4. Oliinyk, O. Problematic issues of modern penal system: domestic and foreign experience, available at: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/2/36.pdf> (accessed 05 June 2022).
5. Mostepaniuk, L. O. (2013), "Punishment and its improvement in the sanctions of criminal law", *Law Forum*, No. 3, pp. 412–416.
6. Ukraine (2001), Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
7. Ukraine (2003), Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

8. Ukraine (1971), Labour Code: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

9. Berezovska, N. L. (2013), “Problems of applying sanctions to minors”, *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Jurisprudence*, Issue 5, pp. 184–188.

10. Yuzikova, N.S. (2017), Juvenile delinquency: patterns of development, theory and practice of its prevention and countermeasures in Ukraine: abstract from Doctor of Sciences (Law) thesis, Kharkiv.

11. Tiutiuhin, V. I. (2006), “Correlation of norms of the General and Special Part of the Criminal Code of Ukraine on punishment and sanctions of the articles of the Special Part”, *Issues of Legality: Republic interdepartmental scientific collection of National Law Academy of Ukraine*, Issue 78, pp. 102–110.

12. Honchar, T. O. (2012), “Some problems of legislative definition of certain types of punishments for minors”, *Scientific and Informational Bulletin of the Ivano-Frankivsk University of Law named after King Danylo Halytskyi*, No. 5, pp. 136–141.

III. ЗАСТОСУВАННЯ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

УДК 343.851

DOI 10.32755/sjcriminal.2022.01.042

Боднар І. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-4016-9276;

Шеремета О. П.,

кандидат педагогічних наук, проректор,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID 0000-0003-0939-3691;

Леоненко О. О.,

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-9748-2469

СУЧАСНІ ПІДХОДИ В КЛАСИФІКАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ З УРАХУВАННЯМ СТУПЕНЯ ЇХ СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕКИ

У статті вказано на те, що сьогодні в Україні роздільна система тримання засуджених до покарань, пов'язаних із позбавленням волі, дісталась нам ще з часів радянського режиму, тому існує необхідність переосмислення самої суті цієї системи. Також зазначено, що нині законодавець під час визначення критеріїв роздільного тримання засуджених переважно враховує: стать, ступінь рецидиву, тяжкість вчиненого кримінального правопорушення, види вчинених кримінальних правопорушень (такий розподіл характерний тільки для виправних колоній максимального рівня безпеки і передбачений статтею 140 Кримінально-виконавчого кодексу України), вік засуджених тощо. Вважаємо за доцільне доповнити систему класифікації такими компонентами (критеріями), як вид кримінально-протиправної діяльності та ступінь небезпеки, який становить засуджений. Необхідність таких змін окреслена в міжнародних документах у сфері захисту прав засуджених.

***Ключові слова:** засуджені, персонал, установа виконання покарань, розподіл засуджених, безпека.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку національної пенітенціарної системи актуальним постає питання забезпечення безпеки персоналу установ виконання покарань (да-

лі – УВП) і засуджених, зменшення на них тиску кримінальної субкультури та засуджених з негативною спрямованістю. Цей напрям діяльності УВП тісно пов'язаний з ізоляцією засуджених, роздільним триманням різних категорій засуджених, проте роздільна система тримання засуджених до покарань, пов'язаних із позбавленням волі, дісталась нам ще з часів радянського режиму і заснована на нормах, які були передбачені у Виправно-трудовому кодексі України. З прийняттям у 2003 році Кримінально-виконавчого кодексу (далі – КВК) України ці норми імплементувались до нього. Це підтверджується і самою системою УВП, яка хоч і отримала нові назви своїх компонентів, проте прослідковується застарілий базис її існування. Зазначене вказує на необхідність переосмислення самої системи визначення засудженому виду УВП.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми наукового дослідження поняття «класифікації засуджених» у виправних колоніях становили предмет дослідження таких вітчизняних учених, як: К. А. Автухов, О. М. Бандурка, І. Г. Богатирьов, І. В. Боднар, А. О. Галай, Т. А. Денисова, О. М. Джужа, О. І. Кіслов, І. О. Колб, О. Г. Колб, І. М. Копотун, О. В. Лисодед, В. Г. Павлов, Р. М. Підвисоцький, М. С. Пузирьов, А. Х. Степанюк, С. В. Царюк, О. О. Шкута, Д. В. Ягунов, І. С. Яковець та ін.

У свою чергу, питання класифікації засуджених досліджувалось без урахування сучасного міжнародного досвіду розвинутих країн світу та вимог міжнародних стандартів у сфері захисту прав засуджених.

Формулювання мети. Метою статті є характеристика складових елементів системи роздільного тримання засуджених в УВП Державної кримінально-виконавчої служби України та визначення проблемних питань у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку пенітенціарної системи в Україні система УВП, згідно зі ст. 11 КВК України, складається з арештних домів, слідчих ізоляторів, спеціальних виховних установ (виховних колоній) та кримінально-виконавчих установ, які поділяються на установи відкритого типу (виправні центри, які виконують покарання у виді обмеження волі) та закритого типу (виправні колонії, які

виконують покарання у виді позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі). У свою чергу виправні колонії поділяються на виправні колонії мінімального (з полегшеними умовами тримання та із загальними умовами тримання), середнього та максимального рівнів безпеки [1].

Проте слід зазначити, що сама система роздільного тримання засуджених в УВП значно більш структурована. Розглянемо її детально з урахуванням таких критеріїв (вимог) до їх роздільного тримання:

1) критерій розмежування за статтю: жінки утримуються у виправних колоніях мінімального та середнього рівнів безпеки, чоловіки – в колоніях мінімального, середнього та максимального рівнів безпеки;

2) за ступенем рецидиву: особи, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі, утримуються окремо від інших засуджених;

3) за ступенем тяжкості вчиненого кримінального правопорушення. Виправні колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання призначені для тримання як чоловіків, так і жінок, засуджених вперше до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності, та нетяжкі злочини. У виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання для чоловіків тримаються вперше засуджені до позбавлення волі за нетяжкі злочини. У виправних колоніях для тримання жінок утримуються всі категорії засуджених, які вчинили нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі злочини. Колонії середнього рівня безпеки утримують засуджених до позбавлення волі за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів. У виправних колоніях максимального рівня безпеки утримуються особи, які вчинили особливо тяжкі злочини;

4) за видами вчинених кримінальних правопорушень (такий розподіл притаманний тільки для виправних колоній максимального рівня безпеки і передбачений ст. 140 КВК України);

5) вік засуджених до позбавлення волі (повнолітні відбувають покарання у виправних колоніях, неповнолітні – у виховних колоніях) [2, с. 136–137].

Звичайно, існують й інші критерії визначення засудженим виду УВП, проте ми вважаємо їх похідними від зазначених нами вище.

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що сьогодні під час розподілу засуджених по УВП законодавець ставить на перше місце кваліфіковану судом кримінально-протиправну поведінку засуджених, не беручи при цьому до уваги небезпеку, яку становлять засуджені для себе, інших засуджених, представників адміністрації, інших осіб, які перебувають на території установи (у разі втечі засудженого з УВП).

Так, М. С. Пузирьов у своєму монографічному дослідженні вказує, що в пенітенціарних установах розвинутих країн світу починає превалювати інший підхід роздільного тримання засуджених, а саме роздільне тримання: за видами злочинної діяльності (насильницькі злочини, ненасильницькі злочини, злочини, пов'язані з наркотичними речовинами тощо) та за ступенем суспільної небезпеки засуджених [3, с. 220–221].

У свою чергу, хочемо зазначити, що в оновленій редакції Європейських пенітенціарних правил питанням забезпечення розподілу засуджених приділяється значна увага. Аналізуючи цей документ, можна дійти висновку, що для забезпечення безпечних умов в УВП необхідно дотримуватись таких вимог: якнайшвидше після прибуття засудженого до УВП необхідно отримати інформацію про стан здоров'я засудженого та визначити відповідний рівень безпеки для засудженого, загрозу безпеці, яку він становить [4].

Під час визначення загрози безпеки враховуються: ризик, який засуджений може становити для суспільства у разі втечі (якщо цей ризик існує, встановлюється, чи буде він намагатись втекти самостійно, або для реалізації задумів буде залучати інших засуджених, представників адміністрації тощо, у складі групи або із зовнішньою допомогою).

Іншим аспектом вивчення особи засудженого є з'ясування того факту, чи становлять вони загрозу безпеці для інших засуджених, адміністрації УВП або інших осіб, які перебувають в установі, та чи можуть вони вчинити членушкодження та чи схильні до суїцидальної поведінки.

Слід зазначити, що цьому питанню у своїх працях була приділена увага співробітниками Академії Державної пенітенціарної служби. Так, І. В. Боднар, О. Л. Самофалов та С. В. Царюк запропонували класифікацію засуджених, на підставі якої можна визначити стан небезпеки засудженого. Вони запропонували такі складові характеристики засуджених, а саме: соціально-демографічні, соціально-рольові, кримінально-виконавчі та морально-психологічні ознаки засуджених.

Розглянемо їх більш детально. Зокрема, до соціально-демографічних ознак належать такі, як: стать, вік, освіта, наявність професії, соціальних зв'язків, матеріальне становище. Соціально-рольові ознаки характеризують становище особи в ієрархії засуджених, формальних та малих неформальних групах. Кримінально-виконавчі ознаки слід розглядати у двох формах: які передують кримінально-протиправній поведінці та поведінка особи в момент вчинення кримінального правопорушення. До них слід віднести, по-перше, ставлення засудженого до: встановленого законом порядку виконання і відбування покарання, суспільно корисної праці, соціально-виховної роботи, загально-освітнього та професійно-технічного навчання; по-друге: мотиви злочину, характер та спрямованість посягань, одноосібний чи груповий характер злочинної діяльності, рядова чи організуюча роль при груповому злочинному посяганні, стаття Кримінального кодексу України. До морально-психологічних ознак слід віднести: світогляд, ціннісні орієнтації, інтелектуальні ознаки, емоційні особливості, вольові ознаки, психічні аномалії, рівень потреб [5, с. 152; 6, с. 202–203].

На підставі запропонованої ними класифікації був сформований кримінологічний портрет особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення під час відбування покарання, пов'язаного з позбавленням волі, які можна використовувати і для визначення рівня безпеки засудженого.

У свою чергу, приділяється увага щодо заходів безпеки, які застосовуються до окремих засуджених, зокрема, вони мають бути мінімальними, необхідними для забезпечення їх надійного утримання в установі. З цією метою в нормативно-правових актах мають бути передбачені процедури, які забезпечують безпеку засу-

джених, представників персоналу УВП, інших осіб, які перебувають в установі, та зводять до мінімуму ризик вчинення порушень режиму тримання, вчинення певних насильницьких дій тощо. Кожен засуджений має утримуватися в умовах безпеки, які відповідають цим рівням ризику. Необхідний рівень безпеки має регулярно переглядатися протягом усього періоду тюремного ув'язнення.

Ураховуючи світовий пенітенціарний досвід тримання засуджених тривалий час в ізольованих приміщеннях (в'язницях типу «supermax» у США), коли після звільнення з установ цього типу засуджені були дезадаптовані та занадто агресивні в подальшій своїй кримінально-протиправній поведінці, були передбачені заходи з метою уникнення відповідних соціально негативних наслідків. Так, засуджені в повному обсязі мають брати участь у повсякденній діяльності в умовах безпеки з метою забезпечення можливості спілкування з іншими засудженими та персоналом УВП, з останніми вони повинні мати можливість, у разі потреби, зв'язуватися в будь-який час, у тому числі в нічний.

У нормативно-правових актах, які регулюють порядок виконання та відбування покарань, мають бути передбачені заходи щодо охорони здоров'я засуджених і заходи щодо забезпечення їх особистої безпеки.

У разі виявлення високого ступеня загрози безпеці до засуджених можуть застосовуватись особливі заходи суворого режиму або безпеки, що виходять за рамки тих, що застосовуються до загальної маси засуджених. Вони мають застосовуватись лише у виняткових обставинах і на той термін, що необхідний для зменшення рівня безпеки засудженого в умовах більш суворого режиму тримання. Такі заходи можуть містити в собі ізоляцію засудженого від інших засуджених.

У свою чергу, в національному законодавстві мають бути передбачені вимоги щодо характеру обмежувальних заходів, тривалість їх застосування, а також підстави та порядок їх застосування. При цьому в Європейських пенітенціарних правилах зазначається, що рішення про застосування заходів безпеки (посилення режиму тримання, ізольоване тримання тощо) має прийматися компетентним органом за чітко визначеним періодом часу, копія письмового рішення має бути надана засудженому [4].

Так само в національному законодавстві має бути передбачена процедура оскарження рішення про застосування заходів безпеки, процедура оскарження має бути роз'яснена засудженому.

Особливу увагу звернено на те, що заходи безпеки пов'язані зі зміною умов тримання засуджених, вони мають застосовуватись індивідуально до засуджених і ґрунтуватися лише на поточному ризику, вони не можуть носити груповий характер. Ці заходи мають бути пропорційні ризику, що становить засуджений і не повинні передбачати за собою більше обмежень, ніж необхідно для протидії їх противоправній поведінці.

Безпека, що забезпечується фізичними бар'єрами та іншими технічними засобами, має доповнюватися процедурною і динамічною безпекою, що забезпечується спеціально підготовленим та вмотивованим персоналом, який знає особистість засуджених, які перебувають під їх наглядом та контролем.

Можна сказати, що йдеться про так звані елементи безпеки в УВП: фізичну, процедурну та динамічну безпеку.

Елементи фізичної безпеки в УВП передбачають специфіку їх будівництва з урахуванням необхідності здійснення належного нагляду та охорони засуджених, здатність забезпечення певного рівня безпеки як персоналу установ, осіб, які перебувають на їх території, а також засуджених, зменшення інтенсивності впливу субкультури засуджених, криміногенно зараженого середовища на особистість засуджених із невизначеною та позитивною спрямованістю [7, с. 94–95].

Наступний елемент – це процедурна безпека, яка передбачає комплексне створення системи нормативно-правових актів з метою правового регулювання процесу виконання та відбування покарання, проведення запобіжних заходів з метою зменшення кількості порушень режиму в УВП, забезпечення надійної ізоляції засуджених, обшукової роботи та перепускного режиму тощо. Це питання врегульоване великою кількістю нормативно-правових актів, але воно залишається актуальним і в сучасних умовах, особливо щодо визначення умов тримання різних категорій засуджених та ув'язнених, застосування до них умовно-дострокового звільнення від відбування покарання. Питання застосування персоналом органів і установ виконання покарань до

засуджених фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї також залишається доволі актуальним [8; 9].

У свою чергу, динамічна безпека – це специфічний вид управління пенітенціарними установами, в основу якого покладено такі принципи організації кримінально-виконавчої та запобіжної діяльності: усвідомлення специфіки соціальних процесів, що відбуваються в установі, а також гарантування в ній безпечного середовища; гарантування певного рівня безпеки значною мірою базується на хороших взаєминах між персоналом УВП та засудженими; належний рівень професійної поведінки персоналу, завдяки якій ефективність виконуваних останнім функцій зростає; забезпечення конструктивного правового режиму виконання та відбування покарань на засадах справедливості й гуманізму; формування в персоналу УВП та засуджених взаємної зацікавленості в забезпеченні безпеки в установі; забезпечення належної взаємодії персоналу та засуджених; дотримання високих стандартів нагляду; залучення засуджених до пробачійних програм зниження схильності до різних виявів протиправної поведінки; доброзичливе ставлення до засуджених не повинне перетворитись на дружбу з ними [10, с. 57].

Висновки. На підставі викладеного слід вказати на те, що сьогодні в Україні роздільна система тримання засуджених до покарань, пов'язаних із позбавленням волі, дісталась нам ще з часів радянського режиму, тому існує необхідність переосмислення самої суті цієї системи. Сьогодні в переважній більшості ми враховуємо: стать, ступінь рецидиву, тяжкість вчиненого кримінального правопорушення, види вчинених злочинів (такий розподіл характерний тільки для виправних колоній максимального рівня безпеки і передбачений ст. 140 КВК України), вік засуджених тощо. У свою чергу, ми вважаємо за доцільне доповнити цю систему такими компонентами, як вид кримінально-протиправної діяльності та ступінь небезпеки, який становить засуджений. Необхідність таких змін окреслена в міжнародних документах у сфері захисту прав засуджених.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.

2. Боднар І. В., Кондратов Д. Ю. Сучасний стан системи установ виконання покарань в Україні. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2021. № 2. С. 135–141.

3. Пузирьов М. С. Порівняльний аналіз виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні та зарубіжних країнах : монографія. Київ : Дакор. 2018. 514 с.

4. Європейські пенітенціарні правила : Рекомендація Rec(2006) 2-gev Комітету міністрів державам-членам щодо Європейських тюремних правил (прийнята Комітетом міністрів 11 січня 2006 р. на 952-му засіданні заступників міністрів та переглянута із внесенням поправок і надана Комітету міністрів 1 липня 2020 р. на 1380-му засіданні заступників міністрів). URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016809ee581 (дата звернення: 20.05.2022).

5. Царюк С. В., Самофалов О. Л. Моніторинг засуджених, які вчинили злочини після звільнення з місць позбавлення волі. *Право і суспільство*. 2012. № 4. С. 150–154.

6. Боднар І. В. Розвиток проблеми класифікації засуджених, які відбувають покарання в кримінально-виконавчих установах закритого типу. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2012. № 1 (II). С. 200–205.

7. Боднар І. В. Забезпечення безпеки в установах виконання покарань. *Науковий вісник Сіверщини*. Серія : Право. 2021. № 1. С. 92–102.

8. Боднар І. В., Олійник О. І. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання: окремі питання законодавчої та правозастосовної практики. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 48. С. 77–83.

9. Красковський Є. М. Щодо вдосконалення кримінально-виконавчого законодавства у сфері застосування спеціальних засобів. *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціальних та поведінкових наук – 2021* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 22–23 квіт. 2021 р.). Чернігів : Академія ДПтС, 2021. С. 87–91.

10. Яковець І. С. Динамічна безпека в установах виконання покарань як основа профілактики правопорушень. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 3. С. 180–189.

Bodnar I.,

Ph.D. in Law, Associate Professor,
Head of the Department of Tactical and Special Training,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-4016-9276;

Sheremeta O.,

Ph.D. in Pedagogics, Vice-rector,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID 0000-0003-0939-3691;

Leonenko O.,

Senior Lecturer of the Department of Tactical and Special Training,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-9748-2469

MODERN APPROACHES IN CONVICTS' CLASSIFICATION TAKING INTO ACCOUNT THEIR SOCIAL DANGER DEGREE

The article points out that today's segregated system of holding convicts for punishments related to deprivation of liberty in Ukraine, has been handed down to us since the Soviet regime, so there is a need to rethink the very essence of this system. It is also noted that today, when determining the criteria for separate convicts' detention, a legislator mainly takes into account gender, degree of recidivism, severity of the committed criminal offense, types of committed criminal offenses (such distribution is characteristic only for correctional colonies of the maximum security level and is provided for by Article 140 of the Criminal Executive Code of Ukraine), convicts' age, etc. It is considered expedient to supplement the classification system with such components (criteria) as: the type of criminal activity and the degree of danger posed by a convicted person. The need for such changes is outlined in international documents in the field of protection of convicts' rights.

In particular, the maintained analysis of international documents in the penitentiary field provided grounds for concluding that in order to ensure safe conditions in penal institutions, it is necessary to comply with the following requirements: as soon as possible after convict's arrival at a penal institution, it is necessary to obtain information about the convict's state of health and determine the appropriate level of security for the convict, the security threat they pose.

While determining the security threat, the following are taken into account: the risk that the convict may pose to society by escaping (if this risk exists, it is determined whether he will try to escape on his own, or will involve other convicts, representatives of the administration, etc., as a part of a group or with external help).

Another aspect of examining convict's identity is to find out whether they pose a safety threat to other convicts, the administration of a penal institution or other persons in the institution, and whether they are capable of self-harm and suicidal behaviour.

Key words: convicts, staff, penal institution, distribution of convicts, security.

References

1. Ukraine (2003), *Criminal Executive Code of Ukraine*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
2. Bodnar, I. V. and Kondratov, D. Yu. (2021), “Current state of the system of penal institutions in Ukraine”, *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*, No. 2, pp. 135–141.
3. Puzyrov, M. S. (2018), *Comparative analysis of the execution of a sentence in the form of imprisonment for a certain period in Ukraine and foreign countries*, Dakor, Kyiv.
4. Council of Europe (2006), *European Prison Rules*: Recommendation Rec(2006) 2-rev of the Committee of Ministers to Member States on the European Prison Rules, available at: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016809e581 (accessed 20 May 2022).
5. Tsariuk, S. V. and Samofalov, O. L. (2012), “Monitoring of convicts who have committed crimes after release from prison”, *Law and Society*, No. 4, pp. 150–154.
6. Bodnar, I. V. (2012), “Development of the problem of classification of convicts serving sentences in closed penal institutions”, *Bulletin of Zaporizhzhia National University. Legal Sciences*, No. 1 (II), pp. 200–205.
7. Bodnar, I. V. (2021), “Ensuring security in penal institutions”, *Scientific Herald of Sivershchyna*. Series: Law, No. 1, pp. 92–102.
8. Bodnar, I. V. and Oliinyk, O. I. (2018), “Parole from serving a sentence: specific issues of legislative and law enforcement practice”, *Journal of East European Law*, No. 48, pp. 77–83.
9. Kraskovskiy, Ye. M. (2021), “Regarding the improvement of criminal law enforcement in the field of the use of special means”, *Current Issues of Theory and Practice in the Field of Law, Education, Social and Behavioral Sciences – 2021*: proceedings of international scientific and practical conference (Chernihiv, 22–23 April 2021), Academy of the SPS, Chernihiv, pp. 87–91.
10. Yakovets, I. S. (2015), “Dynamic security in penal institutions as a basis for crime prevention”, *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*, No. 3, pp. 180–189.

УДК 343.81

DOI 10.32755/sjcriminal.2022.01.053

Бруневич В. М.,

начальник центру спеціальної підготовки,
Територіально відокремлене відділення «Хмельницька філія Академії
Державної пенітенціарної служби», м. Хмельницький, Україна
ORCID: 0000-0003-2005-5685;

Ковальська П. Г.,

старший викладач центру спеціальної підготовки,
Територіально відокремлене відділення «Хмельницька філія Академії
Державної пенітенціарної служби», м. Хмельницький, Україна
ORCID: 0000-0003-0578-2630;

Кеменяш А. А.,

викладач центру спеціальної підготовки,
Територіально відокремлене відділення «Хмельницька філія Академії
Державної пенітенціарної служби», м. Хмельницький, Україна
ORCID: 0000-0002-5574-8353

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ В ГАЛУЗІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано систему та зміст основних міжнародних актів у галузі виконання покарань, їх співвідношення з національним законодавством, окреслено проблеми імплементації в національне законодавство та подальшу реалізацію на практиці. Окреслено періодизацію приєднання України до міжнародних актів у галузі виконання покарань. Визначено і систематизовано проблеми, які виникають у процесі реалізації міжнародних стандартів у галузі виконання покарань в Україні.

Ключові слова: виконання покарань, установа виконання покарань, засуджений, міжнародні стандарти, національне законодавство, імплементація.

Постановка проблеми. Національне кримінально-виконавче законодавство України, яке складається з Кримінально-виконавчого кодексу України, інших актів законодавства, чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана парламентом України, зорієнтоване на визначення принципів виконання кримінальних покарань, правового статусу засуджених, гарантій захисту їхніх прав, законних інтересів та обов'язків, порядку застосування до них заходів впливу з метою виправлення і профілактики асоціальної поведінки; функцій та порядку діяльності системи органів і установ виконання пока-

рань, нагляду й контролю за виконанням кримінальних покарань, участі громадськості в цьому процесі тощо.

В установах виконання покарань кримінально-виконавчої системи України, які контролюються українською владою (без установ, які територіально розміщені в АРК й окупованій частині Донецької та Луганської областей), станом на 01.01.2021 року утримувалося 49823 особи. За рік чисельність осіб у місцях несвободи зменшилась на 3040 осіб (2215), або на 5,75 % (-4,02 %) [1]. Тенденція незначного зменшення кількості порушників кримінально-правових заборон спостерігається з року на рік, попри це їхня кількість залишається суттєвою. Зазначене обумовлює обов'язковість урахування міжнародних стандартів поведження з ними, оскільки імплементація міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі є державно-правовою діяльністю компетентних органів щодо втілення в національне законодавство за допомогою сукупності правових засобів тих положень, які передбачені нормами міжнародного права цієї категорії громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більше уваги у своїх наукових доробках учені присвячували міжнародно-правовим стандартам у галузі прав людини, що стало предметом наукового аналізу таких вітчизняних і зарубіжних учених, як М. Антонович, Ю. Білас, Ю. Грошевий, О. Лукашева, О. Музичук, П. Рабінович, О. Руднева, О. Тіунов, Л. Ульяшина, В. Філіппов та ін. Окрім того, не залишились поза увагою окремі аспекти закріплення в національному законодавстві України міжнародних стандартів поведження із засудженими. Аналізу цього питання присвячували праці такі науковці, як Є. Бараш, І. Василюк, М. Гуцуляк, О. Іваньков, С. Клименко, О. Лисодед, В. Львовчкін, О. Романюк, Н. Рябих, А. Степанюк, В. Човган, І. Яковець, М. Яцишин, однак вони не вирішують порушеної проблематики повною мірою, що актуалізує доцільність подальшого дослідження окресленої теми.

Формулювання мети. Мета статті полягає в аналізі й окресленні проблем, які виникають у процесі впровадження міжнародних стандартів поведження із засудженими в національне

законодавство України, та висловленні пропозицій щодо їх розв'язання.

Виклад основного матеріалу. Важливим фактором реформування й розвитку національного кримінально-виконавчого законодавства з часів здобуття незалежності Україною донині стала дедалі активніша інтеграція нашої держави у світове співтовариство, оскільки Україна взяла на себе зобов'язання імплементувати в національне законодавство і практику загальновизнані міжнародні норми, які становлять юридичну основу діяльності світової спільноти, насамперед – положення щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Відповідно до Основного Закону нашої держави (ст. 9) чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [2].

Крім зазначеного, міжнародне співробітництво має юридичний прояв у рекомендаційних положеннях міжнародних актів. Їх також не варто ігнорувати, хоча реалізація таких положень у кожній державі пов'язана з її особливими соціально-економічними, політичними, національними, географічними та іншими умовами.

Ухвалені на міжнародному рівні норми, принципи й рекомендації у сфері виконання кримінальних покарань та діяльності кримінально-виконавчих установ і органів отримали найменування міжнародних стандартів поведіння із засудженими. У більш широкому значенні їх можна також називати міжнародними стандартами кримінально-виконавчої діяльності.

Значення міжнародних стандартів кримінально-виконавчої діяльності доволі багатоаспектне. У політичному вияві поява конкретних документів, норм, рекомендацій та принципів є результатом політичної діяльності та взаємодії суб'єктів міжнародного права. Будучи ухваленими, вони визначають з різним ступенем категоричності та обов'язковості важливі напрями внутрішньо-державної кримінальної та кримінально-виконавчої політики. Вступ України до Ради Європи 1995 року був обумовлений, крім іншого, її зобов'язанням вжити заходів зі скасування кримінального покарання у вигляді смертної кари.

Положення, що містяться в міжнародних стандартах кримінально-виконавчої діяльності, узагальнюють, акумулюють та доводять до відома законотворців і суб'єктів, які застосовують ухвалені норми права, світовий досвід, виконуючи важливу інформаційну функцію.

У цьому сенсі показовою є позиція ухвалених 2015 року Мінімальних стандартних правил ООН щодо поводження з ув'язненими (Правила Мандели): «Наступні правила... призначені лише для того, аби на основі загальноновизнаних досягнень сучасної думки... викласти те, що зазвичай вважається правильним з принципової та практичної точок зору у сфері поводження з ув'язненими та органами місць несвободи» [3].

З інформаційним тісно пов'язане й стимулююче значення міжнародно-правових актів у галузі кримінально-виконавчої діяльності. Зокрема як через сам факт їх існування, так і з огляду на відображені в цих актах способи, зразки, алгоритми розв'язання конкретних законодавчих і правозастосовних проблем. Серед цілей Європейських правил щодо застосування громадських санкцій та заходів стягнення (1992 р.) зазначено, що «їх застосування має спонукати до підтримання необхідної та бажаної рівноваги між необхідністю захисту суспільства..., з одного боку, і соціальної адаптації порушників закону – з іншого» [4].

Оскільки міжнародні стандарти кримінально-виконавчої діяльності ґрунтуються і на нормах міжнародного гуманітарного права, вони містять цілу низку юридичних гарантій дотримання загальноновизнаних прав людини.

Як приклад наведемо ст. 1 ухваленого 1988 року Генеральною Асамблеєю ООН «Зводу принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню будь-яким чином», де зазначено: «Усі особи, які підлягають затриманню або ув'язненню в будь-якій формі, мають право на гуманне ставлення та повагу до гідності, притаманній людині» [5]. Дотримуючись згаданого Зводу принципів, Мінімальні стандартні правила 2015 року прямо вказують, що вони «відображають ті мінімальні умови, які Організація Об'єднаних Націй вважає за прийнятні».

На здійснення значної кількості принципів, норм та рекомендацій, що становлять міжнародні стандарти кримінально-

виконавчої діяльності, суттєво впливає різноманітність правових систем країн, соціальні, політичні, економічні та географічні умови. Проте фактичний рівень, ступінь їх реалізації та, що найголовніше, дійсне прагнення до цього розцінюється міжнародною спільнотою як важливий критерій свого роду «цивілізованості» правової системи держави. Тут очевидною є оціночна роль багатьох міжнародних стандартів.

Поряд з цим міжнародно-правові стандарти виконують важливу координаційну функцію для кримінально-виконавчих систем різних країн. Доволі часто це прямо відображено в тому змісті, як, наприклад, у Преамбулі ухвалених 2010 року Радою Європи Правил про пробацію, де йдеться про «досягнення більшої єдності між державами, особливо за допомогою гармонізації законодавства з питань, що становлять спільний інтерес» [6].

У випадках, коли конкретні міжнародні акти (насамперед ратифіковані міжнародні договори) є актами прямої дії, очевидне їхнє безпосереднє правозастосовне значення, підтвердженням чого є ст. 15 Закону України «Про міжнародні договори України», в якій зазначено, що «чинні міжнародні договори України підлягають сумлінному дотриманню Україною відповідно до норм міжнародного права. Згідно з принципом сумлінного дотримання міжнародних договорів Україна виступає за те, щоб й інші сторони міжнародних договорів України неухильно виконували свої зобов'язання за цими договорами» [7].

В іншому випадку за відсутності їх прямої дії міжнародно-правові акти реалізуються опосередковано шляхом зміни поточного законодавства. І вони дуже важливі для правильного розуміння та тлумачення чинних норм.

Відсилання до відповідних міжнародних договорів демонструє й інтерпретаційну роль міжнародно-правових засад стандартів кримінально-виконавчої діяльності. Ознайомлення з ними, крім іншого, покликане сприяти формуванню громадянської позиції, розширенню кругозору та вдосконаленню професійної свідомості юристів і працівників кримінально-виконавчої системи та громадськості. Ухвалені 2006 року Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила (п. 77) встановлюють, що «при підборі нового персоналу адміністрація пенітенціарної установи мусить приділя-

ти підвищену увагу вимогам чесності, гуманності, володінню професійними навичками та особистої здатності до виконання складної роботи, яка від нього вимагатиметься» [8].

При цьому «курс підготовки всіх працівників має включати вивчення міжнародних і регіональних документів і норм у сфері прав людини» (п. 81.4). У цьому, безперечно, слід вбачати світоглядно-виховну роль міжнародних стандартів.

Зрештою, не можна нівелювати й наукове значення окреслених попередньо норм, принципів та рекомендацій. Багато таких міжнародних документів містять розділи чи окремі положення про стимулювання наукових розробок у відповідних галузях. Наприклад, згідно зі ст. 20.3 «Токійських правил», ухвалених 1990 року, «механізми проведення досліджень та збору інформації повинні включатися до системи кримінального правосуддя для збирання й аналізу даних і статистичних показників» [3]. З іншого боку, і самі міжнародні акти, а також проблеми їх реалізації все частіше стають предметом ґрунтовних наукових досліджень.

Класифікація зазначених міжнародних актів можлива за такими класифікаційними ознаками, як територіальний масштаб їхньої дії, ступінь спеціалізації, форми вираження, ступінь обов'язковості.

За територіальними масштабами дії виділяють загальносвітові й регіональні міжнародні стандарти. Перші – це насамперед документи, ухвалені Організацією Об'єднаних Націй (Генеральною Асамблеєю ООН), її органами (наприклад, Економічною та Соціальною Радою ООН) або під егідою ООН (Міжнародними конгресами щодо запобігання злочинності та поведження з правопорушниками тощо). Прикладами є Загальна декларація прав людини (1948 р.), Мінімальні стандартні правила ООН поведження з в'язнями 1930 р.

Регіональні міжнародні стандарти поширюють вплив на окремі регіони (континенти).

За рівнем загальності аналізовані міжнародні стандарти можна класифікувати на універсальні та спеціальні. Перші стосуються прав людини в цілому і лише в окремих частинах визначають особливе становище людини в системі виконання кримінального покарання. Наприклад, Конвенція ООН 1984 р.

проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання [9]. Друга група стандартів розрахована на відносини, які виникають у процесі виконання покарань (або для системи кримінальної юстиції загалом).

Окрім того, окремі міжнародні стандарти ухвалюють щодо окремих категорій засуджених, наприклад жінок, неповнолітніх, або стосовно певних професійних груп персоналу пенітенціарних установ (лікарі, посадові особи з охорони правопорядку тощо).

За формою їх юридичного вираження або джерелами походження міждержавні договори (конвенції) різняться від актів, ухвалених міжнародними урядовими чи неурядовими організаціями. До міжнародних урядових організацій можна віднести, наприклад, ООН та її робочі органи, до неурядових міжнародних організацій – «Amnesty International», «Penal Reform International» тощо.

Від джерела походження залежить юридична сила (ступінь обов'язковості) міжнародних стандартів. Міждержавні міжнародні договори (конвенції) є обов'язковими для держав, які їх підписали та в подальшому ратифікували.

Слід зазначити, що у сфері виконання кримінальних покарань в Україні кількість ратифікованих міжнародних договорів доволі невелика. Практично всі вони стосуються передачі засуджених іноземців для відбування покарання до країн їхнього громадянства (підданства). Це Страсбурзька конвенція Ради Європи 1983 р. про передачу засуджених осіб [10], а також двосторонні угоди України з іншими державами. У зв'язку з цим відсутність у ст. 50 Кримінально-виконавчого кодексу України («Місця відбування покарання у виді арешту») згадки про це не перешкоджає передачі засуджених-іноземців до держав-учасниць Конвенції 1983 р., а також за наявності відповідного двостороннього міжнародного договору.

Переважна частина офіційних міжнародних актів у сфері виконання покарань має рекомендаційний характер, що часто відображено в їхньому змісті. У Преамбулі Мінімальних правил 2015 р. підкреслюється їх «необов'язковий» характер. У п. 1.3 Токійських правил 1990 р. також зазначено, що вони «застосо-

вуються з урахуванням політичних, економічних та соціальних умов кожної країни, а також цілей та завдань її системи кримінального правосуддя» [3]. Також рекомендаційними є всі акти міжнародних неурядових організацій.

Проте рекомендаційний характер багатьох міжнародних стандартів зовсім не означає, що їх можна безпідставно ігнорувати. По-перше, у найбільш фундаментальних документах такого роду містяться положення, які відтворюють загальновизнані норми та принципи. Адже система міжнародних стандартів, що мають стосунок до виконання кримінальних покарань, доволі загальна. Багато актів, які містять такі стандарти, частково дублюються за змістом. Однак те, що частина їхніх положень повторюється, дає можливість надати їм більшої ваги шляхом перекресного посилення, тобто використовувати подібну статтю в одному документі як тлумачення більш загальної статті в іншому. Це особливо важливо, якщо окреме положення має обов'язкову силу в одному документі та не має його в іншому.

По-друге, ступінь виконання міжнародних стандартів і, що важливо, саме прагнення їх реалізації небезпідставно розцінюється як критерій «цивілізованості» кримінально-виконавчої системи щодо загальновизнаних норм та принципів міжнародного права. Тому в ч. 4 ст. 2 Кримінально-виконавчого кодексу України закріплено положення, що «кримінально-виконавче законодавство України складається з цього Кодексу, інших актів законодавства, а також чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [11].

Історія розвитку національної кримінально-виконавчої системи свідчить про діаметрально протилежне ставлення до відповідних міжнародних норм упродовж різного часу. Відомо, що такий важливий міжнародний документ, як Мінімальні стандартні правила поведінки з ув'язненими від 1955 р. у перші роки після їхнього ухвалення не розголошувався. У радянські часи були деякі застереження, що, незважаючи на існування окремих міжнародних актів, вітчизняне законодавство та практика його застосування пішли далеко вперед.

Інакша ситуація склалася після здобуття незалежності, коли акцент робили на недосконалості вітчизняної кримінально-

виконавчої системи у світлі міжнародних стандартів та розпочали процес адаптації національного законодавства до міжнародних «зразків».

Висновки. Отже, законодавчі зміни, які відбуваються у правовому полі України, зумовили наближення умов відбування покарання у вигляді позбавлення волі до міжнародних стандартів поведіння із засудженими. Запроваджені нововведення українського законодавства є прямим відображенням норм, принципів та рекомендацій міжнародних норм права, які все більше входять у практику діяльності установ та органів вітчизняної пенітенціарної системи. Однак мова йде не лише про формальне приведення національних норм і правил у відповідність до європейських стандартів у галузі прав людини, а й реалізацію, тобто дотримання цих прав і свобод, їх належної охорони та захисту, що, зокрема, потребує подальшого реформування вітчизняної пенітенціарної системи й організаційно-правового забезпечення діяльності її органів та установ з використанням сучасного міжнародного досвіду.

Практичне розв'язання проблеми застосування в пенітенціарній системі України міжнародних стандартів поведіння із засудженими передбачає вдосконалення таких сфер, як медичне обслуговування, освіта, ресоціалізація тощо. Отже, доцільно виокремити таке:

- запобігання забороненим способам поведіння із засудженими, що принижують їхню людську гідність;
- забезпечення законності діяльності персоналу установ і органів, що виконують покарання;
- приведення у відповідність умов утримання засуджених, забезпечення належного медичного обслуговування, загальноосвітнього та професійно-технічного навчання засуджених тощо;
- створення дієвої системи ресоціалізації й соціальної адаптації засуджених до позбавлення волі;
- розширення громадського контролю за дотриманням прав засуджених під час відбування кримінального покарання у вигляді позбавлення волі тощо.

Реалізація зазначеного сприятиме наближенню умов відбування покарання у вигляді позбавлення волі в Україні до відпо-

відних міжнародних стандартів поведіння із засудженими, покращить стан дотримання прав позбавлених волі осіб, а також посилить гарантії їх здійснення.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавча система України у 2020 році. Статистичний огляд. URL: <https://ukrprison.org.ua/articles/1612352140#:~:text=%D0%A7%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B5%D0%B7%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%20%D0%B2%20%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85,%D1%80%D1%96%D0%BA%20%D1%82%D0%BE%D0%BC%D1%83%20%E2%80%93%207917%20%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1> (дата звернення: 20.05.2022).

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций в отношении обращения с заключенными (Правила Нельсона Манделы) : резолюция Генеральной Ассамблеи ООН 70/175 от 17.12.2015. URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-R-ebook.pdf (дата звернення: 20.05.2022).

4. Рекомендация № R (92) 16 Комитета министров государствам-членам о Европейских правилах по общим санкциям и мерам от 19 октября 1992 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_047#Text (дата звернення: 20.05.2022).

5. Резолюция 43/173 Генеральной Ассамблеи ООН Свод принципов защиты всех лиц, подвергаемых задержанию или заключению в какой бы то ни было форме от 9 декабря 1988 года. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_206#Text (дата звернення: 20.05.2022).

6. Рекомендация CM/Rec (2010) 1 Комитета министров державам-членам про Правила Рады Європи про пробацию від 20.01.2010 р. URL: <https://rm.coe.int/16806f4097> (дата звернення: 20.05.2022).

7. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#n21> (дата звернення: 20.05.2022).

8. Рекомендация № R (2006) 2 Комитету Міністрів держав-учасниць від 11.01.2006 р. Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text (дата звернення: 25.05.2022).

9. Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10.12.1984 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (дата звернення: 20.05.2022).

10. Конвенція про передачу засуджених осіб. Страсбург, 21 березня 1983 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_025#Text (дата звернення: 19.05.2022).

11. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.

Brunevych V.,

Head of the Center of Special Education,
Territorially Separated Branch "Khmelnyskyi branch of the Academy
of the State Penitentiary Service", Khmelnytskyi, Ukraine
ORCID: 0000-0003-2005-5685;

Kovalska P.,

Senior Lecturer of the Center of Special Education,
Territorially Separated Branch "Khmelnyskyi branch of the Academy
of the State Penitentiary Service", Khmelnytskyi, Ukraine
ORCID: 0000-0003-0578-2630;

Kemeniash A.,

Lecturer of the Center of Special Education,
Territorially separated branch "Khmelnyskyi branch of the Academy
of the State Penitentiary Service", Khmelnytskyi, Ukraine
ORCID: 0000-0002-5574-8353

INTERNATIONAL STANDARDS IN THE FIELD OF PUNISHMENTS EXECUTING: PROBLEMS OF IMPLEMENTATION IN UKRAINE

The system and essence of main international acts in the field of punishments executing, their relationship with national law are analyzed in the article. The problems of implementation in national law and their further using in practice are outlined. It is determined that international cooperation finds legal expression in the recommendatory provisions of international acts, which should not be ignored, although the implementation of such provisions in each state is due to its special socio-economic, political, national, geographical and other conditions. It is determined that the significance of international standards of criminal enforcement is quite multifaceted. In political terms, the emergence of specific documents, norms, recommendations and principles is the result of political activity and interaction of subjects of international law. Being once adopted, they identify with varying degrees of categoricalness and obligatoriness important areas of state domestic criminal and criminal-executive policy. The introduced innovations of the Ukrainian

legislation are a direct reflection of the norms, principles and recommendations of international norms of law, which are increasingly included in the practice of institutions and bodies of the domestic penitentiary system. However, it is not just a matter of formally bringing national norms and rules in line with European human rights standards, but their implementation. This means respect for these rights and freedoms, their proper protection and defense, which, in particular, requires further reform of domestic penitentiary system and organizational and legal support for the activities of its bodies and institutions using modern international experience. The practical solution to the problem of application of international standards of convicts' treatment in the penitentiary system of Ukraine, in particular, involves the improvement of such areas as health care, education, socialization and more. The implementation of this will help bring the conditions of imprisonment in Ukraine closer to the relevant international standards of convicts' treatment, improve the observance of the rights of persons deprived of their liberty, as well as strengthen guarantees of their implementation.

Key words: punishments executing, penal institution, convict, international standards, national legislation, implementation.

References

1. Criminal-executive system of Ukraine. Statistical review, available at: <https://ukrprison.org.ua/articles/1612352140#:~:text=%D0%A7%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B5%D0%B7%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%20%D0%B2%20%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85,%D1%80%D1%96%D0%BA%20%D1%82%D0%BE%D0%BC%D1%83%20%E2%80%93%207917%20%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1> (accessed 20 May 2022).

2. Ukraine (1996), *Constitution of Ukraine*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

3. United Nations Organization (2015), United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules): Resolution, the General Assembly, New York, available at: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-R-ebook.pdf (accessed 20 May 2022).

4. Council of Europe (1992), *European Rules for the Application of Public Sanctions and Penalties*: Recommendations, the Committee of Ministers for the sake of Europe, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_047#Text (accessed 20 May 2022).

5. United Nations Organization (1988), *Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment*: Resolution, the General Assembly, New York, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_206#Text (accessed 20 May 2022).

6. Council of Europe (2010), *Council of Europe Rules on Probation*. Recommendations, the Committee of Ministers of the Council of Europe, available at: <https://rm.coe.int/16806f4097> (accessed 20 May 2022).

7. Ukraine (2004), *On international agreements of Ukraine*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#n21> (accessed 20 May 2022).

8. Council of Europe (2006), *European penitentiary (prison) rules: Recommendations*, Committee of Ministers of the States Parties, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text (accessed 20 May 2022).

9. United Nations Organization (2002), *Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*: Protocol, the General Assembly, New York, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (accessed 20 May 2022).

10. Council of Europe (1983), *On the transfer of convicted persons*: Convention, Council of Europe, Strasbourg, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_025#Text (accessed 20 May 2022).

11. Ukraine (2012), *Criminal Executive Code of Ukraine*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

IV. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ

УДК 343.81

DOI 10.32755/sjcriminal.2022.01.066

Кубрак Р. М.,

кандидат юридичних наук, заступник начальника,
Територіально відокремлене відділення «Кам'янська філія
Академії Державної пенітенціарної служби», м. Кам'янське, Україна
ORCID: 0000-0002-9912-098X;

Сегеда В. М.,

начальник центру професійної освіти,
Територіально відокремлене відділення «Кам'янська філія
Академії Державної пенітенціарної служби» м. Кам'янське, Україна
ORCID: 0000-0003-2746-0552

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ПРИМУСУ ПЕРСОНАЛОМ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ: НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЧИ ЗАСТАРІЛИЙ РУДИМЕНТ

У статті проведено аналіз проблемних питань застосування персоналом установ виконання покарань вогнепальної зброї, спеціальних засобів, заходів фізичного впливу та службових собак.

Розглянуто питання невідповідності превентивній меті виконання покарання типу вогнепальної зброї, що використовується під час виконання завдань з охорони установ, переміщення засуджених і ув'язнених осіб, як засобу запобігання вчинення ними та іншими особами кримінальних правопорушень. Обґрунтовано доцільність обмежити використання персоналом установ виконання покарань довгоствольної зброї військового типу, виключити можливість застосування вогнепальної зброї з метою припинення втечі засуджених та ув'язнених і законодавчо передбачити можливість її застосування на ураження виключно з метою самозахисту та захисту інших осіб від явного нападу, коли виникає загроза життю та здоров'ю.

Запропоновано шляхи розв'язання висвітлених у статті проблем застосування вогнепальної зброї персоналом установ виконання покарань.

Ключові слова: установа виконання покарань, засуджені, позбавлення волі, кримінальне правопорушення, збройний напад, вогнепальна зброя, спеціальні засоби, заходи примусу.

Постановка проблеми. Позбавлення волі та ізоляція засудженої особи від суспільства на сьогодні є найбільш суворим

покаранням і по своїй суті містить найширше коло обмежень. Безумовно, застосування такого покарання до засудженої особи викликано насамперед суспільною небезпекою для інших громадян, нагальною потребою ізоляції, захисту суспільних інтересів від злочинних проявів поведінки таких осіб. Одним із заходів запобігання і припинення протиправних дій засуджених законодавством передбачено право, а в деяких випадках і обов'язок, персоналу установ виконання покарань (далі – УВП) застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби, службових собак і, як виключний захід, вогнепальну зброю (далі – заходи примусу). Це викликає соціальну дискусію навколо питань доцільності використання вказаних засобів у пенітенціарних установах, правового регулювання процедури, підстав і меж їх застосування. Значна частина представників правозахисних організацій неодноразово наголошували на необхідності заборони використання заходів примусу в УВП як рудимента радянської системи виконання покарань.

Слід зауважити, що актуальність вказаних питань підтверджується і кількістю випадків застосування заходів примусу персоналом до осіб, які утримуються в УВП. Зокрема, протягом 2020 р. зафіксовано 785 випадків застосування [1]. На перманентний характер проблеми вказує те, що 2012 р. виникло 1226 ситуацій, коли мали місце підстави використання зазначених заходів персоналом УВП, 2013 р. – 1048 [2], 2015 р. – 697, 2016 р. – 585 [3]. Переважно персонал застосовував кайданки та заходи фізичної сили. З огляду на зазначене, кількість застосування персоналом заходів примусу тривалий час є стабільно високою з незначними коливаннями, незважаючи на значне зменшення чисельності осіб, які утримуються в УВП.

Зауважимо, що за останні десять років Європейський суд з прав людини ухвалив ряд рішень, у яких визнав застосування за різних обставин до осіб, які утримувалися в УВП, заходів примусу такими, що відбувалися з порушенням положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. У результаті Україна як держава-відповідач зобов'язана сплатити десятки тисяч євро відшкодування моральної шкоди вказаним особам.

Отже, актуальність порушеної нами теми й нагальна потреба її поглибленого вивчення обумовлена наявністю ряду проблемних питань у цій сфері суспільних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підтримання правопорядку в межах УВП, запобігання та припинення протиправних дій, зокрема шляхом застосування персоналом заходів примусу стосовно засуджених та інших осіб, розглядали у своїх наукових працях І. Г. Богатирьов, І. В. Боднар, І. О. Горбач, О. Г. Колб, І. О. Колб, Р. М. Кубрак, В. В. Лень, М. С. Пузирьов, Р. М. Підвисоцький, О. І. Мицька, О. Г. Михайлик та інші вчені. Але, незважаючи на існування зазначених наукових праць, питання, порушені у статті, є актуальними та потребують поглибленого вивчення, а правове регулювання зазначеного напряму діяльності персоналу УВП потребує подальшого вдосконалення.

Формулювання мети. Метою статті є проведення аналізу стану нормативно-правового регулювання та практики застосування особами рядового і начальницького складу з числа персоналу УВП спеціальних засобів, фізичної сили, службових собак, вогнепальної зброї щодо засуджених і на основі отриманих результатів обґрунтувати обумовлену специфікою професійної діяльності необхідність застосування вказаних заходів примусу в певних ситуаціях і у суворій відповідності до вимог чинного законодавства.

Виклад основного матеріалу. У статті 5 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) зазначено, що до принципів виконання і відбування покарання належать законність, справедливість, гуманізм, взаємна відповідальність держави і засудженого, раціональне застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки [4]. Зазначене покладає на засуджених обов'язок дотримуватися встановлених правил і порядку відбування покарання, не вчиняти дії, що загрожують іншим особам, а персонал УВП, уповноважений на виконання функцій держави, має запобігати або припиняти протиправні дії засуджених та інших осіб.

Вчинення засудженими дій, які порушують встановлений порядок відбування покарання і загрожують їхньому життю або

іншим особам, потребує від персоналу УВП як посадових осіб, що виконують функції держави, негайного їх припинення, зокрема шляхом застосування до порушників заходів примусу. Україна не є унікальною в цьому сенсі, аналогічна практика існує в більшості держав.

Європейські пенітенціарні правила (далі – ЄПП), а саме п. 52.2, визначають обов'язок держави розробити процедури, які забезпечують безпеку ув'язнених, персоналу пенітенціарної установи та всіх відвідувачів та які зменшують до мінімуму ризик насильства й інших подій, що загрожують безпеці [5]. Також п. 64.1 передбачає право персоналу пенітенціарної установи як крайній захід застосовувати силу щодо ув'язнених у випадках самооборони або спроби втечі, активного чи пасивного фізичного опору встановленому законом порядку [5].

Посадовці з підтримання правопорядку не застосовують вогнепальної зброї проти людей, за винятком випадків самооборони або захисту інших осіб від неминучої загрози смерті чи серйозного поранення або з метою відвертання скоєння особливо серйозного злочину, що спричиняє велику загрозу для життя, з метою арешту особи, що викликає таку небезпеку, чинить опір владі, або з метою відвертання його втечі й лише в тих випадках, коли менш рішучі заходи недостатні для досягнення цих цілей. У будь-якому разі умисне застосування сили із смертельним результатом може мати місце лише тоді, коли воно абсолютно неминуче для захисту життя [6].

Посадовці з підтримання правопорядку можуть застосовувати силу тільки в разі крайньої необхідності й тією мірою, як це потрібно для виконання їхніх обов'язків [7].

Як бачимо, ряд міжнародних нормативно-правових актів передбачає можливість застосування заходів примусу, зокрема і вогнепальну зброю, щодо засуджених, які вчиняють дії, що загрожують їхньому життю чи іншим особам. Аналогічні норми містить і чинне законодавство України.

Правове регулювання зазначеної діяльності повинно визначати: обмежене коло суб'єктів, які мають право застосовувати заходи примусу, осіб, щодо яких може здійснюватися застосування, підстави й межі застосування, а також обставини, що ви-

ключають можливість їх застосування [8, с. 150]. Провівши аналіз регламентації використання заходів примусу в УВП, ми встановили окремі неточності та протиріччя, до того ж у ст. 106 КВК України [4] та підзаконних нормативно-правових актах Міністерства юстиції України, які визначають правила застосування сили персоналом установ, присутні посилання на ЗУ «Про Національну поліцію» [9] і «Про Національну гвардію України» [10]. При цьому необхідно вказати, що значна частина обставин, які дозволяють застосовувати зброю, перераховані у вказаних законах, не відповідають специфіці діяльності УВП, а персонал установ не залучається до виконання окремих завдань, що характерні для підрозділів Національної поліції та Національної гвардії України.

Право застосування персоналом УВП заходів примусу до правопорушників для підтримання правопорядку не тільки передбачено міжнародними нормативно-правовими актами, нормами законодавства України, а й обумовлено рядом інших причин, серед яких ми виділяємо такі: криміногенний склад засуджених в УВП, кількість злочинів, що вчиняються на території установ, кількість заборонених предметів, у тому числі колючо-ріжучих, які вилучають у засуджених, погрози й напади на персонал установ.

Необхідно взяти до уваги, що протягом 2021 року в УВП відбували покарання у виді довічного позбавлення волі 1525 чоловіків, 23 жінки; у виді позбавлення волі на певний строк – 397 чоловіків, яким визначено відбувати покарання у приміщеннях камерного типу виправної колонії максимального рівня безпеки; 4730 осіб, засуджених на строк понад 10 років; 5880 осіб – за умисне вбивство; 2734 особи – за нанесення умисного тяжкого тілесного ушкодження; 6188 осіб – за розбій та грабіж; 539 осіб – за зґвалтування; 10 осіб – злочини проти основ національної безпеки [11].

До того ж на профілактичних обліках перебувало в 2013 р. – 8705 засуджених [2] (2020 р. – 4199 [1]), з них злісних порушників режиму тримання – 4988 (2066), схильних до злісної непокорі – 724 (517), до нападу та захоплення заручників – 322 (259), до вживання і розповсюдження наркотичних засобів – 2541

(1176), організації азартних ігор під матеріальну зацікавленість – 771 (223). Зважаючи на вказані кількісні показники, в УВП існує доволі висока концентрація осіб негативного соціального спрямування, які потребують постійного профілактичного контролю та впливу і є носіями кримінальних традицій.

Щороку на території установ вилучають значну частину заборонених предметів, наявність яких у засуджених містить потенційну загрозу персоналу установ, іншим особам та засудженим. Зокрема, спиртовмісних речовин: у 2012 р. – 10610,15 л, 2013 р. – 11963,7 л [2], 2015 р. – 8110 л, 2016 р. – 7526 л [3], 2020 р. – 11750,5 л [1]; наркотичних речовин: у 2012 р. – 1388,184 г, 2013 р. – 918,864 г [2], 2015 р. – 441,375 г, 2016 р. – 164 г [3], 2020 р. – 1889,52 г [1]; колючо-ріжучих предметів: у 2012 р. – 2322 одиниці, 2013 р. – 3089 [2], 2015 р. – 3169, 2016 р. – 2862 [3], 2020 р. – 2643 [1].

Ми повністю погоджуємося з позицією вітчизняного науковця О. Г. Михайлика, який у монографічному дослідженні наголошує на необхідності брати до уваги той факт, що УВП – це ізольовані інститути, де відбувають покарання особи за вчинення злочинів, у тому числі насильницьких, тому справедливо стверджувати, що насильство буде невід’ємним елементом вирішення конфліктних міжособистісних ситуацій між такими особами, а також одним з варіантів відповіді (реакції) на законні дії адміністрації щодо припинення протиправних дій засуджених та вимог щодо необхідності дотримання режиму й виконання встановлених законом обов’язків під час відбування покарання [12, с. 43].

Щороку на території УВП вчиняється близько 500 кримінальних правопорушень, серед них значна частина має насильницький характер, у тому числі до 20 погроз та нападів на персонал УВП, зокрема у 2013 р. – 15 випадків [2], 2015 р. – 25, 2016 р. – 13 [3], 2020 р. – 17 [1].

Незаперечною умовою правомірності застосування заходів примусу щодо засуджених є співрозмірність суспільній небезпеці їхніх дій та виду заходу примусу, інтенсивності його застосування та заподіяної правопорушнику шкоди.

У зв'язку з цим окремої уваги та обговорення потребують питання використання вогнепальної зброї персоналом УВП. Проведений нами аналіз надзвичайних подій, під час яких застосовували заходи примусу щодо засуджених, показав, що персонал УВП застосовував вогнепальну зброю переважно з метою припинення втеч засуджених. У 1993 – 2020 рр. було вчинено 176 втеч і припинено 187 спроб їх вчинення, у середньому – 7 втеч за рік.

КВК України та відомчі інструкції надають право застосовувати вогнепальну зброю персоналу УВП для припинення втечі засуджених. Відповідно до ч. 1 ст. 393 «Втеча з місця позбавлення волі або з-під варті» КК України до особи, винної у вчиненні вказаного кримінального правопорушення, можуть застосовувати покарання у виді позбавлення волі на строк до п'яти років [13], що визначає його як нетяжкий злочин. Отже, закономірно виникає питання про доцільність застосування зброї під час затримання втікача шляхом нанесення йому ушкоджень чи позбавлення життя у разі відсутності в його діях загрози іншим особам.

Враховуючи те, що персонал УВП на зовнішніх постах, під час забезпечення охорони УВП використовує довгоствольну вогнепальну зброю не поліцейського, а військового типу, зокрема автомат Калашникова, який згідно з тактико-технічними характеристиками призначений для знищення живої сили противника, має високі вражаючі можливості, дальність убивчої сили кулі під час польоту на відстані понад 1350 м [14, с. 123], постає логічне питання про допустимість використання такої зброї персоналом УВП. Зазначене свідчить про підвищений ризик нанесення поранень засудженій особі або позбавлення її життя під час затримання, що не відповідає суспільній небезпеці вчиненого нею кримінального правопорушення.

Спираючись на викладене та відповідно до вимог ст. 27 Конституції України, де визнано, що кожна людина має невід'ємне право на життя, ніхто не може бути свавільно позбавлений життя, обов'язок держави – захищати життя людини [15], ми вказуємо на доцільність використання персоналом УВП під час виконання окремих службових завдань короткоствольної зброї або пристроїв для відстрілу гумових чи аналогічних пат-

ронів несмертельної дії, що має, порівняно з довгоствольною, менші вражаючі характеристики і при цьому може використовуватися з метою забезпечення особистої безпеки, відбиття явного нападу на персонал чи інших осіб, що загрожує їхньому життю, як засіб превентивного психологічного стримування, під час здійснення попереджувальних пострілів для правопорушників, а також під час їх переслідування чи затримання.

Висновки. Виходячи з вищенаведеного, резюмуємо, що, незважаючи на тривалу практику використання на території УВП як в Україні, так і в більшості інших держав спеціальних засобів, службових собак, вогнепальної зброї, нині відійти від неї і повністю замінити вказані превентивні та стримувальні засоби на інші немає можливості.

Право персоналу УВП, а в деяких випадках і обов'язок, застосувати заходи примусу є невід'ємною складовою його професійної діяльності та необхідною для забезпечення правопорядку, безпеки персоналу та інших осіб, в тому числі засуджених.

Необхідність використання персоналом УВП заходів примусу під час виконання покарання обумовлено рядом факторів, що мають пенітенціарну специфіку.

Передбачена чинним законодавством України можливість використання персоналом УВП заходів примусу не суперечить вимогам міжнародних нормативно-правових актів та основним принципам виконання покарань, пов'язаним з ізоляцією.

Однією із суттєвих хиб у сфері нормативно-правового регулювання підстав та процедурного порядку застосування заходів примусу персоналом УВП є відсутність детальної регламентації в КВК зазначених питань з урахуванням особливостей умов виконання ним своїх професійних функцій, що потребує доповнення кодексу нормама вказаного змісту.

З метою забезпечення принципу гуманізму, справедливості, співрозмірності шкоди, яка заподіюється правопорушнику, суспільній небезпеці вчиненого ним діяння постає нагальна необхідність спільно з практичними працівниками УВП опрацювати питання доцільності використання персоналом УВП автоматичної довгоствольної зброї під час виконання завдань з охорони установ та переміщення засуджених. Вивчити можливість замі-

ни її на засоби, застосування яких є менш травматичним для правопорушників, а також компенсації превентивної функції застосування зброї на периметрі установи дообладнанням заборонених зон УВП інженерно-технічними засобами охорони, які б значно ускладнювали вчинення втеч засудженими і надавали можливість вчасно перебувати резервним групам до місця перетинання лінії охорони і затримання втікачів.

Список використаних джерел

1. Лист Департаменту з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України від 26.02.2021 № 2/1-3124/Рд.

2. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 р. : інформаційний бюлетень ДПтС України. Кн. 1. Київ, 2013. 38 с.

3. Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 р. : інформаційний бюлетень. Київ : ДКВС України, 2017. 34 с.

4. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3. Ст. 21.

5. Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила (Рекомендація № R(2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць) : прийняті Комітетом Міністрів 11.01.2006 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032 (дата звернення: 05.05.2022).

6. Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку : прийняті Генеральною Асамблеєю ООН 07.09.1990. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_334 (дата звернення: 10.04.2022).

7. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку : прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 17.12.1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282 (дата звернення: 20.04.2022).

8. Кубрак Р. М. Проблемні питання застосування вогнепальної зброї персоналом установ виконання покарань. *Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 05 листопада 2021 р.)*. Чернігів : Академія ДПтС, 2021. С. 150–153.

9. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

10. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 № 876-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 596.

11. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби URL: <https://kvs.gov.ua/wpcontent/uploads/2021/03/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-01.03.2021.pdf>. (дата звернення: 20.04.2022).

12. Михайлик О. Г. Насильство в установах виконання покарань України: теорія і практика : монографія. Київ : Дакор, 2019. 434 с.

13. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.

14. Кирилюк О. Настанова зі стрілецької справи. Київ : Олег Філюк, 2017. 304 с.

15. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

Kubrak R.,

Ph.D. in Law, Deputy Head,
Territorially Separated Branch “Kamianske Branch of the Academy
of the State Penitentiary Service”, Kamianske, Ukraine
ORCID: 0000-0002-9912-098X;

Sheheda V.,

Head of the Professional Development Center,
Territorially Separated Branch “Kamianske Branch of the Academy
of the State Penitentiary Service”, Kamianske, Ukraine
ORCID: 0000-0003-2746-0552

ENFORCEMENT MEASURES APPLICATION BY PERSONNEL OF PENAL INSTITUTIONS: A NECESSARY COMPONENT OF PROFESSIONAL ACTIVITY OR AN OBSOLETE RUDEMENT

The analysis of problematic issues concerning application of firearms, special means, measures of physical influence and service dogs by the personnel of penal institutions is carried out.

It is determined that handcuffs and physical force were among the coercive measures most often used by the personnel against convicts. Most of these measures were used in cases of cessation of physical resistance of the personnel of such institutions and obstruction of procedural security measures implementation, as well as attempts to convicts' self-harm.

Most judgments of the European Court of Human Rights have ruled on violations of Article 3 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in the use of these coercive measures by the personnel of penal institutions, which contained signs of torture and inhuman treatment.

The issue of inconsistency with the preventive purpose of executing the type of firearm used while performing tasks for the protection of institutions, convicts and prisoners' movement as a means of preventing them and other persons from committing criminal offenses is considered. The expediency of restricting the use of military-type long-barreled weapons by the personnel, in order to exclude the possibility of using firearms to stop convicts and prisoners' escape, and legally provide for the possibility of its use to defeat solely for self-defense and protection of others from obvious attack when life and health threatening is substantiated.

The ways to solve the problems covered by the publication of the using firearms by the personnel of penal institutions are offered.

The necessity of the right of privates and senior staff to apply coercive measures against offenders is substantiated. This fact is preconditioned by a number of factors, in particular: criminogenic nature of persons detained in institutions, the number of crimes committed on their territory, threats and attacks on the personnel, malicious disobedience to the personnel's legal requirements, escapes, the presence of a significant number of prohibited items in the restricted areas, including barbed wire.

Key words: *penal institution, convicts, imprisonment, criminal offense, armed attack, firearms, special means, coercive measures.*

References

1. Letter from the Department for the Execution of Criminal Punishments of the Ministry of Justice of Ukraine dated 26.02.2021 № 2/1-3124/РД.

2. SPS of Ukraine (2013), *"On the activities of units of protection, supervision and security of penal institutions in 2013 "*: information bulletin, Kyiv.

3. SCES of Ukraine (2016), *"On the state of law and order, isolation and supervision, activities of security, fire safety and paramilitary units of the State Criminal and Executive Service of Ukraine in 2016"* information bulletin, Kyiv.

4. Ukraine (2004), Criminal Executive Code of Ukraine: Law of Ukraine, *Verkhovna Rada of Ukraine*, Kyiv.

5. Council of Europe (2006), *European Prison Rules: Recommendation № R (2006)2 of the Committee of Ministers of the Member States*, available at: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032 (accessed 05 May 2022).

6. UN General Assembly (1990), *Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials*, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_334 (accessed 10 April 2022).

7. UN General Assembly (1979), *Code of Conduct for Law Enforcement Officials*, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282 (accessed 20 April 2022).

8. Kubrak, R.M. (2021), "Problematic issues of the use of firearms by the personnel of penal institutions", *Integration of theory into practice: problems, researches, prospects: proceedings of international scientific and practical conference*, Academy SPS, pp. 150–153.

9. Ukraine (2015), On the National Police: Law of Ukraine, *Verkhovna Rada of Ukraine*, Kyiv.

10. Ukraine (2014), On the National Guard of Ukraine: Law of Ukraine, *Verkhovna Rada of Ukraine*, Kyiv.

11. General characteristics of the State Criminal and Executive Service, available at: <https://kvs.gov.ua/wpcontent/uploads/2021/03/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-01.03.2021.pdf> (accessed 20 April 2022).

12. Mykhailyk, O. H. (2019), *Violence in penal institutions of Ukraine: theory and practice*, PH "Dakor", Kyiv.

13. Ukraine (2001), Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine, *Verkhovna Rada of Ukraine*, Kyiv.

14. Kyryliuk, O. (2017), *Guidelines for shooting*, Pub. Oleh Filiuk, Kyiv.

15. Ukraine (1996), Constitution of Ukraine: Law of Ukraine, *Verkhovna Rada of Ukraine*, Kyiv.

УДК 343.982.6:376.011.3-051

DOI 10.32755/sjcriminal.2022.01.078

Матвійчук В. П.,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри кінології,
Територіально відокремлене відділення «Хмельницька філія Академії
Державної пенітенціарної служби», м. Хмельницький, Україна
ORCID: 0000-0002-5890-8383;

Бартенєва Л. С.,

старший викладач кафедри кінології,
Територіально відокремлене відділення «Хмельницька філія Академії
Державної пенітенціарної служби», м. Хмельницький, Україна
ORCID: 0000-0003-2579-9384;

Доменюк А. М.

старший викладач кафедри кінології,
Територіально відокремлене відділення «Хмельницька філія Академії
Державної пенітенціарної служби», м. Хмельницький, Україна
ORCID: 0000-0002-1569-3108

УМОВИ РЕЗУЛЬТАТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ КІНОЛОГІЧНИХ КОМАНД

У статті уточнено умови результативної діяльності молодших інспекторів-кінологів зі службовими собаками слідчих ізоляторів та установ виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України під час виконання завдань за призначенням. Розкрито сутність та зміст запропонованих принципів використання кінологічних команд. Уточнено обов'язки молодшого інспектора-кінолога зі створення сприятливих умов для ефективного використання службових собак. Запропоновані фактори, врахування яких забезпечить безвідмовну роботу кінологічних команд, і уточнено фактори, які впливають на працездатність службового собаки з урахуванням специфіки службової діяльності.

Ключові слова: молодші інспектори-кінологи, службові собаки, результативне використання, принципи, фактори.

Постановка проблеми. Головним завданням кафедри кінології Територіально відокремленого відділення «Хмельницька філія Академії Державної пенітенціарної служби» (далі – кафедри) є підготовка фахівця-кінолога, методична та практична допомога йому у дресируванні закріпленого за ним службового собаки та створення умов для подальшого його професійного розвитку.

Науково-педагогічний склад кафедри з року на рік констатує низький рівень мотивації до оволодіння необхідними професій-

ними компетенціями в більшості молодших інспекторів-кінологів (далі – кінологів) слідчих ізоляторів (далі – СІЗО) та установ виконання покарань (далі – УВП) Державної кримінально-виконавчої служби (далі – ДКВС) України, що прибувають на навчання, небажання більшості з них самостійно розвиватись та вдосконалювати свою професійну майстерність. Така тенденція спостерігається в персоналу, що змінив свій професійний фах на кінологічний або лише розпочав фахову діяльність у кінологічній службі ДКВС України, пов'язаній з підготовкою та підтриманням у готовності до застосування за призначенням службових собак. Прищеплення шанобливого ставлення до тварини, яка довірена кінологу і закріплена за ним, ознайомлення з можливостями службових собак, яких готують у складі пари кінолог – службовий собака (далі – кінологічна команда), і порядком їх підготовки до навчання та безпосередня організація дресирувального процесу є завданнями науково-педагогічного складу кафедри.

Критично важливим фактором, що впливає на якість підготовки кінологічних команд, є забезпечення кінологів необхідним для підготовки службових собак форменим одягом, встановленою екіпіровкою, якісним спорядженням для тварин та ласощами, що є основою успішного дресирування, однак їх придбання – проблема дресирувальника. Проте навіть організована на відповідному рівні підготовка та всебічне забезпечення всім необхідним не розв'яже всіх проблем для покращення результатів використання кінологічних команд.

Для повної готовності до виконання завдань за призначенням необхідно також обов'язково враховувати принципи й фактори результативного використання службових собак.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти підготовки кінологічних команд розглядаються в роботах А. О. Афанасьєва [1; 3], О. В. Винограда [2; 3], О. А. Дикого [3], В. П. Матвійчука [4], В. С. Селюкова [5], С. В. Серховця [1; 6] та ін.

Формулювання мети. Метою статті є уточнення умов результативного використання кінологічних команд під час виконання завдань службової діяльності.

Виклад основного матеріалу. Результативним використанням кінологічних команд під час виконання завдань за призначенням буде лише у разі врахування принципів і факторів результативного використання службових собак, які визначені в керівних документах з питань організації службової діяльності СІЗО та УВП ДКВС України. Використання кінологічних команд організовують та проводять з урахуванням складності визначених завдань і ступеня підготовленості кінологів, рівня оволодіння спеціальними навиками закріплених за ними службових собак. Результативне використання службових собак під час виконання завдань службової діяльності має забезпечити організована відповідно до вимог керівних документів фахова підготовка кінологів із закріпленими за ними службовими собаками під час первинної професійної підготовки, підвищення кваліфікації і безпосередньо в СІЗО та УВП ДКВС України під час виконання посадових обов'язків.

Використання службової собаки під час виконання завдань за призначенням вважаємо результативним у разі, якщо він:

- переслідував по запаховому сліду та сприяв виявленню і затриманню правопорушників, які вчинили втечу з місць позбавлення волі;

- здійснював пошук та виявив правопорушника на ділянці місцевості, у будівлі, споруді, транспортному засобі, вантажі й інших місцях;

- за результатами проведеної одорологічної ідентифікації запахових слідів і речей осіб виявив правопорушника та речі, які йому належать;

- активно й зацікавлено здійснював пошук, виявив і правильно позначив знайдені предмети і матеріали, до пошуку яких він підготовлений;

- здійснював переміщення засуджених під вартою на обмінні пункти та у зворотному напрямку;

- здійснював активний огляд забороненої зони та патрулювання на місцевості, що прилягає до СІЗО (УВП);

- сприяв запобіганню і припиненню дій, що дезорганізують роботу на об'єктах ДКВС України;

– активно й зацікавлено брав участь у заходах щодо запобігання та припинення злочинів терористичної спрямованості на об'єктах ДКВС України;

– сприяв здійсненню переміщення засуджених (ув'язнених) на території СІЗО (УВП) та за її межами.

Принципи застосування кінологічних команд – це вимоги керівних документів, які визначають порядок їх використання відповідно до визначених завдань, які обумовлюються різними формами службової діяльності та залежать від характеру завдань, що виконуються, масштабів використання сил і засобів та конкретних умов обстановки.

Основними принципами застосування кінологічних команд під час виконання завдань за призначенням пропонуємо вважати такі:

– застосування службових собак з урахуванням їхніх фізіологічних особливостей та фізичних можливостей;

– висока результативність використання кінологічних команд;

– активність і своєчасність дій кінологічних команд під час виконання завдань за призначенням;

– застосування кінологічних команд у комплексі з технічними засобами;

– безперервне вдосконалення методів дресирування і тактики дій кінологів зі службовими собаками.

Зміст принципу застосування собак з урахуванням їхніх фізіологічних особливостей і фізичних можливостей обумовлений тим, що організм собаки – це складна, динамічна, саморегульовальна система, під час експлуатації якої необхідно враховувати загальні та індивідуальні фізіологічні, зоопсихологічні й етологічні особливості, закономірності взаємодії її організму з навколишнім середовищем.

Собака, як ніяка інша тварина, володіє складним комплексом вроджених здібностей (гострий нюх, тонкий слух, добрий зір, швидкість руху та ін.), що використовують під час виконання завдань службової діяльності.

Чутливість нюху собаки сильніша, ніж у людини, більше ніж у десять тисяч разів. Собака здатний розрізняти близько двох мільйонів різноманітних запахів і одну молекулу запаху в одно-

му метрі кубічному чистого повітря. Тому більшість завдань, які виконують кінологічні команди, ґрунтуються на використанні здатності собаки виявляти необхідні запахи.

Слух собаки у п'ять-шість разів сильніший за людський, що дозволяє йому безпомилково визначати місцезнаходження джерела звуку. Він здатний відрізнити звуки менше шістнадцяти й більше двадцяти коливань за секунду.

У собаки своєрідний зір. Він не бачить далі 500–700 метрів, але добре помічає об'єкти, що рухаються. Особливо важлива здатність собаки добре бачити в темний час доби. Наприклад, рух людини собака може помітити в темряві на відстані до 200 метрів.

Собака володіє витривалістю, великою фізичною силою і, маючи сильні щелепи з міцними іклами, здатний здійснювати атаку озброєної людини. Тому в окремих випадках, особливо вночі, собака є надійним засобом для затримання особи, яка вчинила втечу або інші незаконні дії та яку не вдається затримати іншим способом.

Висока результативність використання кінологічних команд досягається виконанням таких вимог:

- правильним відбором собак для дресування, закріпленням їх за кінологом з урахуванням найбільшої сумісності індивідуальних якостей людини й собаки, наявністю між ними потрібної взаємодії;
- застосуванням кінологічних команд у місцях у такий час доби і на тих ділянках, де вони за своїми можливостями можуть діяти найбільш ефективно;
- постійним вивченням і знанням кінологом реакції поведінки службового собаки під час підготовки та під час виконання завдань службової діяльності, умінням правильно розуміти отриману від нього інформацію. Відомо, що залежно від обстановки (комплексу подразників навколишнього середовища) реакція поведінки собаки буває різною: на запаховий слід тварин – одна, на запаховий слід людей – зовсім інша.

Тільки досвідчений кінолог, який знає особливості поведінки закріпленого за ним службового собаки, здатний безпомилково оцінити обстановку під час несення служби. Весь склад резервної групи повинен створювати по можливості сприятливі

умови для результативної роботи службового собаки, захищати його від впливів навколишнього середовища. Наприклад, без необхідності не заслідувати місцевість у районі виявлення ознак скоєння втечі. Результативність використання собак досягається високою натренованістю собаки до роботи в різноманітних умовах і виробленням у нього безвідмовності в роботі, стійкості до шкідливих впливів сторонніх подразників, тобто створенням резервів надійності.

З метою створення сприятливих умов для ефективного використання службових собак кінолог зобов'язаний:

- постійно вдосконалювати свої знання, навчатися за індивідуальною програмою й систематично тренувати закріпленого за ним службового собаку;
- вміти застосовувати службового собаку згідно з вимогами законодавства;
- проявляти рішучість, спритність і фізичну витримку під час виконання службових завдань;
- вести щоденник обліку дресирування (тренування) службового собаки;
- якісно виконувати вимоги щодо зберігання, утримання та годівлі службових собак;
- чистити й оберігати закріпленого собаку від захворювань і різних травм;
- знати найбільш поширені хвороби й ознаки захворювання собак, а також способи надання їм першої медичної допомоги;
- прибирати приміщення для службового собаки, утримувати в належному стані й постійній готовності спорядження та речі догляду;
- негайно доповідати старшому інспектору з кінології СІЗО (УВП) про захворювання собаки;
- дотримуватися правил особистої гігієни під час роботи зі службовим собакою.

Одним з напрямів підвищення результативності використання службових собак є врахування їхніх індивідуальних фізіологічних і фізичних особливостей під час підготовки та використання.

Постійна турбота про збереження здоров'я і працездатності службового собаки, дотримання правил утримання й годівлі, догляд за ним – головна умова результативного його використання.

Під час проведення заходів із затримання озброєного правопорушника кінолог діє в захисному куленепробивному жилеті.

Під час проведення заходів із затримання правопорушника в нежилому приміщенні або на місцевості після відмови правопорушника здатися собаку пускають на затримання з відстані, що забезпечує ефективність затримання, особисту безпеку членів резервної групи та сторонніх осіб.

З метою недопущення загибелі собаки забороняється пускати його на затримання озброєного правопорушника з фронту, якщо злочинець перебуває в укритті та відстрілюється. У такому випадку необхідно відволікти вогонь убік і пустити собаку з тилу чи флангу або ж дочекатися, поки злочинець почне відхід.

Узимку службових собак слід використовувати при температурі до -20°C без обмежень, а при температурі нижче -20°C – лише за гострої службової необхідності. Під час несення служби на відкритій місцевості у вітряну погоду (в місцях протягів на майданчику) на собак слід надягати попони, періодично розтирати мочку носа, кінчики вух, на кінцівки собак надягати панчохи [7].

Улітку службових собак використовують при температурі до $+25^{\circ}\text{C}$ без обмежень, а при температурі вище $+25^{\circ}\text{C}$ – лише за гострої службової необхідності.

Під час дій у спеку на відкритій місцевості на собак слід надягати білі бавовняні налобники, для захисту лап від опіків – панчохи, через кожні 10–15 хвилин роботи необхідно надавати собаці відпочинок протягом 5–10 хвилин та поїти його водою, а за потреби змочувати голову й протирати мочку носа (спекотної пори року кінолог повинен мати одну флягу для себе, іншу – для собаки).

Тривалість безперервної роботи собаки під час огляду транспортних засобів, вантажів та іншого майна при температурі повітря $+25^{\circ}\text{C}$ та наявності в повітрі великих концентрацій окису вуглецю (чадного газу) й вуглекислоти не повинна перевищувати 10 хвилин, а відпочинок після цієї роботи має бути не менше 20 хвилин.

Дотримання принципу активності та своєчасності дій кінологічної команди під час виконання завдань за призначенням забезпечується підтриманням постійної готовності кінологів зі службовими собаками до виконання завдань за призначенням у

будь-який час доби незалежно від кліматичних і погодних умов. Це досягається насамперед постійним удосконаленням професійної майстерності кінологів і систематичним проведенням тренувань службових собак в умовах, максимально наближених до умов обстановки. Важлива роль у цьому належить керівництву СІЗО (УВП), а насамперед старшого інспектора з кінології.

Принцип застосування кінологічних команд у поєднанні з можливостями інженерно-технічних засобів передбачає посилення надійності прикриття відповідної ділянки за рахунок поєднання можливостей службових собак та відповідних засобів.

Здійснення цього принципу досягається:

- організацією узгоджених дій комплексу сил і засобів за місцем, часом, завданнями і способами виконання визначених завдань;
- надійною роботою всіх елементів інженерного обладнання визначеної ділянки СІЗО (УВП);
- підтриманням зв'язку між вартою та співробітниками СІЗО (УВП) про зміни в обстановці;
- систематичними тренуваннями з відпрацювання спільних дій кінологічних команд та решти сил і засобів, особливо на напрямках, де найбільш ймовірна втеча засуджених, а також у разі групової непокори чи масових заворушень.

Принцип безперервного вдосконалення методів дресирування й тактики дій кінологічних команд відображає об'єктивну закономірність змін у тактичних прийомах дій кінологів з урахуванням тактики дій правопорушників та змін в обстановці.

Виконання цього принципу забезпечується:

- постійним аналізом ризиків;
- станом і можливостями кінологічного забезпечення СІЗО (УВП);
- узагальненням досвіду підготовки та використання кінологічних команд, широким упровадженням його під час виконання завдань службової діяльності;
- умілим пошуком шляхів усунення недоліків у підготовці й використанні кінологічних команд;
- вивченням сучасних досягнень біологічної науки, удосконаленням на цій основі теоретичних основ дресирування службових собак;

– розробленням методики дресирування з урахуванням специфіки служби;

– систематичним підвищенням кваліфікації кінологів та вдосконаленням навиків у службових собак.

Окрім того, необхідно враховувати дві групи факторів, які впливають на результативне використання інспекторів-кінологів зі службовими собаками. До першої групи належать фактори, які забезпечують безвідмовну роботу кінологів зі службовими собаками, а до другої – фактори, які впливають на працездатність кінологів зі службовими собаками. Розглянемо ці фактори детальніше.

Зокрема, факторами, які забезпечують безвідмовну роботу кінологів зі службовими собаками, є:

– правильне утримання, годівля і збереження службових собак;

– дотримання правил тренувань службових собак;

– забезпечення індивідуального підходу під час навчання кінологів і підготовки закріплених за ними службових собак;

– уміле застосування під час підготовки службових собак примусу, заборони й заохочення;

– систематична, цілеспрямована підготовка кінологів і тренування закріплених за ними службових собак з урахуванням особливостей їх можливого використання;

– правильний вибір способів і прийомів застосування кінологів зі службовими собаками під час виконання визначених завдань з урахуванням конкретної обстановки й фізичних можливостей службового собаки;

– знання посадових осіб СІЗО (УВП) дій кінолога зі службовим собакою під час виконання завдань за призначенням;

– урахування можливого впливу на службового собаку подразників зовнішнього і внутрішнього середовища;

– уміле збереження й відновлення працездатності собаки в різноманітних обставинах;

– дотримання правил особистої гігієни та заходів безпеки під час утримання, підготовки й використання службових собак.

До факторів, які впливають на працездатність службового собаки, належать:

– загальний стан організму службового собаки;

- ступінь підготовленості (натренованості) службового собаки;
- знання, навички й досвід кінолога, уміння керувати поведінкою службового собаки під час його застосування в конкретних обставинах;
- запахова обстановка в районі (місці) використання службового собаки;
- особливості запахового сліду (давність, вітер, опади, атмосферний тиск);
- пора року, час доби;
- місцевість (рельєф, рослинність та ін.);
- відволікальні подразники навколишнього середовища.

Висновки. Отже, умовами результативного використання кінологічних команд під час виконання завдань за призначенням визначено:

- виконання посадовими особами СІЗО (УВП) службових обов'язків з кінологічних питань;
- дотримання правил утримання, годівлі і збереження службових собак;
- якісне дресирування службових собак;
- проведення комплексу тренувальних занять з кінологами та закріпленими за ними службовими собаками;
- використання службових собак за призначенням з урахуванням рівня їхньої підготовленості та призначеної категорії;
- підтримання службових собак у стані постійної готовності до виконання завдань за призначенням;
- дотримання режиму використання службових собак;
- уміння кінолога швидко реагувати на зміни в обстановці;
- уміння кінолога визначити найбільш доцільний спосіб використання службового собаки;
- знання кінологом індивідуальних особливостей поведінки закріпленого за ним службового собаки, пов'язаних з різноманітними подразниками навколишнього середовища, і під час пошуку осіб за запаховими слідами;
- пошук і впровадження в практику служби нових способів застосування собак під час виконання завдань за призначенням;
- урахування принципів та факторів ефективного використання службових собак.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямку є висвітлення умов і меж використання кінологів з розшуковими та спеціальними собаками у ДКВС України під час виконання завдань за призначенням.

Список використаних джерел

1. Афанасьєв А. О., Серховець С. В. Підготовка інспекторів-кінологів зі службовими собаками : навч.-метод. посіб. Хмельницький : НАДПСУ, 2015. 152 с.
2. Виноград О. В. Теоретичні основи дресирування службових собак : навч. посіб. Давидківці, 2022. 257 с.
3. Виноград О. В., Афанасьєв А. О., Дикий О. А. Основи дресирування службових собак : навч. посіб. Хмельницький : НАДПСУ, 2007. 355 с.
4. Матвійчук В. П. Умови ефективного використання інспекторів-кінологів зі службовими собаками. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів України* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 10 грудня 2015 р.). Хмельницький : Нац. акад. ДПСУ, 2015. С. 154–155.
5. Селюков В. С. Адміністративно-правові засади управління кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні : дис. ... д-ра юр. наук. Суми, 2020. 450 с.
6. Серховець С. В. Сутність та зміст кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності правоохоронних органів. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні та психологічні науки*. 2014. № 1 (70). С. 147–153.
7. Про затвердження Інструкції з організації кінологічної служби в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах : наказ ДДУПВП від 24.01.2004 № 18.

Matviichuk V.,

Ph.D. in Pedagogics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Cynology,
Territorially Separated Branch "Khmelnyskyi branch of the Academy
of the State Penitentiary Service", Khmelnyskyi, Ukraine
ORCID: 0000-0002-5890-8383;

Bartienieva L.,

Senior Lecturer of the Department of Cynology,
Territorially Separated Branch "Khmelnyskyi branch of the Academy
of the State Penitentiary Service", Khmelnyskyi, Ukraine
ORCID: 0000-0003-2579-9384;

Domaniuk A.,

Senior Lecturer of the Department of Cynology,
Territorially Separated Branch "Khmelnyskyi branch of the Academy
of the State Penitentiary Service", Khmelnytskyi, Ukraine
ORCID: 0000-0002-1569-3108

TERMS AND CONDITIONS OF EFFECTIVE USE OF CANINE TEAMS

The conditions for the effective use of Junior Canine Inspectors with service dogs of remand centers and penal institutions of the State Criminal and Executive Service of Ukraine while performing their assigned tasks are clarified in the article. The essence and content of the proposed principles of using dog commands are revealed.

The basic principles of application of canine commands while performing their tasks on purpose are offered the following:

- *the use of service dogs, taking into account their physiological characteristics and physical capabilities;*
- *high efficiency of dog training;*
- *activity and timeliness of actions of canine teams during the performance of purpose tasks;*
- *the use of dog commands in combination with technical means;*
- *continuous improvement of training methods and tactics of cynologists' actions with service dogs.*

The responsibilities of the junior canine inspector to create favorable conditions for the effective use of service dogs is clarified. Namely, they are obliged to:

- *to improve their knowledge, study according to an individual program and systematically train a service dog assigned to them constantly;*
- *to be able to use a service dog in accordance with the requirements of the law;*
- *to show determination, agility and physical endurance while performing official tasks;*
- *to keep a diary of education (training) of a service dog;*
- *to qualitatively fulfill the requirements for storage, keeping and feeding of service dogs;*
- *to clean and protect the fixed dog from diseases and various injuries;*
- *to know the most common diseases and signs of dogs, as well as ways to provide them with the first aid;*
- *to clean the premises for a service dog, keep in proper condition and constant readiness of equipment and care items;*
- *to report to the Senior Canine Inspector of the remand center (penal institution) about the dog's disease immediately;*
- *to follow the rules of personal hygiene when working with a service dog.*

The factors that ensure the smooth operation of canine teams are proposed and the factors that affect the performance of a service dog are specified, taking into

account the specifics of service activities of remand prisons and penal institutions, among which the following should be noted:

- general condition of the body of a service dog;
- degree of preparedness (training) of a service dog;
- dog trainer's knowledge, skills, abilities and experience to manage the behavior of a service dog during its use in specific circumstances;
- odorous situation in the area (place) of a service dog use;
- peculiarities of the odor trail (antiquity, wind, precipitation, atmospheric pressure);
- time of the year, time of the day;
- terrain (relief, vegetation, etc.);
- distracting environmental stimuli.

Key words: Junior Canine Inspectors, service dogs, effective use, principles, factors.

References

1. Afanasiev, A. O. and Serkhovets, S. V. (2015), *Training of canine inspectors with service dogs*, National Academy of State Border Guard Service, Khmelnytskyi.
2. Vynohrad, O. V. (2022), *Theoretical foundations of service dogs training*, Davydkivtsi.
3. Vynohrad, O. V., Afanasiev, A. O. and Dykyi, O. A. (2007), *Fundamentals of service dogs training*, National Academy of State Border Guard Service, Khmelnytskyi.
4. Matviichuk, V. P. "Conditions for effective use of canine inspectors with service dogs", Educational and scientific support of the law-enforcement agencies of Ukraine, *materials of All-Ukrainian scientific and practical conference, Khmelnytskyi, 10 December 2015*, National Academy of State Border Guard Service, Khmelnytskyi, pp. 154–155.
5. Seliukov, V. S. (2020), *Administrative and legal principles of management of canine support of law-enforcement activities in Ukraine*: Doctor of Sciences (Law) thesis, Sumy, 450 p.
6. Serkhovets, S. V. (2014), "The essence and content of canine support of operational and service activities of law-enforcement agencies", *Collection of scientific papers of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*, No. 1 (70), pp. 147–153.
7. Ukraine (2004), *On the Statement of the Instruction on the Organization of Canine Service in Penal Institutions and Pre-Trial Detention Centers*: Order, State Department of the Authority on Issues of Sentence Executing, Kyiv (accessed 23 May 2022).

УДК 340+008:343.83

DOI 10.32755/sjcriminal.2022.01.091

Ребкало М. М.,

кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-9633-5811

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ПЕРСОНАЛУ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ

Правова культура пенітенціарного персоналу, як показала практика, впливає на ефективність виконання завдань кримінально-виконавчого характеру. В умовах погодження органів та установ виконання покарань з міжнародними стандартами рівень правової культури персоналу потребує вдосконалення. У статті проаналізовано сучасний стан правової культури персоналу, розглянуто сутнісні аспекти, які впливають на її формування, та з'ясовано проблеми, що потребують вирішення. Зауважено, що формування високої правової культури персоналу має стати частиною роботи, пов'язаної із реформуванням системи виконання покарань.

Ключові слова: Державна кримінально-виконавча служба України, правова культура, пенітенціарний персонал, кадровий склад, формування правової культури, органи та установи виконання покарань.

Постановка проблеми. Питання розбудови громадянського суспільства, демократичної правової держави безпосередньо пов'язані із розвитком правової свідомості і правової культури громадян. Саме правова культура та правове виховання населення є соціальною гарантією верховенства закону в українському суспільстві. Однак проблемною частиною якого, на думку автора, залишається сфера виконання покарань. Гуманізація, що стала основним пріоритетом сучасної політики України у сфері виконання покарань, вимагає не лише перегляду підходів, стереотипів, форм і методів діяльності персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – пенітенціарний персонал), але і формування ефективних засобів їх правового виховання і зрештою підвищення рівня правової культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній юридичній науці останніми десятиліттями чимало зроблено для дослідження сутності правової культури кадрового складу органів та установ виконання покарань. Значний внесок у вивчення

цього питання зробили О. Г. Бондарук, А. О. Галай, О. А. Дука, С. В. Зливко, В. В. Карелін, М. М. Сикал, О. Г. Ткаченко. У роботах цих авторів означені висновки про те, що головна функція щодо формування правової культури різних категорій персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України має бути відведена державі, яка реалізує її через Міністерство юстиції України, територіальні органи управління сферою виконання покарань та безпосередньо керівників закладів та установ. Саме на них покладається завдання щодо формування правового статусу пенітенціарного персоналу таким чином, щоб його робота, з одного боку, приносила максимальну користь державі, а з іншого – була шанована у суспільстві. У дослідженнях зазначених учених приділено увагу питанням, які стосуються якості виконання функціонально-посадових обов'язків персоналом, та встановлено міру впливу на цей процес правової культури. Разом з тим реформування Державної кримінально-виконавчої служби України продовжується, у зв'язку з чим виникають нові завдання, які потребують вирішення. Серед них не останнє місце посідає питання вдосконалення механізму погодження правової культури персоналу з належним рівнем.

Формулювання мети. Метою статті є проведення правового аналізу сучасного стану правової культури пенітенціарного персоналу та визначення питань проблемного характеру, які потребують вирішення.

Виклад основного матеріалу. Затвердження високих гуманістичних засад у суспільстві неможливе без забезпечення належного рівня правової культури населення як у масштабі всієї держави, так і в окремих ланках її механізму, частиною якого є кадровий склад Державної кримінально-виконавчої служби України.

Відповідно до Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» персонал структурно складається з осіб рядового та начальницького складу, спеціалістів та осіб, які працюють за трудовою угодою [1]. Слід зазначити, що дві останні категорії осіб здійснюють здебільшого обслуговувальну функцію, яка дозволяє їм лише опосередковано впливати на реалізацію кримінально-виконавчих завдань. Тому термін «пенітенціарний персонал» у статті здебільшого буде стосуватися осіб рядового та

начальницького складу, які безпосередньо працюють із засудженими. Виходячи з цього персонал Державної кримінально-виконавчої служби України відповідно до вимог нормативних актів, що регулюють кримінально-виконавчі відносини, повинен мати такий рівень правової культури, який би дозволяв не тільки ефективно виконувати свої посадові обов'язки, але й впливати на формування правової культури осіб, які відбувають кримінальні покарання. При цьому неприпустимо ототожнювати рівень правової культури з обсягом правових знань, якими володіє персонал, оскільки перша має більш широкий зміст і вміщує в собі сукупність правових, моральних, професійних та інших цінностей.

Досвід проведених реформ у сфері виконання покарань свідчить про те, що правова культура персоналу є одним із найважливіших факторів успішної реалізації завдань в усіх виявах кримінально-виконавчої діяльності. Реформи були результативними лише тоді, коли персонал був здатний не тільки їх розуміти, але й проводити для гарантування їхньої незворотності та ефективності.

На процес формування правової культури кадрового складу системи виконання покарань, як показує практика, впливають такі фактори: обсяг прав та обов'язків за обійманою посадою (чим їх більше, тим вищим повинен бути рівень правової культури), рівень поінформованості про недоліки роботи персоналу, які мають місце в різних сферах службової діяльності та інше. І тут неприпустимі будь-які вияви культурного релятивізму, коли правова культура персоналу формується поза зв'язками з процесами, які відбуваються на стадії виконання кримінального покарання.

Отже, ефективність роботи пенітенціарного персоналу значною мірою залежить від правової культури та є необхідною умовою належної реалізації завдань, пов'язаних із виконанням кримінальних покарань.

Сучасна юридична наука підтверджує, що формування правової культури пенітенціарного персоналу не відбувалося й не може в майбутньому відбуватися стихійно, само по собі. Вона має бути результатом активної діяльності органів держави загалом та конкретно органів державного управління у сфері виконання покарань.

Новітня історія Державної кримінально-виконавчої служби України свідчить, що:

– ключовим об'єктом адміністративно-правового впливу керівних органів Державної кримінально-виконавчої служби України залишається персонал, який є безпосереднім провідником та реалізатором державної політики у сфері виконання покарань;

– формування правової культури пенітенціарного персоналу має забезпечуватися на державному та регіональному рівнях, а також із залученням чинних інститутів громадянського суспільства, наприклад правозахисних організацій;

– робота центрального апарату Державної кримінально-виконавчої служби України, її регіональних управлінь повинна спрямовуватися на формування такого правового поля для діяльності персоналу, яке б відповідало вимогам міжнародних та національних правових актів, що стосуються сфери виконання покарань.

Правова культура пенітенціарного персоналу об'єднує в собі здобутки, які сформульовані та затверджені на нормативному рівні. Головні цінності права, що є стрижнем правової культури кадрового складу органів та установ виконання покарань, закладені в Конституції України, законах України «Про державну службу», «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», Указі Президента України «Про Національну програму правової освіти населення» й багатьох інших правових актах.

У Конституції України визначено низку прав, які прямо чи опосередковано стосуються правової культури як громадянина України загалом, так і працівника сфери виконання покарань конкретно. Їх доцільно показати в такій послідовності: право на повагу гідності (ст. 28); право на письмові звернення (ст. 40); право на соціальний захист (ст. 46); право на охорону здоров'я (ст. 49); право на освіту (ст. 53); право знати свої права і обов'язки (ст. 57); право на професійну правничу допомогу (ст. 59) [2]. Ці та інші права забезпечують для персоналу можливості формувати й вдосконалювати свій освітній та професійний рівень, набувати необхідних для роботи із засудженими моральних якостей.

Оскільки служба в Державній кримінально-виконавчій службі України є державною службою особливого характеру (ч. 2 ст. 14

Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України») відповідно на її проходження розповсюджуються вимоги Закону України «Про державну службу». В останньому зазначено, що засвоєння державними службовцями своїх прав, свобод, обов'язків та способів їх здійснення розкриває можливості розумного і цілеспрямованого використання правових цінностей для реалізації власних інтересів, створює умови для активної соціальної, політичної, правової діяльності, що особливо важливо в умовах сучасного державотворення та створення цивілізованих умов проходження державної служби [3].

Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» містить у собі низку вимог, що стосуються правової культури пенітенціарного персоналу. Про це свідчать такі положення Закону.

По-перше, персонал Державної кримінально-виконавчої служби України зобов'язаний неухильно виконувати закони України, додержуватися норм професійної етики, гуманно ставитися до засуджених і осіб, узятих під варту (ч. 1 ст. 16).

По-друге, права та обов'язки, які покладаються на посадових та службових осіб органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, розкривають широкі можливості для підвищення рівня правової культури (ст. 18).

По-третє, пенітенціарний персонал під час службової діяльності повинен керуватися вимогами нормативно-правових актів та своїх функціональних обов'язків (ст. 22) і таке інше [1].

Положення «Національної програми правової освіти населення» визначають роль держави щодо підвищення рівня правової культури населення, в тому числі пенітенціарного персоналу. Ця діяльність реалізується за такими напрямками: підвищення рівня правової підготовки громадян, які перебувають на державній службі; забезпечення вільного доступу громадян до джерел правової інформації; вдосконалення системи правової освіти громадян, збереження та розвиток вітчизняних традицій у цій сфері й інше [4].

Формування правової культури українських громадян містить у собі пропаганду права, вивчення прав і обов'язків, викладених у Конституції України, ознайомлення з правовими нор-

мами і законами та інше [5]. У ч. 2 ст. 3 Закону України «Про освіту» зазначено, що «В Україні створюються рівні умови доступу до освіти. Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти» [6]. Упродовж цього навчальний процес у закладах освіти Державної кримінально-виконавчої служби України та організація первинної підготовки й підвищення кваліфікації чинних працівників органів і установ виконання покарань набувають особливої актуальності. Рішення цих завдань покладається на Академію Державної пенітенціарної служби, Інститут підвищення кваліфікації працівників Державної кримінально-виконавчої служби України та філії, які функціонують у складі вказаної Академії.

У ролі засобу правового регулювання, що застосовуються з метою нейтралізації негативного впливу на особистісні властивості кадрового складу Державної кримінально-виконавчої служби України та на якість їхньої професійної діяльності, виступає розгорнута система заохочень, а в необхідних випадках і санкцій за недотримання вимог, принципів та правил проходження служби. Означені засоби викладені у Дисциплінарному статуті органів внутрішніх справ України, який є чинним для пенітенціарного персоналу.

Отже, нормативно-ціннісний матеріал, який закладено в розглянутих вище нормативно-правових актах, на нашу думку, істотно впливає на формування рівня правосвідомості персоналу, їхню переконаність діяти відповідно до вимог законодавства та на якість його службової діяльності.

Як уже вказувалося вище, формування правової культури здійснюється в ході навчального процесу, який забезпечується навчальними закладами Державної кримінально-виконавчої служби України. Особливо слід зупинитися на початковому навчанні та підвищенні кваліфікації пенітенціарного персоналу, оскільки вони за терміном є досить короткостроковими. В ході реалізації згаданих форм навчання поряд з іншими виконується завдання з удосконалення рівня правової культури за такими напрямками:

– формування в пенітенціарного персоналу розуміння змісту та шляхів реалізації державної політики у сфері виконання покарань;

- орієнтування правової свідомості кадрового складу на вірність інтересам держави і суспільству;
- формування індивідуальної позиції в оцінці подій, що виникають у зв'язку з виконанням пенітенціарним персоналом своїх обов'язків;
- створення умов з усвідомлення персоналом важливості процесів, пов'язаних із впровадженням у кримінально-виконавчу діяльність міжнародних пенітенціарних стандартів;
- виховання високих моральних якостей, які забезпечують неухильне виконання положень Присяги і норм професійної етики;
- навчання пенітенціарного персоналу вмінню грамотно, ввічливо і аргументовано відповідати на звернення громадян у тому числі й засуджених, надавати їм за можливості необхідну правову допомогу і консультацію, коректно вести дискусію та ін.

Слід мати на увазі, що правова культура персоналу формується і в ході службової підготовки, яка проводиться з персоналом. Вона здійснюється щорічно згідно із встановленим планом та розкладом занять і передбачає вирішення таких завдань:

- по-перше, вивчення вітчизняного і міжнародного досвіду застосування законодавства, яке регулює кримінально-виконавчі процеси;
- по-друге, формування переконаності пенітенціарного персоналу в соціальній корисності законів і підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють відносини у сфері виконання покарань;
- по-третє, навчання з юридичного погляду коректному застосуванню правового інструментарію у практичній діяльності.

Отже, чинна система підготовки пенітенціарного персоналу припускає не лише розуміння ціннісного значення кримінально-виконавчого та міжнародного пенітенціарного законодавства, але й дозволяє опанувати механізмом їх практичного застосування.

Серед проблем, пов'язаних із забезпеченням належного рівня правової культури пенітенціарного персоналу, на думку автора, слід виділити.

Неналежний рівень правового інформування кадрового складу із застосуванням сучасних інформаційних технологій, особливо можливостей інтернету. Так у центральному апараті Державної кримінально-виконавчої служби України правова

база існує, але інформація подається без коментарів керівного складу, на рівні ж установ ця робота знаходиться у занедбаному стані або зовсім відсутня.

Існує потреба у створенні кабінетів правових знань при установах та закладах виконання покарань, куди залучити не тільки штатних юристів, але й найбільш досвідчених працівників, які здатні надавати допомогу персоналу з питань практичного застосування кримінально-виконавчого законодавства, особливо для тієї його частини, яка має невеликий досвід практичної роботи.

Забезпечення консультування персоналу з питань, які стосуються службової діяльності. На думку автора, консультування повинно вміщувати: оперативний доступ персоналу до інформації з проблем застосування законодавства у практичній діяльності; вироблення узгодженої позиції з найбільш складних питань, які виникають під час виконання службових обов'язків; тлумачення кримінально-виконавчого законодавства та його змін за участю провідних спеціалістів у сфері юриспруденції.

Крім того, сучасна практика функціонування органів та установ виконання покарань розкриває ще й такі проблеми: по-перше, подолання правового нігілізму пенітенціарного персоналу; по-друге, потреба в заохоченні самостійного вдосконалення правової культури пенітенціарним персоналом; по-третє, необхідність у вивченні, узагальненні і впровадженні в практику зарубіжного досвіду з формування правової культури пенітенціарного персоналу; по-четверте, потреба в розробленні та введенні в систему навчання й підвищення кваліфікації різних стимулів, які кардинально можуть вплинути на процес формування правової культури персоналу.

Висновки. Досвід функціонування Державної кримінально-виконавчої служби України показує, що рівень правової культури її кадрового складу залежить від таких чинників:

- наявність стабільної правової бази, яка регулює відносини у сфері Державної кримінально-виконавчої служби України;
- створенні ефективної системи правового навчання і виховання пенітенціарного персоналу;
- формування належного механізму реалізації пенітенціарним персоналом правових знань у ході службової діяльності.

Слід зазначити, що у статті викладено авторське бачення сучасного стану правової культури пенітенціарного персоналу й тому розглянуті проблеми не унеможливають подальшого дискусійного розгляду.

Список використаних джерел

1. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 30. Ст. 409.
2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.
4. Про Національну програму правової освіти населення : Указ Президента України від 18.10.2001 р. № 992/2001. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 04.05.2022).
5. Требін М. П. Філософія правової освіти в Україні: напрями і перспективи. *Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи : матеріали V міжнар. наук. конф. (м. Харків 24–25 квіт. 2014 р.)*. Харків: ХНУМГ, 2014. С. 33–38.
6. Закон України про освіту. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 34. Ст. 451.

Rebkalo M.,

Ph.D. in Public Administration, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of
State and Law Theory and History, Constitutional Law,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-9633-5811

LEGAL CULTURE OF PENITENTIARY PERSONNEL: CURRENT STATE AND PROBLEMS

The article is devoted to the current state of penitentiary personnel's legal culture and consideration of the problems that need to be solved. It is noted that penitentiary personnel's efficiency largely depends on the legal culture and is a necessary condition for the proper implementation of tasks related to the criminal penalties execution. The author's vision is formulated in relation to the components that affect the current state of penitentiary personnel's legal culture. Some normative and legal acts that cardinaly influence the system by forming elements of legal culture are analyzed. Emphasis is placed on the fact that among the means of legal regulation used in order to neutralize the negative impact on the quality of their professional activities are both a system of incentives and sanctions.

The main tasks that are implemented during penitentiary personnel's initial training and retraining in direction of forming their legal culture are revealed in the article. Namely they are the following: focusing personnel's legal consciousness on loyalty to the state's interests; formation of an individual position in the assessment of criminal and executive activity; awareness of the importance of processes related to the implementation of international penitentiary standards in criminal enforcement processes; learning the ability to work competently, politely and reasonably with citizens' appeals. It is noted that the current system of training of penitentiary personnel allows not only to form the understanding of the value of criminal and executive as well as international penitentiary legislation, but also allows to master the mechanism of their practical application.

There are following problems: the need to improve the quality of legal information of the personnel using modern technologies, especially at the level of institutions and establishments; the need to create offices of legal knowledge at institutions and establishments with the involvement of the employees having positive experience in the practical application of criminal law; introduction of a system of advising personnel on issues related to their official activities.

Key words: *State Criminal and Executive Service, legal culture, penitentiary personnel, staff, formation of legal culture, penal bodies and institutions.*

References

1. Ukraine (2005), *On the State Criminal and Executive Service of Ukraine* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
2. Ukraine (1996), *Constitution of Ukraine* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
3. Ukraine (2015), *On the State Service* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
4. Ukraine (2001), *On the National Program of Legal Education of the Population* : Decree of the President of Ukraine, Kyiv.
5. Trebin, M. (2014), "Philosophy of legal education in Ukraine: directions and prospects", *Socio-humanitarian vectors of higher school pedagogy*, Proceedings of the V International Scientific Conference, National University of Municipal Economy, 24–25 April, 2014, Kharkiv, pp. 33–38.
6. Ukraine (1991), *On Education* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

V. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГАЛУЗЕВИХ ЮРИДИЧНИХ НАУК

УДК 347.615:347.135.224

DOI 10.32755/sjcriminal.2022.01.101

Андрущенко Т. С.,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID:0000-0002-5128-3261;

Салай М. Г.,

аспірант кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0001-8356-436X

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ВИКОНАВЧОГО НАПISУ НОТАРІУСА ТА ЙОГО МІСЦЕ В СИСТЕМІ НОТАРІАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

У статті розглянуто різні підходи до визначення юридичної природи виконавчого напису нотаріуса. Досліджено його сутність з точки зору позасудової форми захисту цивільних прав та обов'язків, а також нотаріальної дії, спрямованої на надання документу виконавчої сили. У результаті такої нотаріальної дії виконавчий напис як нотаріальний акт є одночасно виконавчим документом, на підставі якого відкривається виконавче провадження.

З'ясовано, що визначення безспірності заборгованості має суто формальний характер, процесуального порядку її підтвердження не передбачено. Така ситуація є недоліком законодавства і потребує виправлення шляхом удосконалення процедури вчинення виконавчого напису.

Надано авторське бачення суті виконавчого напису, запропоновано його визначення з точки зору різних сторін правозастосовної діяльності.

Ключові слова: *нотаріус, виконавчий напис, безспірність заборгованості, борговий документ, нотаріальний процес, нотаріальне провадження, нотаріальний акт.*

Постановка проблеми. Аналіз судової практики свідчить, що останнім часом значно зросли позови боржників до стягувачів про визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню. Насамперед це пов'язано з недобросовісною діяльністю окремих нотаріусів, які в гонитві за швидкою та легкою

платою, забуваючи про дотримання основоположних принципів нотаріальної діяльності, вчиняють виконавчі написи на різних боргових документах. Така ситуація є вкрай неприпустимою, оскільки, з одного боку, підриває довіру громадян до нотаріату як органу превентивного правосуддя, породжує спір про цивільне право там, де його не має бути, а з іншого – додатково обтяжує і так перевантажені справами суди, які, так би мовити, виконують роботу за нотаріусів – з'ясовують наявність чи відсутність безспірності у правовідносинах між боржником і стягувачем. Саме тому юридична природа виконавчого напису як позасудової форми захисту потребує нового матеріально-правового та процесуально-правового переосмислення. Необхідним є дослідження цієї юридичної конструкції з точки зору ефективного правового механізму захисту цивільних прав та інтересів. Крім того, важливо на законодавчому рівні закріпити обов'язок нотаріуса сприяти фізичним та юридичним особам у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права і обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Природа виконавчого напису, питання його вчинення та правові аспекти нотаріального провадження неодноразово досліджувались широким колом науковців, серед яких слід виділити таких, як С. Я. Фурса, В. В. Баранкова, Т. С. Андрущенко, Д. В. Журавльов, В. В. Комаров, І. С. Мельник, В. М. Аргунов, О. М. Калітенко, Ю. М. Юркевич, А. Г. Серветник та інші вчені.

Формулювання мети. Здійснити теоретичний аналіз сутності виконавчого напису нотаріуса, дослідити його місце в системі нотаріальних проваджень, визначити та охарактеризувати матеріальні й процедурні особливості.

Виклад основного матеріалу. Стаття 18 Цивільного кодексу України закріплює, що нотаріус здійснює захист цивільних прав шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законом [1]. Ця норма деталізується в главі 14 Закону України «Про нотаріат», яка передбачає можливість та регулює умови вчинення нотаріусом

виконавчого напису на документах, що підтверджують безспірність заборгованості або іншої відповідальності боржника перед стягувачем [2]. Разом з тим слід констатувати відсутність законодавчо визначеного поняття «виконавчий напис» та необхідність звернення до науково-юридичної літератури для з'ясування юридичної природи цього явища.

На думку В. В. Комарова та В. В. Баранкової, виконавчий напис являє собою розпорядження нотаріуса про стягнення з боржника належної стягувачу певної грошової суми або витребування майна [4, с. 211]. При цьому таке розпорядження є виконавчим документом, на підставі якого в примусовому порядку задовольняються вимоги кредиторів.

Ю. В. Желіховська та Н. В. Безсмертна під виконавчим написом нотаріуса розуміють підтвердження нотаріальним органом наявності заборгованості між боржником і стягувачем та розпорядження про примусове стягнення з боржника цієї заборгованості, вчинене на документах, які підтверджують безспірні зобов'язання останнього [5, с. 158; 6, с. 124].

На нашу думку, більш точно визначення цього поняття надане у праці С. Я. Фурси та С. І. Фурси, які пропонують розглядати виконавчий напис під кутом зору змісту цього поняття, при цьому зазначаючи, що правовим змістом виконавчого напису є посвідчення факту невиконання умов договору однією із сторін угоди, а процесуально-правовим – надання оригіналам документів, що встановлюють заборгованість, виконавчої сили [3, с. 224]. Хоча в юридичній літературі подібне трактування зазнає критики через звуженість обсягу цього поняття [7; 8, с. 315], саме дослідження природи виконавчого напису з точки зору правового призначення дозволить більш змістовно охарактеризувати його особливості. Нотаріальна діяльність під час розгляду конкретних справ передбачає застосування матеріально-правових та процесуально-правових норм. Тому виконавчий напис, як один з результатів такої діяльності, має подвійний характер, містить матеріально-процесуальні елементи, що зумовлює необхідність його вивчення з різних боків.

Нормами матеріального права визначаються, зокрема, умови вчинення виконавчого напису, якими згідно зі статтею 88 Зако-

ну України «Про нотаріат» є: 1) безспірність заборгованості; 2) наявність документів, зазначених у законодавстві; 3) дотримання строків давності для вчинення виконавчого напису [2].

Глава 16 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України визначає процедуру вчинення виконавчого напису [14], безапелляційне дотримання якої забезпечить законність такого нотаріального акта.

Слід зазначити, що виконавчий напис як позасудова форма захисту цивільних прав та інтересів у безспірних зобов'язаннях, які підтверджуються конкретно визначеними законодавством документами, не є новелою. Його історія почалася з Цивільного кодексу Франції (кодексу Наполеона), положеннями якого передбачалась можливість видачі нотаріусом за будь-яким нотаріально посвідченим договором за заявою кредитора виконавчої копії, після чого такий документ міг бути пред'явлений для примусового виконання. У ч. 2 тому X Зводу законів цивільних 1857 р. зазначалося, що будь-який договір і будь-яке зобов'язання, законно вчинене, вважалося безспірним і приводилося до виконання «безпосереднім застосуванням закону без будь-якого судочинства; якщо ж виникав спір проти таких договорів та зобов'язань, то він, призупиняючи стягнення, вирішувався судовим способом, але без формального суду в остаточному варіанті...» [9, с. 192].

Досліджуючи правову природу виконавчого напису, необхідно звернути увагу на встановлення законодавчо чіткого переліку документів, за якими стягнення заборгованості проводиться у безспірному порядку. Це дозволяє уникнути ситуацій, коли нотаріуси, реалізуючи свої юрисдикційні повноваження, на власний погляд встановлювали б наявність або відсутність безспірності в будь-якому документі, що визначає зобов'язання боржника перед стягувачем щодо погашення заборгованості. Такі документи перераховані в Переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 р. № 1172. Відповідно до цього вчинення виконавчих написів можливе в таких випадках: стягнення заборгованості за нотаріально посвідченими договорами;

стягнення заборгованості, що впливає з відносин, пов'язаних з авторським правом; стягнення заборгованості з батьків або осіб, що їх замінюють, за утримання дітей у закладах освіти; стягнення заборгованості з батьків або осіб, що їх замінюють, за утримання дітей і підлітків у загальноосвітніх школах і професійно-технічних училищах соціальної реабілітації; стягнення за диспашею; стягнення заборгованості з військовослужбовців, звільнених з військової служби, і військовозобов'язаних після закінчення зборів; повернення об'єкта лізингу; стягнення заборгованості з орендної плати за користування державним та комунальним майном; стягнення заборгованості за векселями, опротестованими нотаріусами в установленому законом порядку; стягнення заборгованості за аграрними розписками; стягнення заборгованості з виплати дивідендів [15].

Кожна з вищенаведених підстав для вчинення виконавчого напису має свої особливості та потребує окремого дослідження. Враховуючи, що мета роботи має інший характер, не будемо на цьому загострювати увагу. Варто лише додати про нещодавнє виключення з переліку можливості стягнення заборгованості з підстав, що впливають з кредитних відносин. Хоча ще постановою Київського апеляційного адміністративного суду від 22 лютого 2017 року в справі № 826/20084/14 постанову Кабінету Міністрів України № 662 від 26 листопада 2014 року «Про внесення змін до переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів», зокрема в частині доповнення Переліку новим розділом «Стягнення заборгованості з підстав, що впливають з кредитних відносин», було визнано незаконною та нечинною, нотаріуси продовжували вчиняти виконавчі написи на підставі кредитних договорів, порушуючи при цьому норми матеріального права.

Особливою ознакою виконавчого напису є те, що він одночасно є і виконавчим документом, про що прямо зазначено в пункті 3 частини 1 статті 3 Закону України «Про виконавче провадження». Тобто його звернення до виконання не потребує отримання якихось інших додаткових документів на відміну від судового рішення, яке потребує підтвердження виконавчої сили шляхом видачі виконавчого листа [7]. У зв'язку з цією рисою

виконавчого напису Л. М. Баранова пропонує розглядати його як явище, що має подвійну правову природу: по-перше, це вид нотаріальної дії, по-друге – виконавчий документ [10, с. 209].

Досягти повного розуміння сутності виконавчого напису неможливо без дослідження з точки зору нотаріального процесу, оскільки його вчинення є нотаріальною дією (пункт 19 частини 1 статті 34 Закону України «Про нотаріат»).

Більшість дослідників погоджуються, що вчинення нотаріусом виконавчого напису – це нотаріальна дія, яка полягає в посвідченні права стягувача на стягнення грошових сум або витребування від боржника майна. Таким чином нотаріус здійснює свою діяльність у сфері позасудової безспірної юрисдикції. Він, як правило, не встановлює прав або обов'язків учасників правовідносин, не визнає та не змінює їх, не вирішує, по суті, питань права. У такому випадку виконавчий напис нотаріуса не породжує права стягувача на стягнення грошових сум або витребування від боржника майна, а лише підтверджує, що таке право існувало у стягувача раніше [11, с. 420].

Як і будь-яка інша нотаріальна дія, вчинення виконавчого напису має своє місце у системі нотаріальних проваджень, під якими розуміють сукупність процесуальних дій, що в передбаченому законом порядку вчиняються нотаріусом та іншими суб'єктами нотаріального процесу, спрямовані на посвідчення безспірних прав і фактів та вчинення інших нотаріальних дій з метою надання їм юридичної вірогідності (достовірності) [12, с. 93].

Виділяючи види нотаріальних проваджень, слід погодитися з В. В. Комаровим та В. В. Баранковою, які залежно від цілеспрямованості та змісту нотаріальних дій розподіляють їх на чотири види проваджень:

- 1) посвідчення безспірних прав;
- 2) посвідчення безспірних фактів;
- 3) забезпечення збереження майна та документів;
- 4) надання документам виконавчої сили [4, с. 94].

До останньої групи проваджень належить, зокрема, вчинення виконавчого напису нотаріусом.

Окремо слід зазначити, що вчинений під час нотаріальної діяльності виконавчий напис також являє собою нотаріальний акт,

в якому міститься висновок про наявність у заінтересованої особи певного права чи наявність юридичного факту [4, с. 80]. Виконавчий напис посвідчує факт наявності безспірної заборгованості боржника перед стягувачем та право останнього на стягнення такої заборгованості в порядку виконавчого провадження.

При цьому слід констатувати, що відповідно до норм чинного законодавства нотаріус під час вчинення виконавчого напису не перевіряє безспірності заборгованості, не встановлює прав та обов'язків учасників правовідносин, а лише перевіряє наявність необхідних документів, визначених переліком [13, с. 91]. Наявність безспірності визначається суто нормами матеріального права і має формальний характер. За наявності передбачених законодавством документів нотаріуси вчиняють виконавчі написи. Однак, на нашу думку, така ситуація є неприпустимою, оскільки відсутність у нотаріальному законодавстві процесуальних механізмів встановлення нотаріусом безспірності у відповідних правовідносинах є проблемою, яка призводить до оспорювання боржниками виконавчих написів. Боржник позбавлений можливості бути повідомленим про підготовку до вчинення виконавчого напису й надати пояснення щодо заборгованості, не бере участі в цій нотаріальній дії, хоча її результат безпосередньо впливає на його інтереси, права та обов'язки. У зв'язку з цим актуальним є подальше дослідження процесуальних аспектів виконавчого напису.

Висновки. Вочевидь, виконавчий напис нотаріуса є настільки багатогранною юридичною конструкцією, що зумовлює необхідність його дослідження з різних боків. На підставі проведеного аналізу ми пропонуємо розглядати виконавчий напис з точки зору:

- передбаченої нормами матеріального права позасудової форми захисту цивільних прав та обов'язків;
- результату нотаріально процесуальної діяльності.

У першому випадку виконавчий напис слугує формою захисту суб'єктивного цивільного права кредитора (стягувача), який у передбачених нормами матеріального права випадках має законне право на звернення в позасудовому порядку безспірної заборгованості від боржника. Разом з тим як нотаріальний акт

виконавчий напис підтверджує таке право та наявність безспірної заборгованості, встановлює обсяг цивільних прав та обов'язків, а також є виконавчим документом, на підставі якого сторони вступають в якісно нові правовідносини.

Вищезазначене дозволяє сформувати авторське визначення виконавчого напису нотаріуса як позасудової форми захисту цивільних права та інтересів, результату нотаріальної дії, вираженої у формі відповідного нотаріального акта, що підтверджує наявність безспірної заборгованості та право на її стягнення, та який одночасно є виконавчим документом, що дозволяє стягнути таку заборгованість у примусовому порядку.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
2. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. С. 383.
3. Нотаріат України. Кн. 1. Організація нотаріату з практикумом : підручник у трьох книгах / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С. Я. Фурси. 3-є вид., доповн. і переробл. Київ : «Алерта», 2015. 484 с.
4. Комаров В. В., Баранкова В. В. Нотаріат в Україні : підручник. Харків : Право, 2011. 384 с.
5. Желіховська Ю. Виконавчий напис як засіб захисту цивільних прав нотаріусом. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2011. № 5 (59). С. 157–160.
6. Безмертна Н. Виконавчий напис як один із способів захисту суб'єктивних цивільних прав. *Юридичні науки*. 2007. № 74–76. С. 123–126.
7. Серветник А. Г. Виконавчий напис нотаріуса: поняття та ознаки. *Теорія і практика правознавства*. 2017. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2017_2_7 (дата звернення: 29.05.2022).
8. Сміян Л. С., Нікітін Ю. В., Хоменко П. Г. Нотаріат в Україні / за ред. Ю. В. Нікітіна. Київ : КНТ, 2007. 680 с.
9. Лившиц Б. И. Осматескул К. Н. и др. Комментарии, эксклюзивные, раритетные материалы по российскому нотариату (580 наиболее значимых книг, статей и научных исследований). Москва, 2001. 192 с.
10. Яроцький В. Л., Борисова В. І., Спасибо-Фатеева І. В. та ін. Приватноправові механізми здійснення та захисту суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб : монографія / за наук. ред. В. Л. Яроцького. Харків : Юрайт, 2013. 272 с.
11. Калітенко О. М. До питання про правову природу виконавчого напису нотаріуса. *Наука та суспільне життя України в епоху глоба-*

льних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 419–422.

12. Фурса С. Я. Нотаріальний процес : теоретичні основи : монографія. Київ : Істина, 2002. 320 с.

13. Щербина Є. М., Кульова А. А. Окремі недоліки законодавства щодо стягнення боргу за виконавчими написами нотаріусів. *Право і суспільство. Цивілістика*. 2018. Вип. 6. Ч. 1. С. 89–93.

14. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12> (дата звернення: 29.05.2022).

15. Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів: постанова Кабінету Міністрів України від 29.06.1999 р. № 1172. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1172-99-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.05.2022).

16. Постанова Київського апеляційного адміністративного суду від 22 лютого 2017 року, судова справа № 826/20084/14 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/65037659> (дата звернення: 29.05.2022).

Andrushchenko T.,

Ph.D. in Law,

Senior Lecturer of the Department of Administrative,
Civil and Commercial Law and Process,

Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID:0000-0002-5128-3261;

Salai M.,

Postgraduate officer of the Department of Administrative,
Civil and Commercial Law and Process,

Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-8356-436X

LEGAL NATURE OF NOTARY'S EXECUTIVE INSCRIPTION AND ITS PLACE IN THE SYSTEM OF NOTARIAL PROCEEDINGS

The article is devoted to studying legal nature of notary's executive inscription as an extrajudicial form of civil rights and obligations protection, as well as a notarial act aimed at giving the document its executive power.

Analyzing the legislation, the authors emphasize that the executive inscription must be considered from different points of view. It is this approach that will provide a comprehensive and complete understanding of the essence of such legal

construction. So, first of all, the executive inscription is a form of protection of civil rights and interests provided for by the Civil Code of Ukraine, within which the interested person confirms the right to an undisputed debt. Secondly, the executive inscription is a notarial act that records the result of a notarial act and certifies the right to collect the debt from a debtor. In addition, the executive inscription is an executive document on the basis of which a debt collector and a debtor enter into new legal relations.

Various approaches to determining the legal nature of a notary's executive inscription are considered. It was found out that in the course of notarial-procedural activity, the determination of the indisputability of the debt, as a condition for the execution of the executive inscription, has a purely formal character. At the same time, the procedural order for its confirmation is not provided for by the legislation. This fact necessitates further scientific development of the ways to improve the procedure for executive inscription making.

Based on the analysis, the author's approach to defining the concept of "executive inscription" is proposed, taking into account various aspects of its legal purpose.

Key words: notary, executive inscription, undisputed debt, debt document, notarial process, notarial proceedings, notarial act.

References

1. Ukraine (2003), Civil Code of Ukraine: *Law of Ukraine*, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text://> (accessed 29 May 2022).
2. Ukraine (1993), On the Notary : *Law of Ukraine*, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
3. Fursa, S. Ya. (2015), *Organization of a notary office with a workshop: a textbook in three books*, Book 1, Alerta, Kyiv. 484 p.
4. Komarov, V. V. and Barankova, V. V. (2011), *Notary Office in Ukraine*, textbook, Pravo, Kharkiv, 384 p.
5. Zhelikhovska, Yu. (2011), "Executive inscription as a means of civil rights protection by a notary", *Small Notary Encyclopedia*, No. 5 (59), pp. 157–160.
6. Bezsmertna, N. (2007), "Executive inscription as one of the methods of subjective civil rights protection", *Legal Sciences*, No. 74–76, pp. 123–126.
7. Servetnyk, A. H. (2017), "Notary's executive inscription: concept and signs", *Theory and Practice of Jurisprudence*, Issue 2, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2017_2_7 (accessed 29 May 2022).
8. Smiian, L. S., Nikitin, Yu. V. and Khomenko, P. H. (2007), *Notary Office in Ukraine*, Kyiv, 680 p.
9. Lyvshyts, B. I., Osmateskul, K. N. et al. (2001), *Comments, exclusive, rare materials on the Russian notary (580 most significant books, articles and scientific studies)*, Moscow, 192 p.

10. Yarotskyi, V. L., Borysova, V. I., Spasybo-Fatieieva, I. V. et al. (2013), *Private law mechanisms for exercising and protecting subjective rights of individuals and legal entities*: monograph, Kharkiv : Yurait, 272 p.
11. Kalitenko, O. M. (2021), “To the issue of notary's executive inscription legal nature”, *Science and social life of Ukraine in the era of global challenges for humanity in the digital era (on the occasion of the 30th anniversary of the declaration of independence of Ukraine and the 25th anniversary of the adoption of the Constitution of Ukraine)*: Proceedings of the International scientific and practical conference (Odesa, 21 May 2021), Odesa : Publishing House “Helvetyka”, Vol. 2, pp. 419–422.
12. Fursa, S. Ya. (2002), *Notarial process: theoretical foundations*: monograph, Kyiv : Istyna, 320 p.
13. Shcherbyna, Ye. M. and Kulova, A. A. (2018), “Certain shortcomings of the legislation regarding debt collection under notaries’ executive inscriptions”, *Law and society. Civics*, Issue 6, Part 1, pp. 89–93.
14. Ukraine (2012), Procedure for Performing Notarial Acts by Notaries of Ukraine. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, Ministry of Justice of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12> (accessed 29 May 2022).
15. Ukraine (1999), On Approval of the List of Documents According to Which Debt Collection is Carried Out in an Undisputed Manner on the Basis of Notaries’ Executive Inscriptions, Cabinet of Ministers of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1172-99-%D0%BF#Text> (accessed 29 May 2022).
16. Ukraine (2017), Kyiv Administrative Court of Appeal, court case No. 826/20084/14, Kyiv, available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/65037659> (accessed 29 May 2022).

Олійник В. С.

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0001-5546-9613

РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглянуто такі напрями реформування судової системи України: зміцнення незалежності судової гілки влади від інших гілок влади та посадових осіб з формуванням пропозицій з удосконалення судової системи України.

Найважливішим напрямом реформування судової гілки влади є утвердження її незалежності від інших гілок влади. Для цього інші гілки влади та Президент України мають бути повністю усунені від формування судівського корпусу.

Ключові слова: *судова система України, судова гілка влади, судова реформа, суди, судді, судові рішення.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розбудови країни відбувається пошук місця судової системи в контексті загальної державно-правової реформи. В державі та суспільстві відбувається досить гостра дискусія про практичне оновлення судової системи. Найважливішим індикатором правової держави є незалежність та неупередженість судової гілки влади. Оскільки, яке б досконале не було законодавство, якщо немає механізму дотримання тих прав і обов'язків, які в ньому передбачені, то норми такого законодавства перетворюються на декларативні. В Україні питання судової реформи є надважливим, враховуючи те, що частка населення країни, яка вірить у можливість відстоювання власних прав та інтересів у суді, є мізерною, а кількість неправосудних рішень надвелика. Саме тому актуальність теоретичних і практичних питань, пов'язаних з необхідністю подальшого розвитку та вдосконалення судової системи України, є беззаперечною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Правові питання реформування судової системи України як у цілому, так і окремих судів та сфер були предметом дослідження низки українських науковців, серед яких: Г. Л. Бондар, І. П. Зеленко,

Л. М. Москвич, В. В. Назаров, В. О. Сердюк, В. В. Фальковський, Н. Д. Когут та ін. Проте станом на сьогодні потребують детального аналізу питання подальшого реформування судової системи України щодо принципів судочинства та утвердження незалежності судової гілки влади, оскільки здійснена реформа судочинства у 2016 р. не принесла бажаних результатів.

Формулювання мети. Мета – розкрити основні можливі напрями судової реформи в Україні станом на сьогодні, які справді зможуть вплинути на ефективність та справедливість судової системи, а також розкрити зміст зміцнення незалежності судової гілки влади від інших гілок влади та посадових осіб; встановлення збалансованого взаємозв'язку між судовою та правоохоронною гілками влади; встановлення надійного механізму притягнення суддів до відповідальності за неправосудні рішення; а також удосконалення системи виконання судових рішень з формуванням пропозицій з удосконалення судової системи України.

Виклад основного матеріалу. У лютому 2016 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про судоустрій та статус суддів», який покликаний реформувати систему судочинства. Однак основними змінами є реструктуризація судової системи (злиття деяких судів та створення нових), проте такі зміни не мають суттєвого впливу на підвищення якості суддівської гілки влади. Проаналізуємо стан та перспективи розвитку деяких напрямів вдосконалення судової реформи. Що стосується формування принципу незалежності судової гілки влади від інших гілок влади та посадових осіб, то позитивом Закону «Про судоустрій та статус суддів» є те, що частково зменшується вплив Президента України на формування судової гілки влади. Зокрема, судді призначаються безстроково Вищою радою правосуддя за підписом Президента, останнє, на наш погляд, є зайвим рудиментом, оскільки відсутність підпису не надає можливості вступити на пост судді, а відповідальності за невідписання такого указу у Президента немає [1]. Це можна порівняти з правом Президента на розпуск Парламенту за відсутності коаліції, але таке право мало б бути обов'язком, однак жоден обов'язок Президента не може бути виконаний примусово. Також Прези-

дент України втратив право на утворення та ліквідацію судів своїми указами, це здійснюється на рівні законів. Проте слід проаналізувати порядок формування Вищої ради правосуддя. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 р. «Вища рада правосуддя складається з двадцяти одного члена, з яких десятьох – обирає з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці, двох – призначає Президент України, двох – обирає Верховна Рада України, двох – обирає з'їзд адвокатів України, двох – обирає всеукраїнська конференція прокурорів, двох – обирає з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ. Голова Верховного Суду входить до складу Вищої ради правосуддя за посадою» [2]. На наш погляд, Президент України та Верховна Рада України мають бути повністю усунені від формування Вищої ради правосуддя. До того ж, принаймні на певний час, було б доцільно до складу Вищої ради правосуддя та Центральної виборчої комісії залучити приблизно половину їх складу з представників різних незалежних іноземних структур у сфері правового захисту. Або, як варіант, Вища рада правосуддя могла б бути всенародно виборним органом, однак за зазначеної вище умови щодо незалежного від Президента України та Парламенту формування Центральної виборчої комісії. Такий крок надав би можливість уникнути неправомірних рішень судів та впливу на них різних органів влади і посадових осіб. На думку Н. Д. Когут, при цьому слід ретельно підходити до вибору міжнародних структур, які могли б залучатися до формування Центральної виборчої комісії і Вищої ради правосуддя та до їх варіабельності для уникнення зовнішнього впливу на українську судову і законодавчу системи окремих політичних спрямувань [3].

Чинний Закон «Про судоустрій та статус суддів» містить положення про можливість притягнення до відповідальності суддів за корупційні правопорушення та за порушення норм процесуального законодавства [1]. Проте він не містить положень про відповідальність за неправосудні рішення в частині ухвалення рішень, які суперечать нормам матеріального права *або* не обгрунтовані належною доказовою базою, а саме це є основною проблемою сьогоденішнього судочинства. Адже довести факт

отримання хабаря значно складніше, ніж довести неправосудність судового рішення. З чинного законодавства про змагальність судового процесу в цивільному та господарському судочинстві випливає, що, якщо сторона не клопотала про застосування певної наявної норми права, яка безпосередньо стосується справи, то суддя може не застосувати її. Тобто, по суті, судді не зобов'язані знати норми матеріального права та застосовувати їх. На наш погляд, така ситуація є недопустимою у сфері судочинства. Змінити такий стан справ можна в декілька способів: 1) надати беззаперечне право адвокатам звертатися до Вищої ради правосуддя зі скаргою на неправосудні рішення суддів, які неправильно застосували норми законодавства або не застосували наявні норми; 2) запровадити юридичну службу, в якій буде зареєстровано багато юристів-практиків вищої категорії і вчених-правників України для перевірки правильності застосування законодавства суддями – це як суд присяжних для суддів. Їх висновок має бути на зразок правової експертизи фахівців. Обрання фахівців у конкретній справі в значній кількості з урахуванням спеціалізації фахівців (приміром по 12 осіб) доцільно здійснювати шляхом випадкового комп'ютерного відбору. У разі прийняття двох негативних рішень щодо одного судді протягом декількох років має бути однозначно прописаний обов'язок Вищої ради правосуддя негайно звільнити такого суддю. Такий метод доцільно здійснювати з рівня апеляції для меншого навантаження на подібну систему, такий суд присяжних міг би фінансуватися за кошти заявників або діяти на громадських засадах. Рішення такого суду присяжних мало б публікуватися і стати підставою для звільнення судді, але не перегляду рішення в тій самій інстанції для уникнення зловживань з боку заявників та уникнення дублювання судової системи. Останній спосіб є радикальним, але він дозволить підвищити як рівень кваліфікації, так і рівень відповідальності суддів. Зрозуміло, що будь-які подібні заходи є вимушеними через наявний стан судової влади і мають з часом бути скасованими при добрій судовій практиці. Для боротьби з корупцією в Україні слід законодавчо закріпити право будь-яких приватних осіб на захист своїх прав шляхом прихованої відеозйомки та звукозапису своїх бесід з

працівниками судів та інших органів влади. Тому належним і допустимим доказом отримання чи вимагання хабаря суддею чи будь-якою іншою посадовою чи службовою особою органів влади і місцевого самоврядування має бути відео- та звукозапис, який пройшов судову експертизу на автентичність. Судову експертизу доцільно проводити незалежними організаціями, які мали б мати атестацію і ліцензію на проведення відповідних видів судових експертиз, бажано, щоб атестація здійснювалася в авторитетних зарубіжних організаціях на підставі відповідних урядових угод. Проте на сьогодні в деяких випадках експертиза може проводитися лише державними спеціалізованими установами: щодо криміналістичних, судово-медичних та судово-психіатричних експертиз відповідно до ч. 3 ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» [4].

Потреба у встановленні збалансованого взаємозв'язку між судовою та правоохоронною гілками влади є надзвичайно важливою. Згідно з Законом України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. завданням прокуратури в Україні є представництво інтересів громадянина або держави в суді; нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; нагляд за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах [5]. Тож прокуратура відіграє важливу роль на всіх стадіях кримінального процесу: починаючи від пред'явлення підозри, потім обвинувачення, проведення слідчих дій, судового провадження та виконання вироку. Проте для неупередженості роботи прокуратури вона має бути незалежною від Президента та інших органів влади і формуватися на конкурсній основі. Це особливо важливо в контексті того, що судді може бути повідомлено про підозру про вчинення кримінального правопорушення Генеральним прокурором або його заступником, які в наш час цілковито підконтрольні Президенту України. На наш погляд, Генеральний прокурор у нашій правовій системі має призначатися парламентською опозицією, що створить баланс інтересів в цій сфері. Звісно, що право на висловлення недовіри Парламентом Генеральному прокуророві має залишатися чинним. Крім того, конкурсний відбір, який нині проводиться на прокурорські посади, здійснюється конкурс-

ними комісіями, які, в свою чергу, формуються доволі не прозоро, тому нівелюється сама мета їх діяльності. А прокуратура як, по суті, окрема правоохоронна гілка влади в Україні, на відміну від багатьох країн, де вона є структурною частиною судової чи виконавчої гілок влади, продовжує, хоч і меншою мірою, як раніше, здійснювати нагляд над законністю. Тому, на наше переконання, питання щодо оскарження дій прокурорів, притягнення їх до відповідальності, зокрема, за незаконне збагачення, мають вирішуватися так само, як і щодо суддів.

До найвагоміших прав учасників судового процесу слід віднести: своєчасний розгляд судової справи; належне повідомлення відповідача про судові засідання; зручний документообіг; належність доказової бази тощо. Щодо всіх перелічених вище прав учасників судового процесу існували суттєві проблеми як у частині законодавчого закріплення, так і в частині практики виконання, які частково змінені на краще.

Система виконання судових рішень в Україні характеризується своєю бездіяльністю та неспроможністю. І наявність позитивного рішення суду ще зовсім не означає його виконання. Проте виконання судового рішення має бути складовою частиною судового розгляду [6]. Водночас здійснене в Україні запровадження приватних виконавчих служб, подібна практика існує в деяких країнах, потребує більш жорстких вимог до приватних виконавців як окремих фізичних осіб. Та все ж виконання цілої низки судових рішень залишається винятковою прерогативою державної виконавчої служби (п. 2 ст. 5 Закону України «Про виконавче провадження») [7]. Тож створення ефективної виконавчої служби є важливим завданням держави. Стимулювання ефективності діяльності державних виконавців можна здійснювати шляхом матеріального стимулювання, надання певних суттєвих премій залежно від коефіцієнта ефективності виконаних судових рішень.

Висновки. 1. Президент України та інші гілки влади мають бути повністю усунені від формування суддівського корпусу.

2. Відповідальність судді мають нести не лише за злочини, а й нести дисциплінарну відповідальність за ухвалення неправосудних рішень, зокрема таких, які не відповідають або суперечать нормам матеріального права.

3. Для неупередженості роботи прокуратури вона має бути незалежною від Президента та інших органів влади і формуватися на конкурсній основі. Генеральний прокурор у нашій правовій системі має призначатися парламентською опозицією, що створить баланс інтересів у цій сфері.

4. Система виконання судових рішень в Україні характеризується своєю бездіяльністю та неспроможністю. Створення ефективної виконавчої служби є важливим завданням держави. Стимулювання ефективності діяльності державних виконавців можна здійснювати шляхом матеріального стимулювання, надання певних суттєвих премій залежно від коефіцієнта ефективності виконаних судових рішень.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 02.06.2016 року № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
2. Про Вищу Раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 року № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7–8. Ст. 50.
3. Когут Н. Д. Перспективи подальшого реформування судової системи України. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 186–191.
4. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 року № 4038-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.
5. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 року № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. Ст. 12.
6. Москвич Л. М. Міжнародні стандарти ефективності судової системи та їх значення під час проведення судової реформи в Україні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 2. С. 151–157.
7. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 року № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 30. Ст. 542.

Oliinyk V.,

Ph.D. in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of State and Law Theory and History, Constitutional Law, Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-5546-9613

JUDICIAL REFORM IN UKRAINE: PROBLEMS AND PROSPECTS

The article considers the following areas of reforming the judicial system of Ukraine: strengthening the independence of the judiciary from other branches of government and officials; establishing a reliable mechanism for bringing judges to justice for unjust decisions; establishing a balanced relationship between the judiciary

and law enforcement; as well as improving the system of execution of court decisions with the formation of proposals for improving the judicial system of Ukraine.

The current law "On the Judiciary and the Status of Judges" contains provisions on the possibility of prosecuting judges for corruption offenses and for violations of procedural law. The following conclusions and suggestions were made:

The President of Ukraine and other branches of government must be completely removed from the formation of the judiciary.

Judges should be responsible not only for crimes, but also for disciplinary action for unjust decisions, including those ones that do not comply with or contradict substantive law.

For the Prosecutor's Office to be impartial, it must be independent from the President and other authorities and formed on a competitive basis. The Attorney General in our legal system should be appointed by the parliamentary opposition, which will create a balance of interests in this area.

The system of execution of court decisions in Ukraine is characterized by its inaction and insolvency. Creating an effective executive service is an important task of the state. Stimulation of efficiency of activity of state executors can be carried out by material stimulation, granting of certain essential bonuses depending on coefficient of efficiency of the executed court decisions.

Key words: judicial system of Ukraine, judicial branch of government, judicial reform, courts, judges, court decisions.

References

1. Ukraine (2016), *On the Judiciary and the Status of Judges* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
2. Ukraine (2016), *On the High Council of Justice* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
3. Kohut N. D. (2020) "Perspectives of Further Reform of Judicial System", *Journal of Kyiv University of Law*, No. 2, pp. 186–191.
4. Ukraine (1994), *On Forensic Examination* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
5. Ukraine (2014), *On the Prosecutor's Office* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
6. Moskvych L. M. (2009) "International standards of judicial efficiency and their importance during judicial reform in Ukraine", *Bulletin of Academy of Advocacy of Ukraine*, No. 2, pp. 151–157.
7. Ukraine (2016), *On Enforcement Proceedings* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА СИСТЕМА:
ВЧОРА. СЬОГОДНІ. ЗАВТРА**

**НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
№ 1 (11)**

Відповідальний за випуск

Олефір Л. І.

Редактори літературні

Сила Л. М., Махотко О. П.

Комп'ютерна верстка і макетування

Олефіренко В. М.

За достовірність інформації у статтях
відповідальність несуть автори публікацій.

Підписано до друку 15.07.2022 р. Формат 60×84/16.
Друк різнографія. Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 6,98.
Тираж 100 пр. Зам. № 97/22.

Редакційно-видавнича група Академії Державної пенітенціарної служби
14000, м. Чернігів, вул. Гонча, 34.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 5378 від 06.07.2017 р.